

WWF

50 ÅR

SYNTES AV VILTKONFLIKTERS UPPBYGGNAD OCH HUR MAN HANTERAR DEM

EN KUNSKAPSRAPPORT FÖR ATT ARBETA MED
KONFLIKTINTERVENTION INOM ROVDJURSFÖRVALTNINGEN

VULKAN KOMMUNIKATION & KONFLIKTVÄGLEDNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
FÖRUTSÄTTNINGAR	4
Meningsskapande och förståelse	4
Tillit	5
Vilken kunskap använder vi oss av i förvaltningen?	5
Världssyn	6
Att hantera förändring	8
Makt och asymmetriska konflikter	9
Svensk forskning om mänskliga aspekter	9
DEL 1/ HUMAN WILDLIFE CONFLICTS (HWC)	10
Att tala om HWC	10
Vad är en konflikt?	11
Kategorisera konfliktens karaktär	12
Systemteori och konfliktforskning kan ge gemensamma nämnare inom HWC	16
Att hantera målkonflikter – om polariteter	19
DEL 2/ DET SVENSKA KONFLIKTHANteringSSYSTEMET FÖR STORA ROVDJUR	21
Hur ser det svenska konflikthanteringssystemet ut?	21
1/ Minska risken för angrepp på tamdjur samt ersätta uppkomna skador – en del av konflikthanteringssystemet	22
Utbetalning av bidrag och ersättning	24
Viltskadecenter – ett center för innovation och brukarstöd	25
Rovdjursangrepp på tamdjur i Sverige	26
2/ Hantera oro och rädsla för stora rovdjur – en del av konflikthanteringssystemet	30
3/ Dialog och delaktighet som en väg till ökat förtroende och tillit – en del av konflikthanteringssystemet	31
Dialogen – ett begrepp med många innebörder	32
Värderingar, behov och intressen	32
Befintliga forum för dialog	33
Exempel på sällsynta åtgärder för ökad dialog och delaktighet	33
4/ Avgörande genom makt – en del av konflikthanteringssystemet	35
DEL 3/ FAUNAKRIMINALITET OCH ILLEGALT DÖDANDE AV STORA ROVDJUR	36
Varför avlivas rovdjur illegalt?	36
Konfliktdynamik för att förstå illegalt dödande av rovdjur	39
Tillsyn för att förhindra illegalt dödande	40
Dialog för att förhindra illegalt dödande	41
DEL 4/ BEDÖMA HWC OCH MÖJLIGA ÅTGÄRDER FÖR ATT HANTERA KONFLIKT	42
IUCN rekommendationer om human-wildlife conflicts	42
Bedömning av de svenska förhållandena	43
Nuvarande hantering av rovdjurskonflikter i Sverige	45
Att arbeta med värderingar och behov	48
Att arbeta med tillit	48
Deeskalering för att motverka faunakriminalitet	50
DEL 5/ REKOMMENDATIONER FÖR DEN FRAMTIDA FÖRVALTNINGEN	52
Nuvarande fokus inom viltförvaltningen	54
Hantera värdekonflikter	55
Myndigheternas resurser	57
Åtgärder för att långsiktigt utveckla konflikthanteringssystemet	58
Följa och följa upp arbetet	61
BILAGOR	62
REFERENSER	63
LITTERATUR FÖR PRAKTISKT LÄRANDE OCH IMPLEMENTERING	66

INLEDNING

Jag inleder detta arbete med ett citat ur Peterson et al. (2010) eftersom detta summerar essensen av arbetet med viltförvaltning och viltkonflikter särskilt.

“ Understanding the changing social contexts for conflict between conservation and human welfare is central to biodiversity conservation. Environmental conflicts implicate consciousness and social interaction, are intensely political, and are always linked to power relationships and values.”

Detta arbete gör inte anspråk på en fullständig vetenskaplig genomlysning av forskningsområdet Human Wildlife Conflicts (HWC). För detta skulle det behövas åtskilligt mer tid, samt uppdrag till forskarsamhället. Detta arbete har i stället sin utgångspunkt i att övergripande titta på ett antal teorier som systematiserar och standardiserar HWC, samt koppla detta till möjliga åtgärder för att jobba vidare med det konflikthanteringssystem som för närvarande finns i Sverige.

Syftet är att kunna likrikta hur vi ser på viltkonflikter och hur vi i den svenska kontexten kan tala om konflikter som uppstår i samband med förvaltningen av rovdjur. Förhoppningen är att denna rapport kan fungera som en länk mellan forskning och praktisk tillämpning inom förvaltningen genom att klargöra hur teori kan omsättas till effektiva metoder för konfliktintervention.

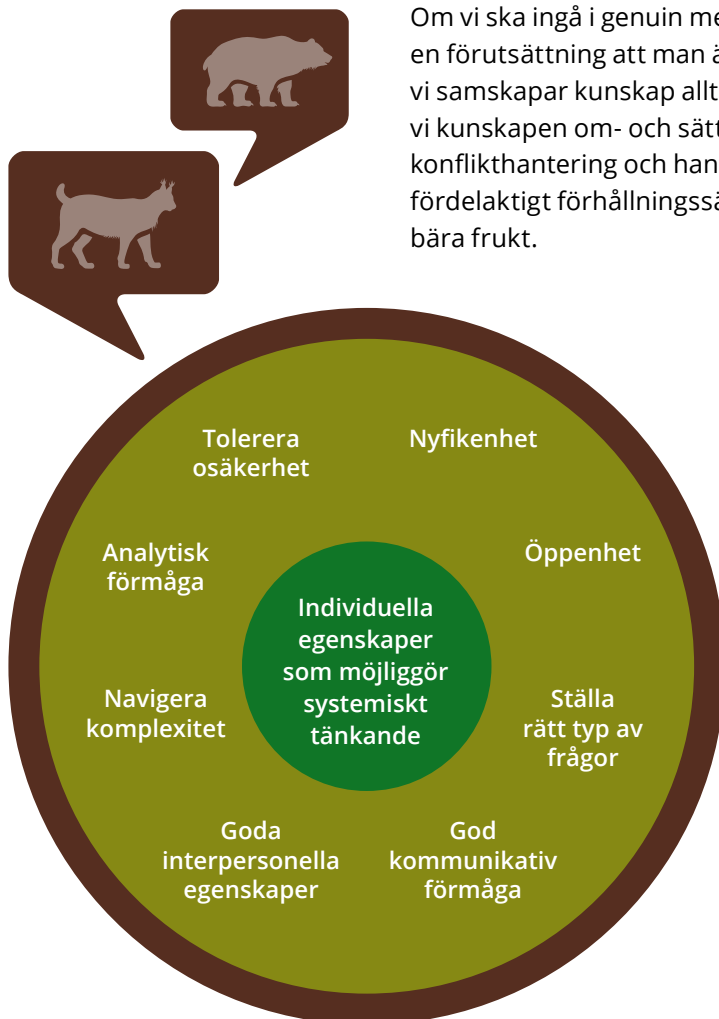
FÖRUTSÄTTNINGAR

Meningsskapande och förståelse

När man talar om konflikt så bedyras ofta kommunikationen som ett verktyg till lösning. Det kan därför vara värdefullt att känna till den teori inom sociologin som kallas symbolisk interaktionism eftersom denna teori är en utgångspunkt för detta arbete. Symbolisk interaktionism används särskilt inom socialpsykologin och går ut på att det sociala meningsskapandet sker genom interaktion med andra (Charon 2007). Vi förstår alltså vår värld genom att vi tillsammans ger mening till ord och gester som på så sätt blir gemensamma.

Att förstå något blir på så sätt en meningsskapande process där man får en möjlighet att förhandla om tolkningen av innebörder. Det blir samtidigt hela tiden ett perspektivtagande i dialogen för att förstå vad den andre säger och menar. Förhållningssättet ger en syn på människan som föränderlig – man får möjlighet att omvärdera sina antaganden tillsammans med andra.

Om vi ska ingå i genuin meningsfull dialog med motstående intressen är det en förutsättning att man är öppen för andra perspektiv och accepterar att vi samskapar kunskap allt eftersom samtalet löper på. Tillsammans ökar vi kunskapen om- och sätter samman den gemensamma världsbilden. För konflikthantering och hantering av mycket komplexa frågor är detta ett mycket fördelaktigt förhållningssätt, nästintill oundgängligt, för att dialogen ska kunna bära frukt.

Att alla har detta utgångsläge är dock inte alltid fallet. Särskilt inte för den som är skolad inom naturvetenskapen. Den naturvetenskapligt skolade personen tänker ofta att det finns en sanning, ett rätt eller fel, och att vetenskapliga studier och deras resultat är dess domare. Även under våra skolår i grundskolan blir vi skolade att ha detta synsätt, det finns ett rätt svar på de frågor som läraren ställer.

Det har lyfts röster för att detta behöver förändras om vi i framtiden ska få rätt förutsättningar att hantera den komplexitet som världen idag står inför (Goleman & Senge 2016). En hög komplexitetsmedvetenhet är mycket värdefullt när vi ingår samtal om komplexa system så som rovdjursförvaltningen.

Tillit

Tillit är en pågående process som aldrig är statisk och beror av viljan att acceptera sårbarhet baserat på de positiva förväntningarna man har på den andres beteende (Juerges et al., 2017). Tillit kan vare sig uppnås genom att vara en observatör eller passivt bli matad med information (Engdahl & Lindszkrog, 2014). I stället skapas tillit när medborgare är emotionellt involverade, delaktiga, har yttrandemöjlighet och har möjlighet att identifiera sig själva med den som tar emot deras tillit (*ibid.*). Den som ger tillit är alltid beroende av den som tar emot denna tillit. Därför behöver man bygga upp det som ligger bakom och motiverar till tillit, snarare än att fokusera på det diffusa "bygga gemensam tillit" (Engdahl & Lindszkrog, 2014).

Sjölander-Lindqvist et al. (2015) menar att förmågan att skapa tillit är avgörande för förvaltningen av stora rovdjur. Tilliten ligger till grund för att kunna initiera, skapa och bibehålla sociala relationer (*ibid.*). Även Walker och Daniels (2019) menar att man behöver jobba tillitsskapande när man arbetar med samhällen som tappat tilliten till förvaltningen och institutionerna. Inom viltförvaltningen kan vi förutsätta att konflikt kommer att uppstå eftersom vi har en komplex, värderingsbaserad, maktasymmetrisk fråga framför oss. Juerges et al. (2017) redovisar att tillit ofta är avgörande för hur en konflikt kan hanteras när den uppstår och hänvisar till flertalet artiklar som bekräftar detta. Juerges et al. (2017) menar även att processens struktur direkt påverkar möjligheten för intressenter att interagera, vilket i sin tur påverkar möjligheten att skapa tillit till varandra. Kommunikationens och processens kvalitet tycks vara mer utslagsgörande än kvantiteten av densamma (*ibid.*).

Vilken kunskap använder vi oss av i förvaltningen?

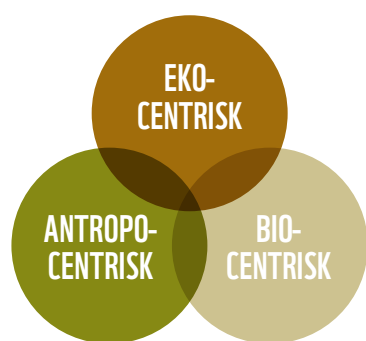
Samspelet mellan människa och natur, där människan på något sätt nyttjar en av naturens resurser, innefattar även andra typer av kunskap än de naturvetenskapliga. Konventionen om biologisk mångfald (CBD) har tagit fasta på detta och de länder som ratificerat konventionen har en skyldighet att upprätta en plan för hur landet ska erkänna och ta vara på den traditionella kunskap som finns inom landets gränser. Naturvårdsverket och Sametinget skriver i en redovisning av ett regeringsuppdrag följande om traditionell kunskap;

"Artikel 8(j) och 10(c) i konventionen handlar om traditionell kunskap och sedvanebruk. De skyldigheter som följer av artiklarna och tagna partsmötesbeslut, är bland annat att respektera och bevara traditionell kunskap som är relevant för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, främja en bredare tillämpning och kunskapsbärarnas deltagande i processer som rör genomförandet av CBD och där traditionell kunskap eller sedvanligt nyttjande berörs."

"Traditionell kunskap är enligt artikel 8(j)"kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald". Begreppet ursprungliga samhällen har sedermera ersatts av begreppet urfolk. De som besitter traditionell kunskap omnämns fortsättningsvis som kunskapsbärare. I en svensk kontext är samer, fjällbönder och fäbodbrukare exempel på kunskapsbärare."

Sjölander-Lindqvist et al. (2020) belyser att olika kunskapssfärer existerar inom viltförvaltningen i Sverige. De menar att strikt vetenskapliga fakta, ofta inom fältet naturvetenskap, har tolkningsföreträde i avgörande avvägningar och tolkningar av lagstiftningen inom rovdjursförvaltningen. Den nationella instansen Naturvårdsverket möjliggör inte att lokala och regionala skillnader utifrån traditionell kunskap tas tillvara i beslutsfattandet (*ibid.*). Sjölander-Lindqvist et al. (2020) menar att den politiskt beslutade regionaliseringen av rovdjursförvaltningen därmed har blivit en administrativ delegering av beslutsfattandet, men att makten att avgöra vad som ska anses vara rätt bedömning samt fullgott underlag har behållits av Naturvårdsverket. Detta kan vara en bidragande faktor till den misstro som finns mot det regionaliserade förvaltningssystemet idag.

Med denna utgångspunkt är det möjligt för länsstyrelsen och deras viltförvaltningsdelegationer att fatta regionala beslut, men endast så länge de inte går emot den nationella bedömningen av vad som anses vara "rätt" tolkning av lagstiftningen och accepterat vetenskapligt underlag. Detta kan upplevas som frustrerande av dem som på regional nivå ska medverka i en dialog eller ett beslutsfattande om hur den regionala förvaltningen ska bedrivas. Genom vidmakthållandet av det nationella tolkningsföreträdet riskerar man att urholka motivationen till att delta i de olika regionala forumen. Deltagarna upplever att påverkansmöjligheten är mycket liten eller obefintlig (Hansson-Forman, muntligen mars 2020). Hallgren et al. (2018) beskriver det som ett "delaktighetens tyranni" där de maktstrukturer som forumen syftar till att utjämna i stället upprätthålls.

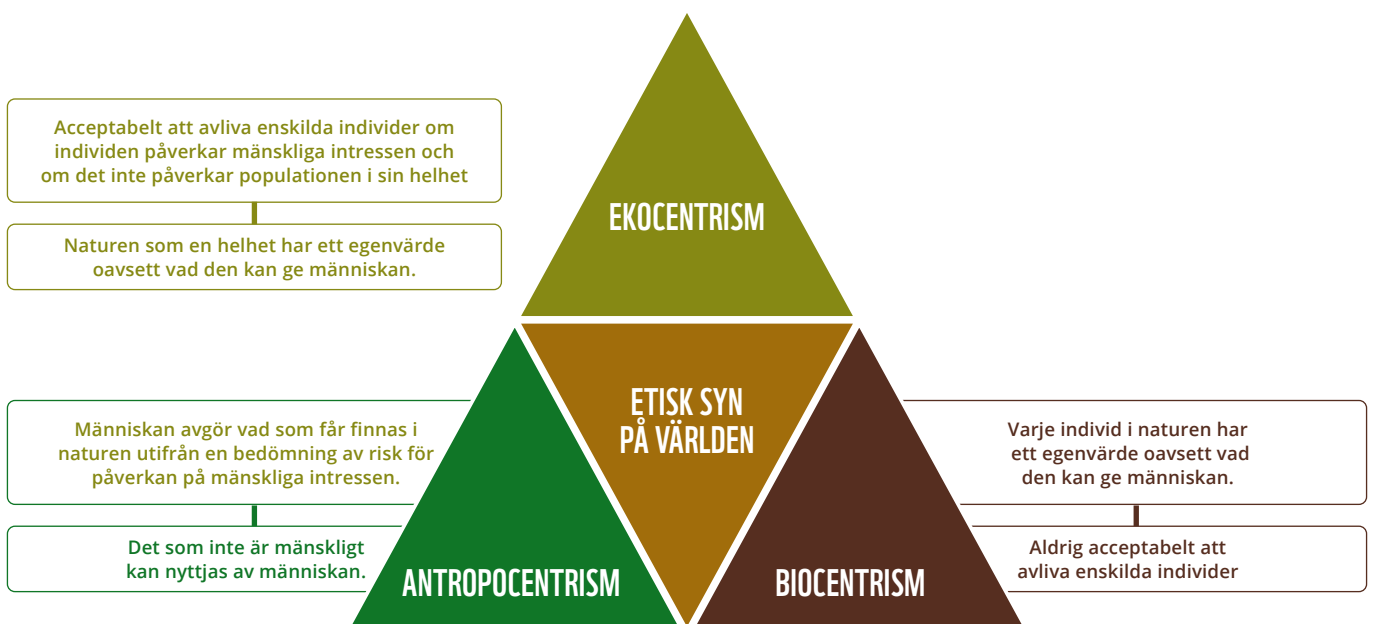
Världssyn

Rovdjursfrågans konfliktpotential bygger i mångt och mycket på människors olika sätt att se på världen. Man brukar tala om antropocentrism, ekocentrism och biocentrism. En detaljerad beskrivning av de olika synerna återfinns i Hovardas (2018). Till vänster har jag gjort en sammanfattande modell som beskriver skillnaderna med ett exempel i hur det kan påverka vad man anser om skyddsjakt inom rovdjursförvaltningen. Viktigt att tänka på är att denna indelning sällan är knivskarp hos den enskilda personen, samt att det ibland kan vara andra faktorer, så som exempelvis populationens storlek mm. som kan påverka synen på skyddsjakt. Dock kan man vid djupare diskussioner om hur vi ser på världen och människan utkristallisera vilken etisk syn man har i stort.

Flera artiklar tar just upp frågan om värderingar och livsåskådning som en grund till konflikterna inom rovdjursfrågorna runt om i världen (Linnell et al. 2013, Redpath et al. 2013, Jordan 2015, Zimmerman et al. 2020). Ju mer en konflikt har eskalerat, desto större behov har man att försvara sin världssyn. Detta leder till att man i vissa fall kanske uttrycker sig mer extremt åt det ena eller andra hållet, jämfört med vad man skulle ha gjort om man inte hade behovet av att försvara sig.

Inom rovdjursförvaltningen dominerar den antropocentriska och ekocentriska världssynen. I Sverige väger politiken över åt det antropocentriska hållet, medan lagstiftningen på EU-nivå väger över åt det ekocentriska hållet i Art- och Habitatdirektivet. Även om EU-direktivet också ger möjlighet till hänsyn för mänskliga intressen. I många fall dominerar en biocentrisk världssyn bland miljöaktivister.

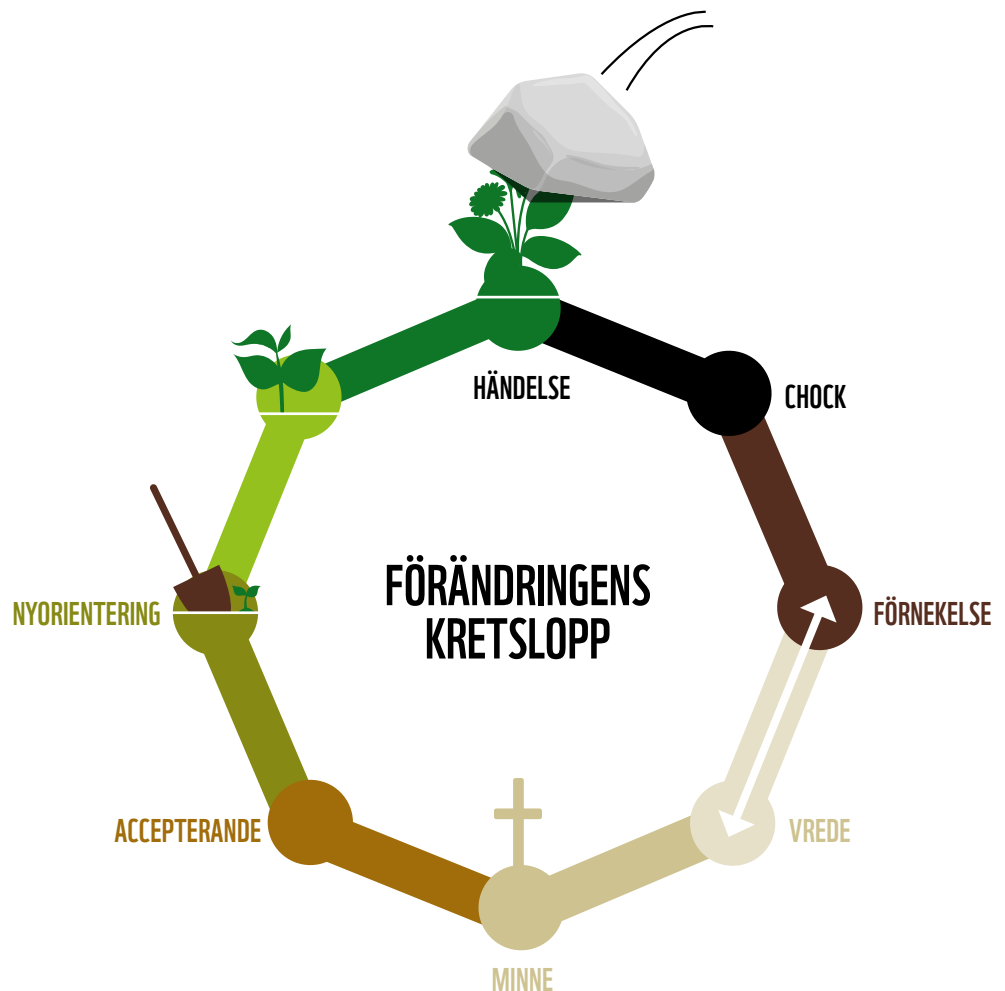
I Sverige upplever de som har en antropocentrisk världssyn att de beslutande myndigheterna har en allt för fyrkantig ekocentrisk syn, medan de som har en ekocentrisk och biocentrisk syn upplever att beslutande myndigheterna har en allt för antropocentrisk världssyn. De skilda trosföreställningarna om världen där den antropocentriska världssynen krockar med den ekocentriska. Sjölander-Lindqvist (2008) beskriver att den centraliserade styrningens ambitioner om att bevara rovdjuren skapar en politiserad kontext som innefattar frågor om identitet och kunskapssfärer. Konflikten kanske inte i sig handlar om vargförvaltningen, utan snarare om hur vi ska förstå och se på världen och de människor som verkar och lever med rovdjuren (*ibid.*). Frågan om världssyn genomsyrar rovdjurskonflikten, men det finns exempel på att det går att leva med denna typ av olikheter utan att det urartar till fullt krig (Coleman 2011). Sättet att hantera dessa skilda syner på världen blir då att hantera och konfliktdämpa, snarare än att lösa konflikten

FIGUR 1. Sammanfattande bild av olika etiska världssyner och hur det, som exempel, kan påverka åsikterna i frågan om skydds jakt på stora rovdjur.

Att hantera förändring

I många delar av rovdjursförvaltningen möter man människor i affekt. Det kan vara människor som är arga för att deras vardag förändras och de har ingen möjlighet att påverka det. Det kan också vara direkt sorg hos människor som har fått sina tamdjur dödade eller sin hund riven av rovdjur. Personerna inom detta område är inte utbildade inom psykologi eller någon annan terapeutisk form som gör att man har kunskapen om hur man bemöter dessa människor. Ofta blir man med åren duktiga på att förutse och hantera de situationer så som de kräver av en. Det kan ändå vara otroligt påfrestande att möta kraftig ilska och direkta hot när man är oförberedd. Det finns en teori om *förändringens kretslopp* (Setterwall, 2009) som kan vara bra att känna till när man jobbar med rovdjursfrågor. Den kan bidra till att både få syn på den enskilda individen i det enskilda mötet, och att använda sig av för att reflektera över var vi befinner oss i stort bland befolkningen i det område man jobbar. För den som vill arbeta med sig själv kan konflikter också vara en hjälp till självutveckling (Jordan, 2002).

FIGUR 2. Förändringens kretslopp. Efter Setterwall (2009)

Makt och asymmetriska konflikter

I rovdjursfrågan behöver vi tala om en särskild typ av konflikt – *asymmetrisk konflikt*. Detta uppstår när en part har mer maktresurser än den andra (Jordan, 2012). Det kan handla om exempelvis ekonomiska resurser, men även inflytande och nätverk. Den starkare i asymmetriska konflikter är ofta ovillig att delta i konfliktlösningsprocesser eftersom maktpositionen gör att personen eller organisationen oftast får sina egna intressen tillgodosedda. En kärnfråga i asymmetriska konflikter är därför att förmå den starkare parten att överhuvudtaget delta i konfliktlösningsförsök (Jordan, 2012).

Gällande rovdjursförvaltningen i Sverige tillhör de statliga myndigheterna ett sådant exempel där maktrelationen är asymmetrisk i relation till medborgarna. Det finns få skäl för en statlig myndighet att lämna över makten i en samverkansprocess med medborgare. Men, så som i exemplet gällande makten om kunskapen ovan, så kan detta i allra högsta grad gälla även mellan myndigheter. Särskilt inom expertområden. Det finns också få skäl för myndigheterna att förebyggande rannsaka sig själva om den makt de besitter och anses besitta. För de intressenter som är väl förtrogna med och har hög kunskap och insikt om maktrelationer är frågan om makt en synlig faktor inom rovdjursförvaltningen. För de organisationer och de individer som aldrig ställts inför begreppet makt och alltid levt i det normativa samhället kan det vara svårt att ha självinsikt om den egna makten. Detta kan få påtagliga följder när myndighetsrepresentanter går in i förhandlingar omedvetna om den makt de besitter.

Det finns också olika maktresurser mellan intressen som deltar i debatten i rovdjursfrågan. Så som nyss nämnts kan det handla dels om inflytande, dels om ekonomisk kapacitet att driva en angelägen fråga. Det kan också handla om makt i form av nätverk och kontakter till inflytelserika personer. Det blir då upp till de ansvariga myndigheterna att försöka jämna ut denna maktskillnad. Lyckas man inte kan detta bli en grogrund för konflikt eftersom man riskerar att utesluta vissa parter från arenan baserat endast på maktresurser.

Svensk forskning om mänskliga aspekter

Den forskning som idag bedrivs inom de mänskliga aspekterna av närvaron av rovdjur och rovdjursförvaltning i Sverige innefattar områden som statsvetenskap, psykologi, socialpsykologi, socialantropologi, lingvistik och beteendevetenskap. Bland annat beforskas attityder till vilt och viltförvaltning, människors uppfattning om rovdjursförvaltning, människors rädsla för stora rovdjur, legitimitet och beslutsfattande inom rovdjursförvaltningen samt människors direkta påverkan av rovdjuren. De flesta rovdjursforskningsprojekt får medel från Viltvårdsfonden, FORMAS eller MISTRA.

DEL 1/ HUMAN WILDLIFE CONFLICTS (HWC)

Att tala om HWC

Inom forskarvärlden skiljer man på Human wildlife dimensions (HWD) och Human wildlife conflicts (HWC). Begreppet HWD är enligt mig ett vidare begrepp som innefattar interaktion mellan människa och vilt generellt, medan begreppet HWC specifikt lyfter kunskap om konflikter mellan människa och rovdjur.

VILTETS PÅVERKAN
PÅ MÄNSKLIGA INTRESSEN

KONFLIKT MELLAN
MÄNNISKA OCH VILT

KONFLIKT MELLAN MÄNNISKOR
OM VILTFÖRVALTNING

Redan för ett decennium sedan höjdes röster om att man bör skilja på human wildlife impact och human-human conflict over wildlife. Benämningen Human-wildlife conflicts speglar inte vad konflikten egentligen handlar om och denna definition bidrar till att underminera samexistens (Peterson et al. 2010). Forskarna menar att benämningen human-wildlife conflict befäster att det skulle handla om antagonister, dvs att människans och de vilda djurens behov är motstående intressen som inte kan existera samtidigt (*ibid.*). I de flesta fall handlar det i stället om en situation där människors uppfattning var att de vilda djuren hotade viktiga behov (säkerhet, hälsa etc.), och i de resterande fallen om konflikter mellan människor om hur de vilda djuren ska hanteras/förvaltas (*ibid.*). Även Redpath et al. (2013) ifrågasätter sättet vi benämner HWC.

Utifrån hur man inom konfliktteori definierar en konflikt kan man alltså se att många konflikter som uppstår om rovdjur snarare är konflikter mellan människor om rovdjur, än att det är en konflikt mellan människan och viltet självt. Detta har också påpekats tidigare av ex. Madden (2004).

Det har alltså sedan länge funnits vetenskapliga synpunkter på att vårt sätt att tala om konflikt inom viltförvaltningen behöver utvecklas. Detta bekräftas också av praktiker inom rovdjursförvaltningen som uttrycker att vi behöver ett gemensamt språk för att prata om konflikterna. Under de senaste åren har denna språkbildning tagit fart. Olika forskare har de senaste åren tagit fram olika sätt att definiera och kategorisera olika typer konflikt beroende på vilka faktorer som ligger till grund för konflikten (t. ex. Hodgson et al. 2020, Sjölander-Lindqvist et al. 2020, Cusack 2020a, Cusack et al. 2020b, Hansson-Forman et al. 2018, Madden & McQuinn 2014). Innan vi går närmare in på det krävs det dock ett utlägg om definitionen av konflikt eftersom alla menings-skiljaktigheter inte nödvändigtvis eskalerar till en infekterad konflikt.

Flera forskare har med anledning av det förenklade sättet att definiera HWC kommit att föreslå andra definitioner. Bland annat "Konflikter om viltets påverkan på mänskliga aktiviteter" (wildlife impact on human intrerests), samt "Konflikter mellan människor om vilt" (human-human conflicts over wildlife) (Redpath et al 2013, Linnell et al. 2013, Madden & McQuinn 2014, 2020). Dessutom börjar det växa fram en koppling till konfliktforskningsfältet där HWC anpassas till redan befintliga strukturer inom konfliktteori och konflikthantering (Madden & McQuinn, 2014, Jordan 2015, Zimmerman et al. 2020, Sjölander-Lindqvist et al. 2020).

EN KONFLIKT UPPSTÅR

- (1) när en eller flera parter har önskemål de inte är villiga att släppa och
- (2) upplever att någon annan blockerar dem från att tillgodose dessa önskemål.
- (3) När blockeringen av viktiga önskemål kvarstår väcks frustration,
- (4) som driver minst en av parterna att agera på ett eller annat sätt gentemot den andra parten.

Vad är en konflikt?

Det finns flera olika definitioner av begreppet konflikt. Beroende på vilken utgångspunkt olika forskare har, så väljer man olika sätt att göra denna definition. Klart är dock att man i de flesta fall anser att vi har en startsträcka fram till konflikt, där det finns möjlighet att påverka samtalets eller händelsens utgång. Till vänster följer den definition (Jordan, 2015) som jag i detta arbete har valt att förhålla mig till.

I fallet rörande rovdjur innefattar då punkt 4 dels agerande mot en annan människa, dels ett utagerande av frustration mot djuret som sådant. Definitionen uttrycks av flera andra forskare, exempelvis hänvisar Peterson et al. (2010) till tre olika artiklar över tid med samma inriktning.

IUCN SSC arbetsgrupp för HWC, som upprättades under 2020, har definierat begreppet "Human-Wildlife Conflict" (IUCN 2020). Motsättningar uppstår när;

“...the presence or behaviour of wildlife poses actual or perceived, direct and recurring threat to human interests or needs, leading to disagreements between groups of people and negative impacts on people and/or wildlife.”

IUCN väljer att fortsätta använda begreppet HWC. I själva definitionen är det tydligt att det rör sig om både om "wildlife impact" och "human-human conflict". Möjligen är det för att det är ett vedertaget och relativt lättförståeligt begrepp som med en tydlig definition ändå kan agera paraplybegrepp för olika typer av konflikter. Arbetsgruppen väljer i stället för att välja ett annat begrepp att problematisera det och tydliggöra att det finns utmaningar med det.

Det som inte är tydligt i IUCN's definition är att det ibland också förekommer regelrätt hat mot ett djur (på grund av att det hotar ens intressen, behov eller ideologi), vilket driver människor att exempelvis döda illegalt utan att det nödvändigtvis finns någon intressemotsättning mellan olika grupper av människor inblandad.

Som nämnt ovan kan även maktrelationer bidra till att konflikt uppstår. Exempelvis om man inte får delta i beslutsprocessen. Konflikten förskjuts då från oenighet gällande sakfrågan till oenighet i process. Exempelvis att de med makt utesluter dem utan makt från att delta och/eller att de med makt väljer att ignorera synpunkter från dem utan makt.

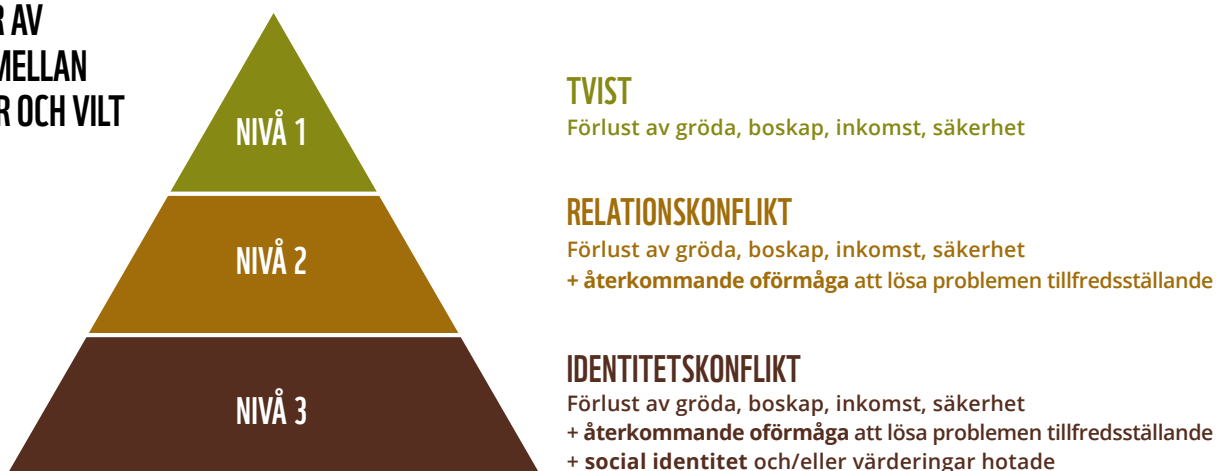
Kategorisera konfliktens karaktär

Att skapa en begreppsvärld och systematik för viltkonflikter är högst relevant, eftersom valet av strategi för hantering av konflikterna beror av frågans karaktär. Kan man klassificera frågans karaktär blir det också möjligt att välja rätt verktyg för hantering. Detsamma gäller språket vi använder för att tala om och förklara vad det är som sker. Har vi ett gemensamt språk för det vi upplever och verkar i, så blir det också möjligt att skapa sig en överblick över frågans karaktär och behov.

Man skulle med de senaste årens forskning kunna dryfta sig till att påstå att det numera finns en relativt god konsensus om att konfliktens karaktär och intensitet påverkas av underliggande uppfattningar om viltet som sådant, samt kontexten konflikten uppstår inom (Madden & McQuinn 2014, Hodgson et al. 2020, Zimmerman et al. 2020, Cusack et al. 2020a). Det har också tagits fram ett antal exempel på hur man skulle kunna mäta intensitet och eskalation, varav några jag kommer att nämna senare i denna rapport.

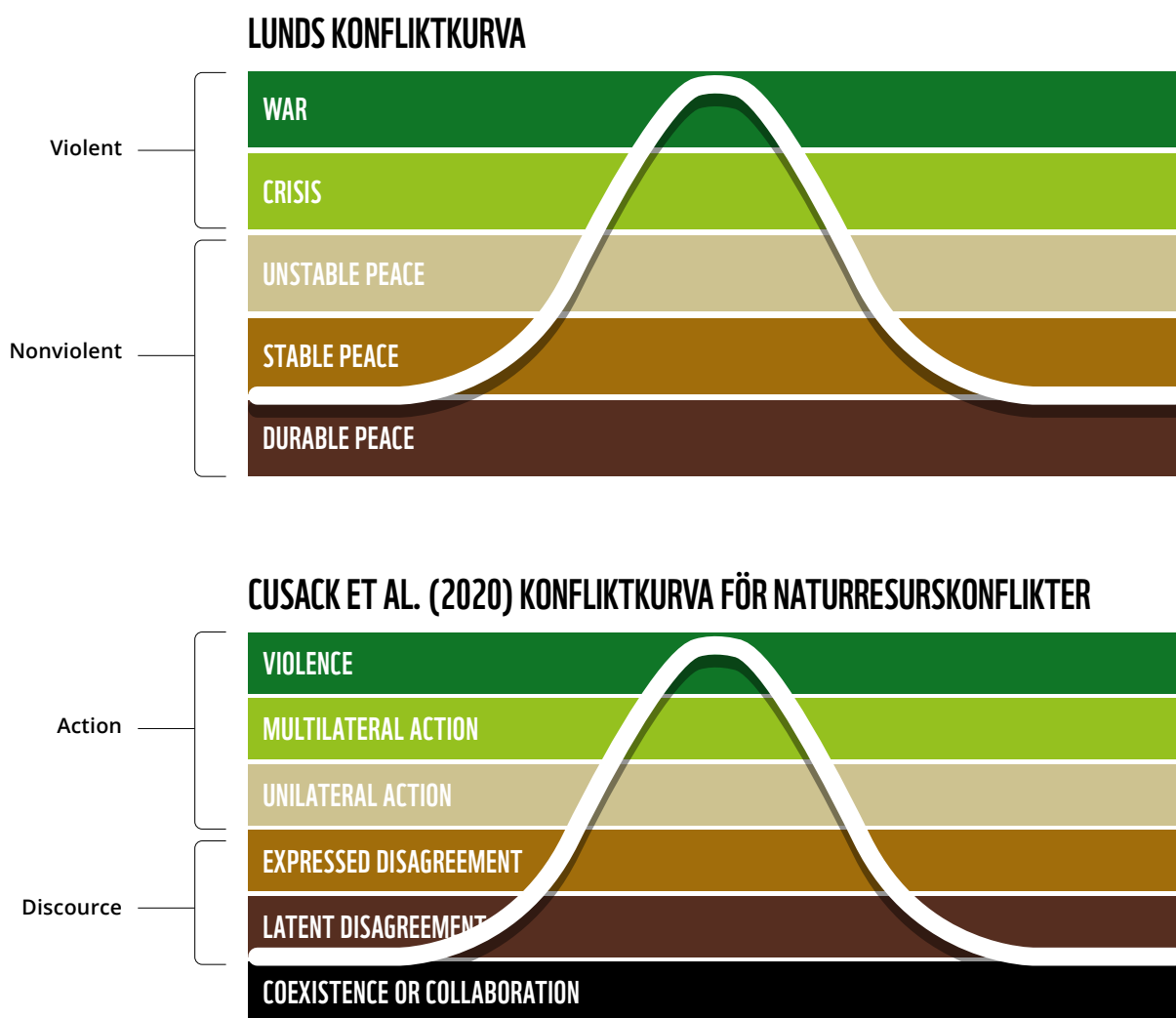
Enligt Madden & McQuinn 2014 och senare också Zimmerman et al. (2020) så kan konflikterna inom viltförvaltning kategoriseras in i tre nivåer – tvist, underliggande konflikt, samt värdekonflikt/identitetskonflikt. Dessa tre nivåer påverkar vilka åtgärder som behöver vidtas för att hantera konflikten. Denna utgångspunkt redovisas också närmare i rapporten *Konfliktkunskap för rovdjursförvaltningen* (Jordan 2015). Zimmerman et al. (2020) redovisar även förslag på hur respektive kategori kan identifieras, samt vilka åtgärder som bör vidtas. Här är det kanske viktigt att också nämna att olika personer kan ha olika relation till en djurart och att det därför kan vara så att olika intressentgrupper skulle kategorisera djuret och konflikterna kring det olika i Zimmerman's konfliktpyramid. Det måste alltså inte vara så att ett djur alltid kategoriseras in i en viss konfliktnivå av alla berörda. Därför bör man vara tydlig över vilken skala man rör sig på när definitionen sätts, om den t. ex. är på nationell nivå eller för ett visst område/intressentgrupp.

TRE NIVÅER AV KONFLIKT MELLAN MÄNNISKOR OCH VILT

FIGUR 3. Nivåer av konflikt enl. Zimmerman et al. (2020).

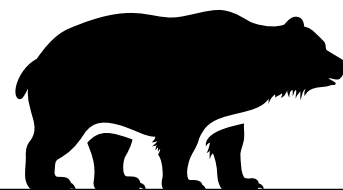
En annan liknande transfer från freds- och konfliktforskning till naturresursförvaltningen har gjorts av Cusack et al. (2020), där de har förflyttat naturresurskonflikter in i systemet för att mäta konfliktintensitet inom en annan del av freds- och konfliktforskningen. Detta kan jämföras med Glasl's konflikttrappa.

FIGUR 4. Övre bilden a. Lunds konfliktkurva, nedre bilden b. Cusack et al. (2020) konfliktkurva för naturresurskonflikter.

Något som inte har anpassats till viltkonflikter men som utan att omformas kan användas i rovdjursförvaltningen är Glasl's konflikttrappa (Jordan 2015). Den används för att bedöma konflikteskalation och är generell för konflikt oavsett sakfråga. Cusack et al. (2020) redovisar på liknande sätt eskalationsmönster och egenskaper för respektive nivå, men har då fem nivåer i stället för nio nivåer.

00 DIALOG	<ul style="list-style-type: none"> När meningskiljaktigheter eller irritationer uppkommer löser man dessa genom samtal Parterna är intresserade av och lyssnar på varandras synpunkter 	<p>TRÖSKEL: ARGUMENTATION KRING POSITIONER</p> <ul style="list-style-type: none"> Det finns en vilja att finna lösningar som är acceptabla för alla Inriktning på att komma överens
01 DISKUSSION	<ul style="list-style-type: none"> Positioner byggs upp Argument samlas och bildar system Diskussioner med försök att få motparten att inse den egna ståndpunktens förtjänster Förhandlingar om sakfrågor 	<p>TRÖSKEL: MANIPULATIVA DEBATTMETODER</p> <ul style="list-style-type: none"> Begynnande irritation över motpartens oersonlighet Övertygelse om att det ska gå att hitta en lösning genom saklig argumentation Inriktning på att övertyga motparten
02 DEBATT	<ul style="list-style-type: none"> Debatter mellan färdiga positioner Motparten upplevs som oemotäglig för sakliga argument Försök att vinna övertag genom manipulativa debatttekniker Motpartens argument framställs som ovidkommande, okunniga, missvisande, extrema, etc 	<p>TRÖSKEL: AGERANDE UTAN KONSULTATION</p> <ul style="list-style-type: none"> Grupper formeras kring ståndpunkter Undertonen i det som sägs blir allt viktigare Svårt att lita på motpartens öppenhet och goda vilja Inriktning på att vinna debatten och/eller vinna stöd av tredje part
03 ÖVERKÖRNING	<ul style="list-style-type: none"> Diskussioner upplevs som meningslösa, ensidigt agerande enda möjligheten att komma vidare Motparten ställs inför fullbordade faktum Minskad verbal kommunikation lämnar stort utrymme för fantasier om motpartens egentliga motiv och avsikter 	<p>TRÖSKEL: DEMENTERBART STRAFFBETEENDE</p> <ul style="list-style-type: none"> Förmåga och benägenhet att känna empati för motparten minskar drastiskt Inriktningen på att driva igenom egna önsksningar genom ensidigt agerande
04 TRAKASSERIER	<ul style="list-style-type: none"> Försök att underminera/marginalisera motpartens ställning i gruppen Förtäckta trakasserier som syftar till att få motparten att känna osäkerhet, skam, rädsla, frustration Elakt skvallor om personer 	<p>TRÖSKEL: ANSIKTSFÖRLUST</p> <ul style="list-style-type: none"> Grupper bildas kring antipatier och sympatier gentemot personer Växande upplevelse av att motparten är hopplöst besvärlig, inkompetent, illasinnad eller neurotisk Inriktning på att marginalisera motparten
05 ANSIKTSFÖRLUST	<ul style="list-style-type: none"> Upplevelse av att genomsåda motpartens verkliga (onda) natur Fast övertygelse att motparten i grunden är korrupt/inkompetent/otillräckelig/fientlig Ev. iscensätts offentliga ansiktsförluster 	<p>TRÖSKEL: HOT OCH ULTIMATUM</p> <ul style="list-style-type: none"> Övertygelse att det är meningslöst att träffa överenskomelser; man tror att motparten inte känner sig bunden av moraliska förpliktelser Inriktning på att utesluta motparten ur den sociala gemenskapen
06 STRATEGISKA HOT	<ul style="list-style-type: none"> Motparten ses som farlig och otillförlitlig Hot om smärtsamma åtgärder ses som enda möjligheten att begränsa motpartens destruktiva agerande 	<p>TRÖSKEL: VERKSTÄLLNING AV HOTEN</p> <ul style="list-style-type: none"> Ultimatum och motultimatum Inriktning på att skaffa kontroll över motpartens agerande
07 SMÄRTSAMMA ANGREPP	<ul style="list-style-type: none"> Försök att åsamka motparten kännbar smärta i någon form, för att framtvunga eftergifter 	<p>TRÖSKEL: ATTACKER MOT MOTPARTENS EXISTENSGRUNDVAL</p> <ul style="list-style-type: none"> Inriktning på att tvinga motparten att ge vika
08 ELIMINERING	<ul style="list-style-type: none"> Attacker i syfte att försätta motparten ur stridbart skick 	<p>TRÖSKEL: TOTALT FÖRINTELSEKRIG</p> <ul style="list-style-type: none"> Inriktning på att eliminera motparten
09 TILLSAMMANS NER I AVGRUNDEN	<ul style="list-style-type: none"> Motparten upplevs som ett så stort hot mot det goda att man måste krossa motparten även om det sker till priset av egen undergång 	<ul style="list-style-type: none"> Ingen återvändo Total konfrontation Inriktning på att krossa motparten till varje pris

NIVÅ	DEFINITION	KARAKTERISTIKA
0 Samexistens eller samverkan/samarbete	Bevarandeintressen och andra mänskliga intressen samexisterar parallellt med varandra utan motsättning.	Avsaknad av negativ diskurs och ageranden som manifesterar skilda åsikter, både inom och mellan intressegrupper Det går att finna bevis för samarbete och kollaborativ diskurs
1 Latent oenighet	En underliggande konflikt som inte är synlig i interaktionen mellan olika intressenter.	Negativ diskurs pågår mellan medlemmar i en viss intressegrupp om andra intressenters motiv
2 Uttryckt oenighet	Konflikt är synlig i diskursen och dialogen mellan olika intressentgrupper, men inga konsekventa handlingar vidtas för att påverka de andra intressena.	Oenighet kan återfinnas i både skriftligt och i talad kommunikationer mellan intressenter, t. ex. i sociala media eller öga mot öga i fysiska möten.
3 Unilateralt agerande	En enstaka intressentgrupp utför en eller flera handlingar relaterade till frågan som direkt påverkar andra grupperns intressen.	Handlingar är andra åtgärder än diskurs men innefattar inte fysiskt våld
4 Multilateralt agerande	Mer än en intressentgrupp utför en eller flera handlingar relaterade till frågan.	Agerandet är antagonistiskt – man agerar för att försvara respektive grupps intressen Flera grupper har känt sig motiverade att agera och därmed har konfliktnivån ökat, jämfört med när endast en grupp agerat Samarbeten bidrar inte till att utforska oenighet, avsaknad av kollaborativ diskurs
5 Fysiskt våld	Konflikten karakteriseras av extrema åtgärder vidtagna av olika intressegrupper. Åtgärderna orsakar skador på människor eller dödsfall.	Exempel inkluderar beväpnade styrkor i arbetet mot illegalt beteende, uppror, rensning av landareal, eller mord på aktivister.

TABELL 1. Definition och karakterisering av konfliktintensitetsnivå i Cusack et al. (2020).

Systemteori och konfliktforskning kan ge gemensamma nämnare inom HWC

Jag ska här presentera ytterligare ett ramverk. Ramverket för svårlösta samhällsutmaningars egenskaper och eskalationsmönster. Detta ramverk har stor potential att kunna användas för att, genom dess indikatorer, kunna bedöma nuvarande konfliktintensitet, vad som får konflikten att ytterligare eskalera, samt vilka insatser som skulle kunna få konflikten att deskalera.

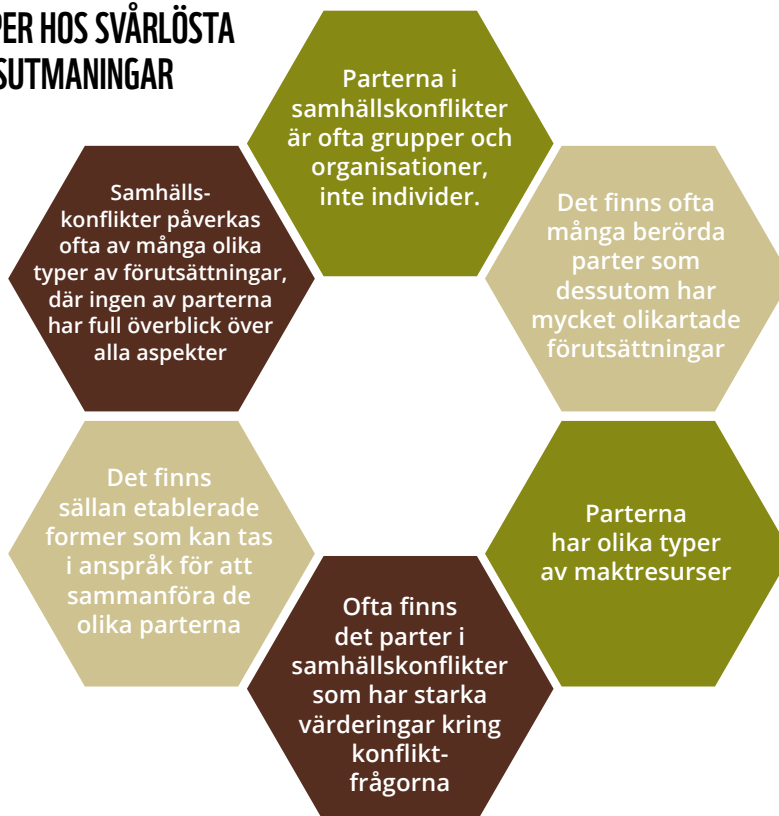
Hodgson et al. (2020) menar att HWC inte kan lösas med stuprörsförvaltning eller forskning om frågan enbart inom enskilda forskningsfält. Dessa frågor är av sådan komplex karaktär att de kräver tvärvetenskaplig forskning och samverkande förvaltning (*ibid.*).

Inom freds- och konfliktforskning, vilket i sig är ett tvärvetenskapligt forskningsfält som spänner över många olika discipliner, kallar man frågor av mycket komplex karaktär med stor konfliktpotential för wicked problems (Rittel & Webber 1973, Jordan 2010, 2016, Andersson & Törnberg 2018). Begreppet kommer ursprungligen från systemteori. Denna typ av frågor kan snabbt eskalera om de inte hanteras på adekvat sätt (Jordan & Andersson 2010, Jordan et al. 2011, Carpenter & Kennedy 1988). Många olika forskare har slagit fast att naturresurshantering och "environmental problems" är "wicked", dvs komplexa och mycket svårlösta (t. ex. Balin et al. 2011, Brown et al. 2010, van Bueren et al. 2003, Lindskog et al. 2018, Mårald et al. 2015).

SVÅRLÖSTA SAMHÄLLSFRÅGOR	
1	Är komplexa
2	Är behandlingsresistenta
3	Kan inte lösas en gång för alla
4	Väcker djupa meningsskiljaktigheter
5	Är alltid skarpt läge
6	Kan inte delas upp i småbitar

Viltkonflikter som sker öppet i samhället och med samhällets medborgare kan med lätthet kategoriseras in som en svårlöst samhällskonflikt utifrån dessa frågors egenskaper. Skulle man titta på dessa kriterier vore det kanske inte omöjligt att finna gemensamma nämnare som är allmängiltiga för de viltkonflikter som ex. Zimmerman et al (2020) studerar och som inom detta ramverk skulle kunna indikera hur allvarlig en viltkonflikt kan tänkas bli.

EGENSKAPER HOS SVÅRLÖSTA SAMHÄLLSUTMANINGAR

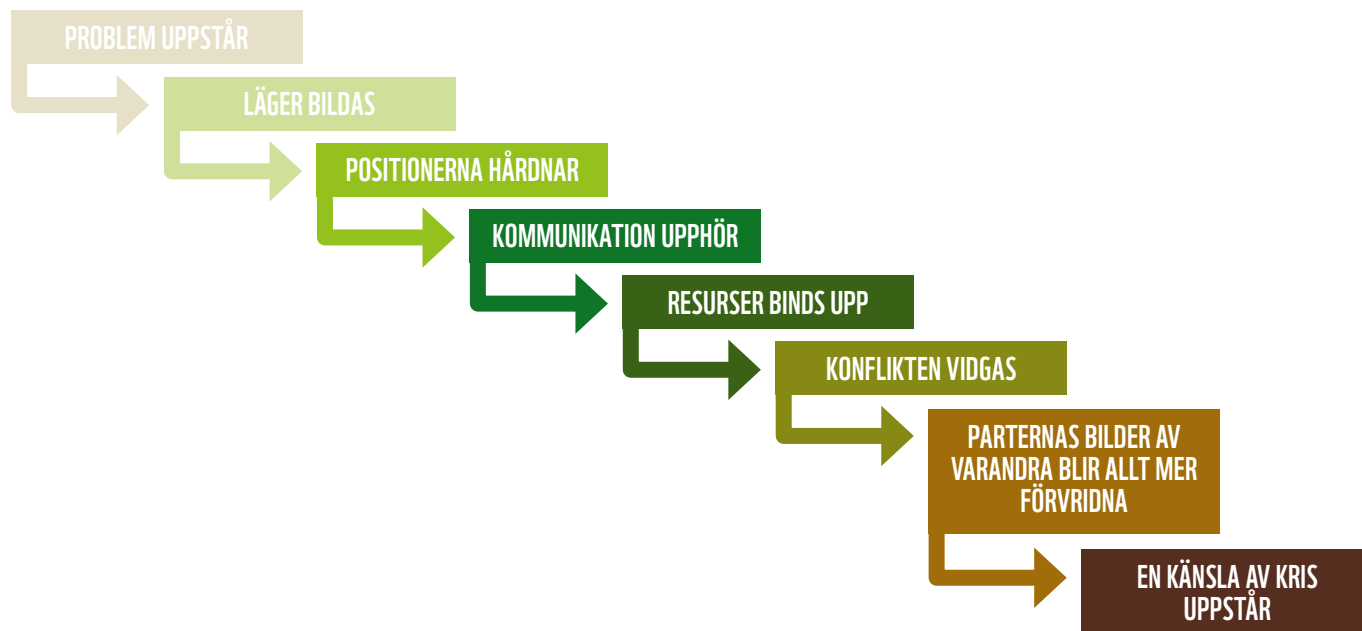

FIGUR 6. Svårlösta samhällskonflikter och deras egenskaper (efter Jordan et al. 2011).

Just på grund av en samhällsutmanings karaktär, som ofta innefattar värdekonflikter i form av målkonflikter, anses denna typ av frågor slutgiltigt olösliga (Rittel, 1973, Jordan 2011, 2014). Därför bör man hitta en konflikthanteringsstrategi som minskar risken att konflikten eskalerar, snarare än att försöka lösa den. Det vill säga hitta en strategi för att konfliktdämpa, snarare än att försöka eliminera konflikten helt.

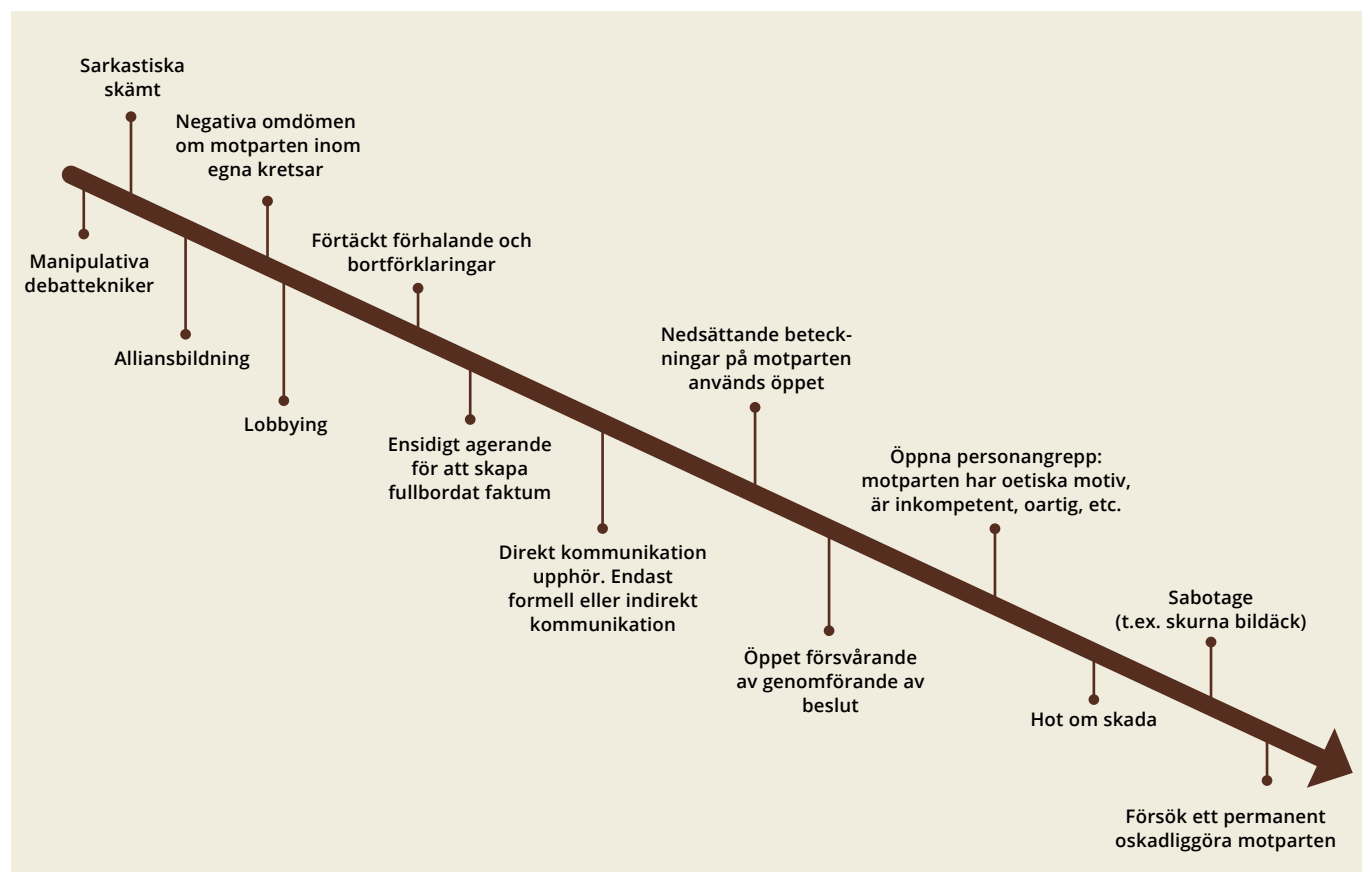
Samhällskonflikter har också ett tydligt eskalationsmönster (Susskind & Carpenter 2016, Jordan et al. 2011). Med detta mönster kan man identifiera ungefär var man befinner sig vid ett givet tillfälle i en konfliktsituation, och det kan bidra till att hitta mer adekvata metoder för att hantera den pågående situationen.

FIGUR 7. Eskalationsmönster för svårlösta samhällskonflikter (efter Jordan et al. 2011).

Jag nämnde tidigare i rapporten asymmetriska konflikter. Eskalationsmönstret i asymmetriska konflikter redovisar Jordan (2015) enligt bilden nedan;

FIGUR 8. Eskalationsmönster för asymmetriska konflikter (Jordan 2015).

Jordan et al. (2011) skriver följande om vad som står på spel i en svårlöst samhällskonflikt.

"Vad gäller sakfrågorna kan en skicklig hantering av konflikter i politiska frågor leda till en bättre gemensam förståelse av komplexa förutsättningar och olika berörda parter intressen och behov, vilket kan öppna möjligheten att kreativt utveckla nya lösningar och strategier som integrerar olika intressen..."

...Det är vanligt att ingen enstaka person eller instans kan ha full överblick över relevanta förutsättningar och infallsvinklar på de frågor som ska hanteras. Detta innebär att kvaliteten i de beslut som fattas och de åtgärder som vidtas ofta har mycket att vinna på en god kvalitet i kommunikationen mellan berörda parter under processens gång.

Vad gäller relationskomponenten (det sociala kapitalet) kan en skicklig hantering faktiskt leda till en ökning av förtroendet för det demokratiska systemet. Det är känt från affärlivet att en kund som klagat på en produkt och därvid blivit bemött med respekt och tillmötesgående ofta är mer nöjd med tillverkaren/säljaren än en kund som inte haft anledning att klaga över en produkt.

Konflikter kan ses som kriser som också är test på hur väl vi klarar av att hantera svåra frågor. Om vi gör erfarenheten att vi klarade av att hantera svårlösta frågor på ett respektfullt och konstruktivt sätt så är detta starkt förtroendeskapande. Inför kontroversiella beslut finns alltså en potential för att inte bara hantera frågorna smidigt, utan också faktiskt stärka tilltron till det demokratiska systemet."

En illa hantering av en samhällskonflikt bidrar enligt Jordan et al. (2011) ofta till minskat förtroende för samhällets institutioner och demokratin som sådan eftersom man upplever att samhället inte kan hantera problemen. Det är med andra ord viktigt att så snart som möjligt avgöra om den fråga man jobbar med är av denna komplexa svårlösta karaktär och utifrån det agera med de medel som rekommenderas och finns tillgängliga. Min bedömning är alltså att rovdjursfrågan är en svårlöst samhällskonflikt med stor konfliktpotential, särskilt vargfrågan.

Att hantera målkonflikter - om polariteter

Barry Johnson (1998) beskriver hur man systematiskt kan tänka kring och hantera polariteter (motstående intressen vars existens beror av varandra). Man skulle även kunna kalla dem dilemman. Framgångsfaktorn som har visat sig vara avgörande för en effektiv hantering av uppgifter som utgår ifrån dilemman är organisationens och individernas möjlighet att se frågan ur perspektivet "både och" i stället för "antingen eller" (Johnson, 1998). Man behöver alltså växla från ett problemlösande perspektiv med ett rätt svar, till att tillsammans utforska vilka olika möjliga lösningar det finns i frågan. Med olika perspektiv och världssyn finns också flera olika möjliga lösningar förhanden.

Johnson (1998) har ett tydligt exempel i sin bok;

”Med enkelhet kan vi föreställa oss detta förhållningssätt när vi tänker oss in i hur vi som barn lär oss om att ta hänsyn till andras behov och önskemål. För att dela med oss av en kaka behöver vi t. ex. ta hänsyn både till våra egna önskemål OCH den andres önskemål. Samtidigt som det ger en tillfredsställelse att dela med sig, så skapar det en negativ känsla av att förlora möjligheten till hela kakan. Förhoppningsvis väger dock den totala känslan av delaktighet upp det negativa, och man kan lära sig att fokusera på de positiva sidorna med att dela kakan. Du fick kanske en vän på köpet?! Det blir en win-win situation trots de negativa avvägningarna.”

Ju högre komplexitet den aktuella frågan har, desto viktigare är detta förhållningssätt. Rovdjursfrågan är mycket komplex. Dels är det en inneboende komplexitet i ett ekologiskt system (naturen), dels är själva förvaltningssystemet för rovdjursförvaltningen komplext i sig. Detta kompletteras med att de organisationer som hanterar rovdjursfrågan har en inbördes omfattande komplexitet.

När man arbetar med dilemman finns alltså mer än ett rätt. Försöker man att hantera denna typ av fråga med ett problemlösande förhållningssätt, så kommer alla att förlora eftersom arbetet blir ineffektivt och det kan upplevas som att man aldrig når sina mål (Johnson 1998). Istället behöver man ha ett förhållningssätt som ger möjligheten att hitta flera lösningar till det dilemma man har framför sig.

EVIGA POLARITETER I EN ORGANISATION ENLIGT T. JORDAN;

- Central styrning **vs** regionalt självbestämmande
- Optimera helheten **vs** värna om den egna verksamheten
- Enhetliga rutiner **vs** anpassning till omständigheter
- Låga kostnader **vs** hög kvalitet
- Resultatorientering **vs** rimlig stressnivå
- Stabilitet och arbetsro **vs** utveckling och förändring
- Fokus på kärnuppdraget **vs** fokus på nya uppgifter
- Uppfylla närliggande mål **vs** arbeta för långsiktiga mål

Även Chapman (2010) talar om och redovisar en pluralistisk approach till förvaltning som utgår ifrån soft systems metodologi. Detta är ett förhållningssätt som har sitt ursprung i systemteori. Genom att anta en systemisk approach så har man både ett holistiskt och pluralistiskt förhållningssätt.

När man jobbat länge med rovdjursfrågan börjar man ofta komma till insikt att rovdjursförvaltningen är en komplex fråga som består av eviga målkonflikter. Att tänka ”både-och” när man arbetar med rovdjursförvaltningens olika mål torde bidra till att man kan se möjligheter utanför de lösningar vi ser idag. Man behöver dock se till att våga släppa taget om resultatet genom att öka risktagandet och lita på att föreslagna lösningar faktiskt driver åt rätt håll för det övergripande syftet med förvaltningen. För att det ska kunna ske så behöver man tillsammans vara eniga om *vilka mål man har* med förvaltningen och hur *stor risk man* är villiga att ingå.

DEL 2/ DET SVENSKA KONFLIKTHANTERINGSSYSTEMET FÖR STORA ROVDJUR

Intressenter inom rovdjursförvaltningen är ofta ekologiskt mycket kunniga och beroende av naturresurserna i sin omgivning (Baynam-Herd et al. 2018). Konflikt uppstår när intressenterna inte kan nyttja dessa resurser på ett sedvanligt sätt eller när rovdjuren påverkar riskbedömning och möjligheten att skydda sina djur (*ibid.*). I vissa fall leder rovdjuren till inkomstbortfall, men konfliktpotentialen i ett välutvecklat land med fungerande ersättningsystem hänger i många fall i stället ihop med ett förhållningssätt och en livsstil (Baynam-Herd et al. 2018).

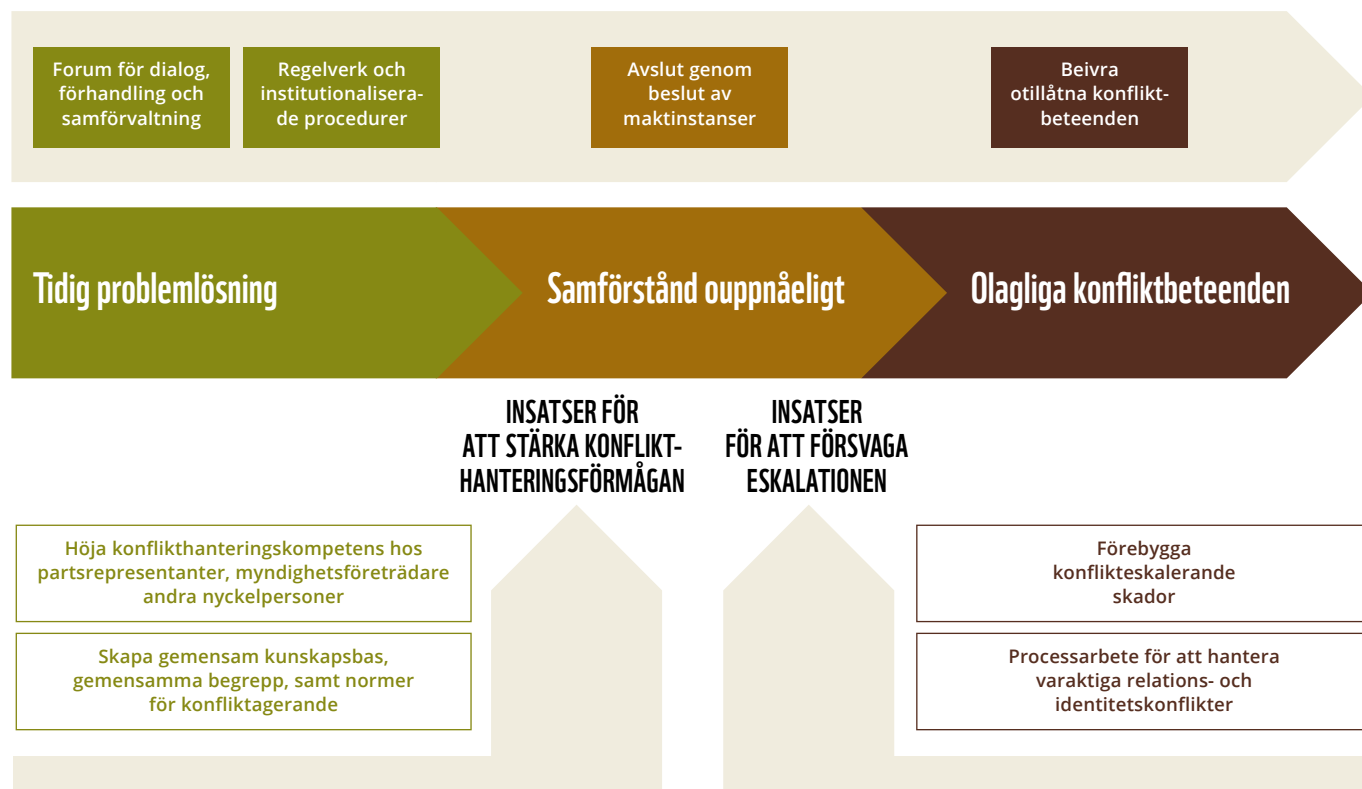
Hur ser det svenska konflikthanteringssystemet ut?

Begreppet "konflikthanteringssystem" betecknar det system av procedurer, regelverk, praktiker, åtgärder, stödresurser, m. m. som syftar till att den konfliktpotential som finns inom ett visst område ska kunna hanteras så väl som möjligt (Jordan, 2015). Väl utformade konflikthanteringssystem kännetecknas av att de erbjuder ett utbud av olikartade redskap för konfliktförebyggande och konflikthantering (*ibid.*). Detta kan jämföras med Johnson (1998) ovan, där det vi kallar polaritetshantering automatiskt ger att vi behöver arbeta med många olika lösningar samtidigt. Jordan (2015) har skapat en överblick över dagens konflikthanteringssystem för rovdjursförvaltningen i Sverige. Utifrån bilden på det svenska konflikthanteringssystemet nedan kommer jag i den efterföljande texten att gå igenom de åtgärder som idag är en del av systemet. Jag kommer sedan även att försöka synliggöra var det finns utvecklingspotential och hur systemet skulle kunna kompletteras jämfört med idag.

© Ola Jennersten / WWF-Sweden

HANTERING AV KONFLIKT I SAKFRÅGAN

FIGUR 9. Överblick över dagens konflikthanteringssystem för rovdjursförvaltningen i Sverige (Jordan 2015)

1. MINSKA RISKEN FÖR ANGREPP PÅ TAMDJUR SAMT ERSÄTTA UPPKOMNA SKADOR - EN DEL AV KONFLIKTHANTERINGSSYSTEMET

Under en stor del av 1900-talet har det gått att bedriva och utveckla jordbruket i Sverige utan att behöva göra en större anpassning till följd av förekomst av stora rovdjur. Nu är situationen annorlunda och en anpassning behövs för att både stora rovdjur och betande tamdjur ska kunna finnas i samma område (Viltskadecenter, 2015). Detta är dock ingen enkel övergång och åsikterna om vem som ska ansvara för att rovdjuren inte skadar eller dödar tamdjur går isär. Å ena sidan menar vissa lantbrukare att staten ska ansvara för att *hägna ut sina* rovdjur eftersom lantbrukaren endast är skyldig att *hägna in sina* djur. Å andra sidan hävdar de som vill bevara rovdjuren att lantbrukaren har en skyldighet att enligt djurskyddslagstiftningen se till så att djuren inte riskerar att angripas och utsättas för onödigt lidande. Staten har inte tydligt tagit ställning i frågan och ersättningar för skadade/dödade tamdjur betalas i många län ut utan motkrav på stängsling eller andra förebyggande åtgärder.

För ren, som också klassas som tamboskap i Sverige, anges i den senaste rovdjurspropositionen (prop. 2012/13:191) toleransnivåer för skador orsakade av stora rovdjur och att dessa får uppgå till max 10% av den aktuella samebyns faktiska renantal. Denna nivå kom dock aldrig att föras in i lagstiftningen, vilket har gjort att legaliteten i viljeinriktningen och möjligheten att komma ned i dessa toleransnivåer utan att riskera gynnsam bevarandestatus för rovdjuren har blivit otydlig.

Precis som med de flesta praktiska åtgärder i hanteringen av konflikt har förebyggande åtgärder för att minska risken av angrepp på tamdjur orsakade av stora rovdjur arbetats fram över tid. Det kan många gånger vara svårt att finna forskning som styrker olika metoder för den praktiska innovationen, både gällande tekniska lösningar och processmässiga förhållningssätt och verktyg. Kunskap och erfarenhet dokumenteras i stället i rapporter om goda exempel genom storytelling, alternativt genom praktiska handböcker (ex. Viltskadecenter 2014).

EU-kommissionen vägleder via Large Carnivore Platform (LCP) om vilka nyckelåtgärder som skulle behövas för att bevara och framgångsrikt hantera rovdjuren i Europa (Boitani et al. 2015). Nyckelåtgärderna innefattar exempelvis behov av att minska fragmentering och skapa konnektivitet i landskapet, samt att minska risken för skador på tamdjur. Man nämner konflikter i kontexten av ersättning och kompensation för skador, och åtgärderna i rapporten fokuserar framför allt på åtgärder för att bevara rovdjuren ur ett ekologiskt/juridiskt perspektiv.

Relevanta rapporter från EU är rapporten *Life and Human coexistence with large carnivores* (2013) som redovisar olika förutsättningar och skadeförebyggande åtgärder som vidtas i de olika europeiska länderna, *Research for AGRI Committee - The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe* (Linnell, J. D. C. & Cretois, B. 2018), *Study for the PETI committee – Large carnivore Management Plans of protection: Best practises in Europe* (Fernandéz-Gill et al. 2018). I alla dessa dokument ligger tonvikten på skadeförebyggande åtgärder som en väg framåt för samexistens. Fernandéz-Gill et al. (2018) beskriver att den i särklass viktigaste aspekten för att förebyggande åtgärder ska fungera är viljan hos brukaren att vidta förebyggande åtgärder samt förändra arbetssätt som kan vara kontraproduktiva för att motverka angrepp av stora rovdjur.

Det finns en rapport från EU/Large carnivore platform - *From conflict to coexistence? Insights from multidisciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions* (Linnell et al. 2013) som tydligare beskriver just konfliktdelarna utöver risken för skador på tamdjur. En intressant del i den rapporten är att Linnell, utöver att redogöra för vilka som är en del av konflikten, även redovisar en lista över kunskap som man kan vara oense om inom rovdjursförvaltningen. Detta är en viktig del att ha med sig och som också tas upp under begreppen narrativ och perspektiv i Jordan (2015).

Utbetalning av bidrag och ersättning

Skadeförebyggande åtgärder och ersättning för skadade och dödade tamdjur är en etablerad och viktig del av konflikthanteringssystemet i Sverige. Ersättning utgår för dödade/skadade tamdjur. Till rennäringen utgår ett schablonbelopp för närvaro/föryngring av rovdjur. Kompensation för skador ska kombineras med förebyggande åtgärder för att vara effektivt (Fernandéz-Gill et al. 2018).

Utbetalning av bidrag och ersättning för skadeförebyggande åtgärder och uppkomna skador hanteras regionalt av Länsstyrelsen. Ersättning för förebyggande åtgärder ges endast retroaktivt efter inkommen redovisning av kostnaden för material, i enlighet med statligt regelverk. Detta menar vissa brukare vara hindrande för att sätta upp exempelvis rovdjursavvisande stängsel över stora områden, eftersom summan som den enskilde brukaren behöver ligga ute med innan ersättningen kommer blir allt för hög. Det kan också vara själva arbetskostnaden som blir den höga summan när man väl sätter i gång och arbetar med förebyggande åtgärder av olika slag. För ersättning av arbetskostnad finns på EU-nivå ekonomiska begränsningar i regelverket för bidrag till lantbrukare av mindre ekonomisk betydelse för att inte snedvrider konkurrensmöjligheterna inom EU. Eftersom detta bidrag av mindre ekonomisk betydelse omfattar flera olika sakområden kan brukaren snabbt komma upp i den maxersättning som EU-lagstiftningen anger (3 miljoner kronor under en treårsperiod). Därmed blir det omöjligt för länsstyrelsen att ge full kompensation till en brukare för arbetsinsats vid arbete med förebyggande åtgärder om denne tidigare har fått ersättning av länsstyrelsen i andra ärenden. Detta har skett exempelvis i Örebro där en brukare drabbades hårt av torkan 2018 och nu inte kan få ersättning i en rovdjursrelaterad fråga.

Bidrag för skadeförebyggande åtgärder och ersättning för uppkomna skador lämnas idag från olika medel. Dels utgiftsområde 20, anslag 1:3 & 1:7 inom ramen för naturvård som hanteras av Naturvårdsverket. Dels från utgiftsområde 23, anslag 1:17 för landsbygdsstöd vilket hanteras av Jordbruksverket. Därmed ligger medelsfrågan ofta fördelad på två enheter inom Länsstyrelsen – naturvård samt landsbygdsfrågor. För renskötseln hanteras bidraget till samebyarna av Sametinget inom utgiftsområde 17 anslag 1:22. Myndigheternas medelsfördelning sker via det årliga regleringsbrevet till respektive myndighet. Dessa finns att tillgå på Ekonomistyrningsverkets hemsida (esv.se). Hur medel har använts återfinns i respektive myndighets årsredovisning till regeringen. Även Viltskadecenter lämnar i sin årliga viltskaderapport en översikt över utbetalda belopp för bidrag.

Viltskadecenter - ett center för innovation och brukarstöd

Viltskadecenter har idag uppdraget att arbeta med skadeförebyggande åtgärder i Sverige och har en gedigen kunskapsbas i frågan om förebyggande åtgärder för att motverka angrepp av stora rovdjur. De har under de senaste 20 åren haft uppdraget att testa nya metoder i samverkan med brukare. Vissa av de testade metoderna har förkastats över tid, exempelvis på grund av allt för höga kostnader för att de ska anses vara skäliga eller på grund av bristande bevis på att de fungerar. I andra fall har metoder inte kunnat utvärderas i tillräcklig grad, ofta för att förvaltningen inte prioriterar att systematiskt testa och utvärdera åtgärder. I dagsläget har dock Viltskadecenter ett antal rekommendationer för att minska risken för skada och dessa varierar utifrån vilken djurart man vill skydda sig ifrån. Det kan dock finnas ett värde i att, samband med ansökningar om förebyggande åtgärder, fortsätta att tillsammans med brukare testa vilka möjligheter som fungerar för just hen. Brukarens acceptans för metoderna har stor betydelse huruvida de kommer att användas och utföras på ett korrekt sätt.

År 2015 fick Jordbruksverket & Viltskadecenter ett uppdrag av regeringen att sammanställa de åtgärder som finns för att förebygga angrepp på tamdjur av rovdjur (utanför renskötselområdet). Sammanställningen (N2015/3037/FJR) är en detaljerad redovisning av vad Sverige gör inom ramen för nyckelåtgärden att minska risken för skada orsakad av stora rovdjur. Naturvårdsverket, som finansierar Viltskadecenters verksamhet, har inga avvikande synpunkter på de metoder som Viltskadecenter rekommenderar. I regeringsuppdraget redovisar man följande;

”Enligt den utvärdering av vetenskapligt publicerade studier som Viltskadecenter (SLU) gjort är det få studier som kan visa på effekt av en förebyggande åtgärd. Detta beror framför allt på upplägg på studierna. Exempelvis saknas kontrollgårdar att jämföra med eller så har flera metoder använts parallellt och det går inte att härleda effekten till en specifik åtgärd.”

Djurhållning, både praktiskt och utifrån regelverk, skiljer sig också åt mellan olika länder vilket gör att en förebyggande åtgärd inte per automatik passar i Sverige bara för att den passar någon annanstans. Förutsättningarna för betande tamdjur skiljer sig åt inom Sverige, både när det gäller förekomst av rovdjur men också storlek på besättning och t.ex. markförhållande. Det är därför svårt att hitta en förebyggande åtgärd som passar i alla fall.

Det är viktigt att löpande utveckla och anpassa förebyggande åtgärder som bedöms ha effekt utifrån den forskning och erfarenhet som finns. Det behövs en fortsatt dialog kring konsekvenserna för lantbrukare och kring de samhälls-ekonomiska kostnaderna och nyttorna som uppstår när rovdjur och tamdjur finns i samma område.”

Rovdjursangrepp på tamdjur i Sverige

Angrepp på tamdjur (undantaget ren) orsakade av stora rovdjur i Sverige är på nationell nivå inte omfattande jämfört med andra delar av Europa eller Norge. De direkta skadorna på renskötseln i norra delarna av landet ligger långt högre än skadorna i resten av landet.

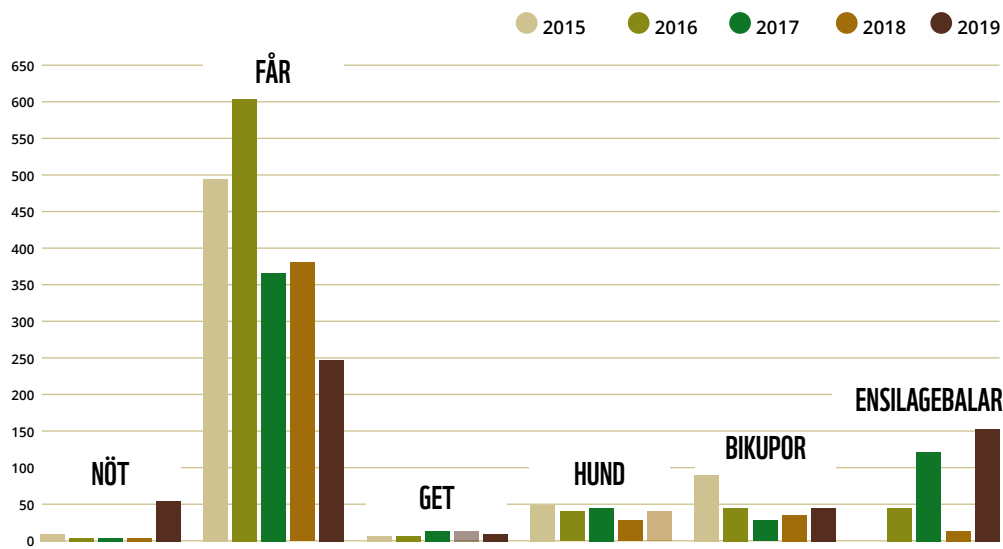
Antalet angrepp på tamdjur och hundar har totalt sett minskat över tid de senaste 10 åren. Enligt Viltskadecenter kan detta möjligen förklaras av tre större faktorer; 1. Bättre besiktningar, 2. snabba akutåtgärder, samt 3. snabb skydds-jakt i områden utanför vargens kärnområde (Viltskadecenter, muntligen 2020).

Trots det relativt låga skadeläget nationellt (undantaget norra rovdjursförvaltningsområdet) framförs synpunkter från brukare i mellersta och södra Sverige att varje enskilt angrepp måste anses vara en förlust, både av ekonomisk och av emotionell karaktär. Vad som ofta anses vara än värre än den faktiska förlusten är den oro över vad som kan komma att hända när rovdjuren är närvarande i området. Denna oro kan orsaka stor emotionell påverkan och försämrad livskvalitet (Sametinget 2016, Naturvårdsverket 2013, Sjölander-Lindqvist, A. 2021 opubl.).

I Viltskadecenters årligt återkommande rapporter för viltskador orsakade av stora rovdjur (SLU webb) kan man läsa hur många tamdjur (förutom ren) som årligen skadas/dödas av rovdjur i Sverige. Nedan redovisas antal skadade/dödade djur över tid den senaste sexårsperioden.

Det är en återkommande debatt huruvida man ska redovisa antalet angrepp eller det totala antalet djur som dödas. Nedan redovisas det *totala antalet tamdjur* (undantaget ren) som dödas av stora rovdjur (undantaget järv) under perioden 2015-2019. Data för 2020 väntas i maj 2021. Därefter presenteras data om *totala antalet angrepp* på får över tid.

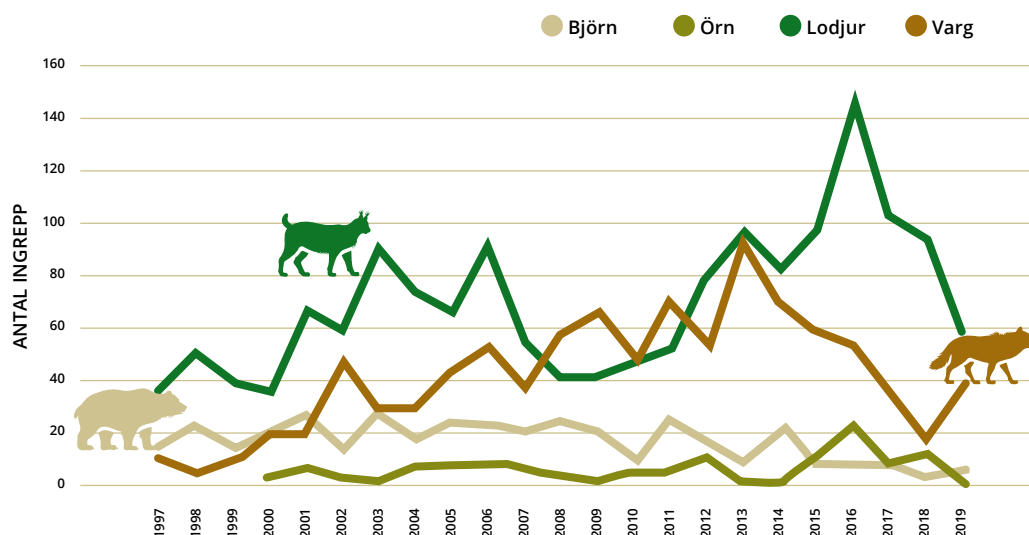
SKADADE OCH/ELLER DÖDADE TAMDJUR ORSAKADE AV BJÖRN, VARG, LODJUR OCH ÖRN

DIAGRAM 1. Antal totalt dödade/skadade tamdjur (undantaget ren) över tid orsakade av lodjur, varg, björn och örn. Källa: Viltskadecenter, viltskadestatistik 2015-2019.

Under perioden 1997–2018 har det totala antalet rovdjursangripna hundar varierat mellan 0 (1997) och 70 (2009) stycken. De senaste åren har summan stabiliserats kring ett 50-tal angripna och/eller dödade hundar. Talar man med jägare så har förändrade jaktformer (minskad löshundjakt) bidragit till minskade dödade/skadade hundar. Enligt Viltskadecenter är antalet angrepp på hundar också nära kopplat till antalet jaktdagar med hund.

Just får är överrepresenterade i viltskadestatistiken. Det är framför allt lodjur och varg som dödar/skadar får. Nedan redovisas ett diagram som visar skador på får i Sverige över tid, samt vilka rovdjur som orsakar skadorna. Här vore det intressant att gå djupare in på vad det är som möjliggjort en kraftig minskning av angripna får av just lodjur.

DIAGRAM 2. Antal angrepp på får över tid orsakad av lodjur, varg, björn och örn. Observera att detta är antalet angrepp och inte antalet döda djur vilket gör att det inte går att jämföra diagram 1 och 2, men om angreppen minskar troligtvis även antalet angripna djur. Källa: Viltskadecenter, viltskadestatistik 2019.

I rovdjursdebatten framförs att fårnäringen inte kommer att överleva med de rovdjursstammar vi har idag. En studie från Viltskadecenter (2013) kunde inte finna några samband mellan nedläggning av fårgårdar och vargrevir. Nedläggningen var generell och lika stor utanför vargrevir under de år som studien undersökte. Detta kan dock vara värt att undersöka på nytt då vargstammen har ökat sedan 2013 och situationen kan ha förändrats.

I rovdjursdebatten pratar intressenter ofta om "det samlade rovdjurstrycket" och menar med det kombinationen av exempelvis varg/björn, lodjur/varg, lodjur/varg/björn. Detta kan också vara intressant att undersöka, dvs hur dessa arter i kombination påverkar en näring, exempelvis utifrån statistiken ovan att den största påverkan på fårnäringen orsakas av varg och lodjur. Under 2018 presenterades en rapport som redovisar rovdjurens påverkan på övrigt vilt och tamren (Andrén et al. 2018). Kan detsamma göras för tamdjuren, dvs rovdjurens påverkan på olika näringar?

I den norra delen av landet uppskattas skador på ren orsakade av stora rovdjur uppgå till dryga 30% av den aktuella samebyns faktiska renantal, i vissa samebyar ännu högre (uppskattning av renskötare). I den första rovdjursutredningen (SOU 1999:146) ansågs att gränsen för hur mycket skador renskötseln kan hantera för att bibehålla en näringsverksamhet går vid 30%-iga förluster av ren till rovdjur. Detta kan under åren ha kommit att ändras, då det idag är fler faktorer (miljöförändringar, gruvnäring, skogsbruk etc.) som påverkar rennäringen. Rovdjurens skador blir då en del av denna kumulativa effekt på rennäringen. Det är dessutom mycket svårt att förebygga skador på frilevande tamdjur.

Åtgärder för att förebygga viltskador på tamdjur

År 2018 kom en review genomförd av 21 forskare som granskat 114 artiklar om skadeförebyggande åtgärder världen över. Forskarna konstaterar att boskapsvaktande hundar, inhägnader och lapptyg är vetenskapligt väl underbyggda åtgärder (van Eeden et al., 2018a). Om dessa metoder är lämpliga kan fövaltningen använda och föreslå dem som pålitliga metoder för att skydda boskap från rovdjursangrepp (*ibid.*). Många andra åtgärder, så som jakt och flytt av rovdjur, ljud- och ljusskrämmor, kan mycket väl fungera men de behöver testas ytterligare för att det ska vara möjligt att fastställa vilken effekt de har (*ibid.*). År 2019 presenterades en doktorsavhandling i ämnet multidisciplinära perspektiv på skadeförebyggande åtgärder (Eklund 2019). Avhandlingen pekar även denna på att det saknas evidens för de flesta förebyggande åtgärderna. Eklund visar även på att åtgärdernas effekt vägs mot exempelvis kostnader för att förebygga och risken för att ett angrepp kommer att hända. Eklund menar vidare att det är viktigt att man från ett naturvårdsperspektiv att kunna vara ödmjuk inför, samt förstå och erkänna individuella djurägares erfarenheter, funderingar och känslor för att kunna skapa en förtroendefull och empatisk dialog.

Viltskadecenter deltar för närvarande i forskningsprojektet EviWild. Projektet syftar till att systematiskt kartlägga kunskap om effekter av åtgärder avsedda att minska konflikter mellan människor och vilda djur. Projektet är ett samarbete mellan Viltskadecenter vid SLU, Mistra EviEM, Lunds universitet och Oviedo University, Spanien. Projektet lägger upp insamlad kunskap på webbsidan löpande.

Något som inte verkar har testats i Sverige är att utsätta rovdjuren för mänskliga ljud, exempelvis genom en kamerafälla. Detta finns det exempel på från andra delar av världen (Smith et al. 2017).

Åtgärder för att förebygga rovdjursskador på fribetande tamdjur

Det är generellt svårt att finna effektiva skadeförebyggande åtgärder för fribetande tamdjur. Den traditionella djurhållningen inom fäbodbruket med fribetande kor, får och getter har detta gemensamt med renskötseln. I vissa delar av världen används för denna typ av djurhållning begreppet agroforestry, men begreppet nyttjas inte för dessa två näringar i Sverige, trots att rennäringen är den största agroforestrynäringen i Europa sett till areal.

Fäbodbruket brottas även med en säsongsbetonad drift med få djur, vilket minskar möjligheterna för att angrepp på deras boskap ska kunna klassas som allvarlig skada och därmed beviljas skydds jakt på det rovdjur som orsakar eller riskerar att orsaka skada. Den säsongsbetonade driften gör också att brukarna är mycket känsliga för ekonomisk störning och sällan har resurser till omfattande herdeverksamhet.

För renskötseln berör ett rovdjursangrepp långt fler djurindivider och av erfarenhet blir det också mycket omfattande merarbete. Vargen anses ha störst påverkan genom att splittra renhjordar. Konsekvenserna när renarna blir skrämde är att de blir ohanterliga under flera veckors tid, samt sprider sig in på områden som de i värsta fall inte tillåts vara på i normala fall. Detta kan skapa ofrivilliga konflikter mellan renskötare och andra markägare. Mindre klungor av renar i stället för en större renjord ökar också risken för angrepp av andra rovdjur, exempelvis lodjur.

Till Rovdjursutredningen SOU 2012:22 gjorde Viltskadecenter en sammanställning över åtgärder som används för att förebygga rovdjursangrepp på renar. Slutsatsen från denna rapport är att det finns ett antal metoder som kan vara effektiva, men brist på erfarenheter och försök gör att det är svårt att dra några slutsatser om vilka metoder som är mest lämpliga. Åtgärder som redovisades i utredningen var;

- Individriktad jakt på problemrovdjur
- Områdesriktad jakt på rovdjur, som syftar till att sänka rovdjurstätheten i vissa områden som är mer känsliga för rovdjursstörning, som t. ex. kalvningsområden
- Skrämning av rovdjur som kommer in i kalvningsområdet
- Kalvning i hägn
- Styrning av rovdjur genom att lägga kadaver eller annat ätbart på plaster där rovdjuren orsakar färre problem om de uppehåller sig
- Ökad bevakning då renarna kalvar på våren
- Köra kantspår, dels för att hålla renarna samlade, dels för att se då rovdjur kommer in i betesområdet

För fäbodbruket finns få möjliga förebyggande åtgärder, i första hand rekommenderas nattfälla och att förse ledardjur med GPS-halsband.

2. HANTERA ORO OCH RÄDSLÅ FÖR STORA ROVDJUR – EN DEL AV KONFLIKTHANTERINGSSYSTEMET

Det pågår idag forskning om oro och rädsla för de stora rovdjuren. Framför allt är det forskning runt rädsla för varg och björn (t. ex. Johansson & Karlsson 2011, Eklund et al 2020b). Forskningen har också sammanställts i faktablad, exempelvis Frank et al. (2014). Inom kort kommer en sammanställning av den forskning som genomförts under den senaste tiden, samt en vägledning för de myndigheter som vill arbeta aktivt med att hantera och förebygga oro och rädsla.

I början av 2010-talet kom forskning som visade att bristande tillit till de förvaltande myndigheterna bidrar till upplevd rädsla för rovdjur (Johansson & Karlsson 2011). Det skiljer sig mellan arterna där björnen i sig skapar rädsla, medan det i vargens fall är både rädsla för djuret och bristande tillit till myndigheterna som bidrar till den totala rädslan (Johansson et al. 2012). Det är därför inte självklart att de som känner rädsla för rovdjur litar på eller är intresserade av de åtgärder som myndigheterna kan tänkas utföra för att arbeta med rädsor. Dessutom är kunskapen om effekten av många förvaltningsåtgärder liten, både vad gäller i vilken utsträckning de löser olika problem och i vilken utsträckning de riskerar att skapa nya konflikter (Frank et al. 2014). Denna kunskap om att rädslan springer ur olika delar för de olika rovdjuren kan vara bra att känna till för förvaltningen. Åtgärder för att minska rädsla för björn bör riktas mot att öka kunskapen och känslan för djuret i sig, medan rädslan för varg bör innefatta att skapa goda relationer med allmänheten och öka tilliten till myndigheternas arbete (Johansson et al. 2012). Projektet har också undersökt vilka typer av försvarsmetoder som kan accepteras bland allmänheten (Frank et al. 2015, Frank et al. 2016).

Det pågår i skrivandets stund ett arbete med att undersöka och sammanställa psykosociala effekter orsakade av närvaro av stora rovdjur. Studien finansieras av Naturvårdsverket, LRF och Svenska Jägareförbundet tillsammans och kommer att färdigställas under våren 2021. Därtill finansierar Naturvårdsverket under 2020/2021 ett uppdrag att sammanställa den forskning som finns rörande oro och rädsla, samt ta fram rekommendationer om vilka arbetsätt och åtgärder myndigheterna kan vidta.

Klart är att många mår mycket dåligt ur ett psykosocialt perspektiv när de berörs av rovdjur. Eklund et al. (2020) såg i sin studie att oron i första hand hänger ihop med att man upplever sig sårbar mot de stora rovdjuren. I en pågående opublicerad studie ser man att rädslan för rovdjur grundar sig i stress, snarare än den fobiska rädslan (Johansson 2021, muntligen).

3. DIALOG OCH DELAKTIGHET SOM EN VÄG TILL ÖKAT FÖRTROENDE OCH TILLIT - EN DEL AV KONFLIKTHANTERINGSSYSTEMET

Rovdjursutredningen från 2007 (SOU 2007:89) skriver i kap 15.1 följande om legitimitet i förvaltningen;

”Utredningens sammanfattande bedömning: Alla skulle vinna på att samarbeta för att nå kompromisser och kreativa lösningar på konflikter mellan människor och rovdjur. Det är inte enbart vilka beslut som fattas som är avgörande för att besluten skall uppfattas som legitima. Det är också nödvändigt att procedurerna är rättvisa, öppna och att alla behandlas likvärdigt. Utmaningen är att finna de effektiva formerna för samtalet mellan medborgare och förvaltning.

Olika typer av samförvaltning och dialog där staten och aktörer på lokal eller regional nivå på olika sätt delar på ansvaret för förvaltningen är en viktig förutsättning för att legitimera förvaltningen av gemensamma naturresurser som stora rovdjur. Ett ökat deltagande från medborgare och intressenter kan bidra till att legitimera rovdjurspolitik och förvaltning.

Utredningen understryker behovet av en fortsatt utveckling från en situation där förvaltningen endast informerar medborgarna om fattade beslut till en situation där förvaltning och medborgare aktivt delar ansvaret i olika former av samförvaltning.

Ett ökat deltagande av medborgarna i naturresursförvaltningen kräver nytänkande och strukturella förändringar. Förvaltningens strukturer är inte alltid anpassade till ett ökat deltagande, varför omstruktureringar kan bli nödvändiga. Brist på tid och resurser, men även brist på kompetens att hantera medborgare och deltagandeprocesser är ytterligare faktorer som kan försvåra samverkan.”

Resultatet av denna utredning blev att förvaltningen av stora rovdjur regionaliserades och regionala viltförvaltningsdelegationer inrättades vid varje länsstyrelse (år 2010). Dock har resultatet av denna regionalisering inte fallit ut på det sätt som de olika intressenterna inom rovdjursförvaltningen hade hoppats på. I den senare tidens forskning får vi också svaren om varför när Sandström & Sjölander (2020) visar att det endast har skett en administrativ regionalisering av beslutsfattandet. Naturvårdsverket som nationell förvaltningsmyndighet har fortsatt att behålla tolkningsföreträdet i lagstiftningen som styr förvaltningen. Till detta fanns det redan initialt höjda röster om att representationen i viltförvaltningsdelegationerna var skevt fördelad, vilket forskning också senare visade (Lundmark & Matti 2015).

Dialogen - ett begrepp med många innebörder

För många är begreppet dialog otydligt. Använder man ordet kan det handla om allt ifrån att höra vad någon tycker (konsultation) till att verkligen låta den andra parten påverka samtalets utkomst, det vill säga samskapa verkligheten medan samtalet pågår (dialog).

Tidigare har jag nämnt att utgångspunkten i detta arbete är symbolisk interaktionism där uppfattningen är att kunskap om en situation skapas tillsammans genom att vi samtalar med varandra om den. Detta är för mig också definitionen av genuin dialog. En dialog i ordets rätta bemärkelse sker med hög tillit till samtalet - att man ska bli hörd och att man ska kunna göra sig hörd. Det är också öppet för att utkomsten av samtalet inte redan är bestämt, utan att argument och perspektiv kan få utkomsten att förändras. Med andra ord innebär en genuin dialog att makten att påverka resultatet fördelas mellan de inblandade och inte är bestämd på förhand. Detta kopplar tillbaka till frågan om kunskapssfärer och vilken tilltro man har till olika kunskap. Det är viktigt att från början klargöra vilka utgångspunkter man har när man ingår i en "dialog".

Det kan vara lämpligt att titta närmare på *Arnstein's ladder of citizen participation* (Arnstein 1969) och på förhand göra klart vilken typ av delaktighet man vill jobba med i sina olika processer. I vissa delar av myndighetsutövningen är det av förklarliga skäl inte lämpligt med bred dialog.

Värderingar, behov och intressen

För att bättre förstå vad dialogen kan bidra med är det viktigt att reda ut vad som är vad gällande värderingar, behov och intressen. Burton (1990) menar att det är en betydande skillnad mellan dessa tre. Värderingar är bestående och kulturellt betingade. Man tillägnar sig dessa under uppväxten och i relation till det samhälle man lever i. Behov är universella för alla människor och nödvändiga för att kunna leva och utvecklas (se exempelvis Maslows behovstrappa). Intressen däremot, de är övergående och påverkas av de omständigheter man befinner sig i. Burton (1990) menar att varken behov eller värderingar kan förhandlas om. Förhandla kan man däremot om intressen.

Även Heberlein (2012) redogör för ett trossystem där värderingar ligger djupast och attityder grundast. Därmed är det större "risk" att attityder inte är lika konsistenta som värderingar. Det kan vara så att attityder förändras när man tillåts diskutera och reflektera över dem (i dialog). Man kan därmed genom att reflektera över sina attityder få syn på sina egna värderingar och behov. Detta är en av grundpelarna i genuin dialog. Att dialogen ska kunna bidra till att synliggöra det som är dolt, både för andra och för en själv.

Befintliga forum för dialog

En av dagens utmaning är att de forum för delaktighet som finns etablerade inom rovdjursförvaltningen tycks vara suboptimerade för möjligheten att uppnå gemensamt lärande och adaptiv förvaltning (Hallgren et al., 2018). Lundmark et al. (2014) beskriver att fördelarna man ser med adaptiv förvaltning i samverkan kan bygga tillit genom att ge förutsättningar för sociala relationer/nätverk, överläggningar/förhandling, samt gemensamt lärande. Om detta inte sker i de forum som upprättats på systemnivå faller fördelarna med begreppet *adaptiv förvaltning i samverkan*. Detta kan leda till ökad misstro snarare än ökad tillit.

Just detta visar också Duit & Löf (2015) i sina forskningsresultat, tilliten till förvaltningssystemet har minskat ända sedan inrättandet av de regionala viltförvaltningsdelegationerna. Det räcker alltså inte att inrätta forumen, samtalen som förs däri behöver också ha en viss kvalitet för att samverkan och gemensamt kunskapsgenererande ska kunna uppstå. Detta är viktigt att ha i åtanke för myndigheterna när de utformar genomförandet av möten och kompetensutvecklar sin personal, men det är också viktigt för de representerade intressena för att kunna utkräva ansvar och en annan form av genomförande.

Exempel på sällsynta åtgärder för ökad dialog och delaktighet

De nuvarande forumens utformning, exempelvis viltförvaltningsdelegationerna, skulle kunna ge utrymme för adaptiv förvaltning i samverkan genom att ta vara på den kunskap som de olika aktörerna i forumen besitter. Detta kräver dock att man riggar möten där syftet är att uppnå ett gemensamt utforskande och lärande, snarare än att fatta beslut.

Det finns några exempel på annorlunda sätt att jobba med de olika delarna i det svenska konflikthanteringssystemet. Ett är det dialogprojekt länsstyrelsen i Gävleborg gjorde under 2010/11 i samband med den första licensjakten på varg i Sverige. Länet hyste ett revir med genetiskt viktig varg och detta område skulle inte bli aktuellt för någon licensjakt, det visste man på förhand. Länsstyrelsen efterfrågade då samverkan med de lokala jägarna i området och bjöd in till ett års dialog om rovdjursförvaltningen. Syftet var inte att vända åsikter i rovdjursdebatten, utan att skapa ett gemensamt lärande och ökad förståelse för olika komplexa perspektiv i frågan.

Projektet accepterades av de lokala jägarna och 35 personer deltog under ett års tid vid 8 träffar arrangerade av länsstyrelsen. Det var dock inte länsstyrelsen som på förhand bestämde agendan för träffarna, utan detta bestämdes i samråd på den första träffen med de deltagande. När projektet avslutades ansåg majoriteten av deltagarna att de hade fått en ökad förståelse för rovdjursfrågans komplexitet, samtidigt som de inte ändrat sin egen åsikt i sak. I det sista mötet valde deltagarna att bjuda in det rakt motsatta intresset (Rovdjursföreningen) för att de skulle kunna berätta om sitt perspektiv i frågan. Ett val som mest troligt inte hade uppstått utan odlandet av nyfikenhet och reflektion under det gångna året.

Det kommer inte att vara möjligt att förändra värderingar i denna fråga. Värderingarna styr hur man vill att förvaltningen ska ske. Men om man skapar en ömsesidig förståelse för "både-och-tänkandet", dvs att flera olika åsikter kan få existera samtidigt, samt möjliggör en nyfikenhet och öppenhet gentemot att utforska andras åsikter och perspektiv, så minskar risken för att konflikten blir destruktiv. Dialogprojektet som genomfördes i Gävleborg 2010/11 är möjligt att återskapa och skala upp, men det krävs både kompetens, vilja och resurser för att det ska vara möjligt.

Länsstyrelsen i Gävleborg har fortsatt att arbeta med inkluderande värderingar och har under de senaste 10 åren nått resultat i form av ökat förtroende för fältverksamheten och de personer som jobbar med inventering, besiktningar, information mm.

Ett annat pågående exempel är Länsstyrelsen i Värmland. Där pågår ett arbete med att förändra viltförvaltningsdelegationens genomförande av möten. Man har identifierat att beslutsmöten inte bidrar till det gemensamma lärande som man skulle kunna uppnå och har modigt börjat utforska var vi kan dela kunskap för att få ett bättre beslutsfattande (utan att för den delen gå utanför de lagar och regler rovdjursförvaltningen har att följa). Här bidrar det att den nya landshövdingen har en bakgrund inom arbete med demokrati och mänskliga rättigheter. Just landshövdingen har en avgörande styrande roll i och med sitt ordförandeskap i delegationen.

Det finns flertalet exempel på goda processer som rör hantering av människor i affekt när rovdjur har dödat tamdjur, samt hantering av upprättandet av skadeförebyggande åtgärder. Bland annat LRF har flera gånger återkopplat att deras medlemmar är mycket nöjda med det bemötande de får av länsstyrelsens fältpersonal/besiktningsmän när de väl träffar dem.

Jag vill i samband med detta passa på att säga något om de personer som utför detta fältarbete. De har lite olika benämning beroende på var i landet de befinner sig - naturbevakare/inventeringspersonal/besiktningsmän - men gör alla ett liknande jobb. De möter allmänheten ute i fält och är den yttersta länken i rovdjursförvaltningen. De berättar om kunskapen som finns och samlas in, de besiktar skador, de fikar med rädda personer, och de upprätthåller de sociala nätverk som behövs för att förhindra illegal verksamhet. Detta är de personer som vi ska vara extra rädda om och som har ett stort ansvar på sina axlar. Om dessa personer inte kan förstå och stå upp för de beslut som fattas högre upp i kedjan, då kan vi inte heller förvänta oss att tilliten till systemet ska vara stark. Myndigheterna behöver också lyssna inåt på de erfarenheter de gör i fält och den djupa kunskap de har om olika intressens förutsättningar att hantera en vardag med rovdjur.

En grundläggande del i det förtroendeskapande arbetet är själva relationsbyggandet och här är fältpersonalen nyckelspelare. Det är viktigt att länsstyrelsen som organisation, och även den nationella myndigheten Naturvårdsverket, har en förståelse för betydelsen av dessa människor och hur de kan bidra till att levla upp förtroendekapitalet om de ges möjlighet.

4. AVGÖRANDE GENOM MAKT - EN DEL AV KONFLIKTHANTERINGSSYSTEMET

I vissa fall behöver man fatta beslut om hur en fråga ska tolkas eller hanteras. Inom rovdjursförvaltningen har myndigheterna makten att avsluta en fråga genom att ensidigt fatta ett beslut om hantering eller tolkning. Detta är viktigt att komma ihåg eftersom förvaltningen kan bli otydlig om myndigheterna väljer att inte sätta ner foten i vissa principiella avvägningar som rör exempelvis målkonflikter eller tolkningar av förvaltningssystemet.

Ett avgörande genom makt kan dock göras mer eller mindre skonsamt och det finns ett stöd för skonsamma överkörningar framtagen av Jordan (2003).

Inom rovdjursförvaltningen är det numera också vanligt förekommande att domstolar avgör vilka förvaltningsåtgärder som får användas. Flera prejudicerande domar styr idag förvaltningens möjligheter att exempelvis använda sig av skydds- och licensjakt på varg och lodjur.

DEL 3/ FAUNAKRIMINALITET OCH ILLEGALT DÖDANDE AV STORA ROVDJUR

Jag har valt att sätta rubriken till faunakriminalitet och illegalt dödande av stora rovdjur eftersom jag anser att språket har betydelse. På samma sätt som forskare menar att vi behöver benämna HWC på ett annat sätt (Peterson et al. 2010), så menar jag att vi behöver omdefiniera det svenska begreppet illegal jakt. Det är inte alltid ett vapen är inblandat och det är inte alltid ett vilt förföljs för att avlivas illegalt. Det finns många olika sätt att aktivt eller passivt döda ett vilt djur eller hindra det från att föröka sig. I det engelska språket används begreppet poaching, vilket snarare har sin grund i begreppet att "stjåla". Det finns också en vits i att frångå begreppet just för stora rovdjur eftersom det är mycket laddat och stigmatiserat inom jägarkåren. Att använda ett annat begrepp skulle även kunna ses som en symbolisk fredsgest gentemot det jaktliga intresset (jämför med förslagsmatrisen för värdekonflikter i Zimmerman et al. 2020).

Möjliga sätt att försöka avliva rovdjur eller hindra dem från att föröka sig kan vara exempelvis utfodring med förgiftat åtelmaterial, förföljelse och avlivning genom överkörning, ihjälslagning, skott, avlivning av ungar i lyan, avlivning när djuret passerar vid genomförande av annan laglig aktivitet, lagliga fällor avsedda för andra djur, olagliga fällor, skottpengar etc. Just snaror är troligtvis mindre utbredd i Sverige men det är ett ostuderat område. Sedan urminnes tider har man dock använt sig av trampsaxar och andra mekaniska fällor för att avliva rovdjur, så det är inte osannolikt att tänka sig att dessa används även idag men i mindre utsträckning. Det finns exempel på modifierade oljefat med spjutliknande spetsar avsedda för björn, där björnen fastnar när den sticker ner huvud och hals i tunnan för att få tag i utlagt bete.

Varför avlivas rovdjur illegalt?

År 2007 genomförde Brottsförebyggande rådet (Brå) en studie om illegal jakt (Brå, 2007). Brå:s intervjuer med jägare, renskötare och lantbrukare ger bilden av tre konfliktteman kring frågan om rovdjurens återetablering.

1. Rovdjuren som hot mot en livsstil, främst som konkurrenter om jaktbart vilt men också på grund av rädsla för personlig säkerhet
2. Rovdjuren som hot mot en näring och då främst rennäringen men också yrkesjakten
3. Rovdjuren som symbol för konflikten mellan styrande och styrda, där frågan om på vilken nivå beslut om skydds jakt och rovdjurspopulationernas storlek i närmiljön ska fattas

Detta är i linje med vad Pohja-Mykrä redovisar från Finland (Hovardas 2018). I Sverige ser människans utbredning i mångt och mycket ut som i Finland. Rovdjurens utbredning sammanfaller med den rurala befolkningens utbredning och ingenstans i Sverige finns stora landområden där rovdjur lever åtskilt från människor och deras verksamheter. Detta gör att rovdjurens närvaro påverkar det rurala lokalsamhället i alla dess delar.

Pohja-Mykrä sammanfattar att den urbanisering som har skett det senaste århundrandet har skapat polarisering mellan rurala och urbana sfärer (Hovardas 2018). Detta leder till att man lever i skilda världar med mycket olika livsvanor (*ibid.*). Oundvikligen leder detta i sin tur till att man i respektive grupp inte kan känna igen sig i varandras sätt att leva och verka med och av naturen. Antropocentriska värden kolliderar med ekocentriska värden (*ibid.*). Vargen har i urbana områden blivit en känslomässig hörnsten för det vilda, paradoxalt nog därmed även en symbol för urbana värden och dess styre (Hovardas 2018). Detta leder till att det strikta skyddet för rovdjur utifrån Art- och habitatdirektivet har skapat en känsla av orättvisa och utanförskap hos den rurala befolkningen (*ibid.*).

von Essen och Allen (2017) menar att organisationers överklaganden av olika förvaltningsåtgärder, samt den ökade illegala jakten på stora rovdjur, är ett uttryck för missnöje och känslan av att inte kunna vara med och påverka förvaltningen i den grad man anser vara nödvändig. Även generella konflikteskalationsmönster som återfinns inom rovdjursförvaltningen kan validera att detta kan vara en effekt av att inte bli hörd (Jordan, 2014). Även Skogen & Kränge (2020) redovisar detta motstånd mot myndigheter, samt ett missnöje mot att landsbygdens kultur missgynnas, som den främsta drivande faktorn i frågan om illegalt dödande av vargar.

Pohja-Mykrä redovisar minst tre olika skäl i sin sammanställning och dessa handlar om djupare värden än de monetära förluster som kan uppstå när ett tamdjur dödas av rovdjur (Hovardas 2018). I stället handlar det ofta om skäl som handlar om en historia av ett styre som både politiskt och socialt har undertryckt vissa grupper (*ibid.*).

- Motstånd mot den styrande eliten
- Ett uttryck för förlorat förtroende för rådande politik
- Ruralt trots mot statsmakten

Det sista underliggande motivet – trots mot statsmakten - gör att agerandet kategoriseras in i definitionen av ett politiskt brott eftersom det är ett ideologiskt motiverat brott. Ideologiskt motiverade brott omnämns inom andra sakområden som terrorbrott.

I vissa fall finns ingen upplevd konflikt. Samtidigt som människan ser viltet som ett hot mot de egna intressena, ser hen också viltet som en utmaning. Det kan leda till att det i en grupp eller samhälle blir ett bevis på skicklighet att på olika sätt avliva rovdjur. Med avlivandet kommer då också makt och status.

I ett symposium om illegal jakt som anordnades av SLU 2017 menar deltagarna att i ett nordiskt sammanhang har staten och lagstiftningen haft en relativt hög legitimitet traditionellt sett. Nordiska medborgare har litat på, och gör så fortfarande när det gäller de flesta områden, sin regering och sina politiker (Nordström-Källström et al. 2017). Dessa ses som pålitliga och rättrådiga av befolkningen (*ibid.*). Det enda exemplet som motsäger detta förhållande är frågan om stora rovdjur, enligt deltagarna på symposiet, där det pågår en snabb och betydelsefull erosion av legitimiteten och förtroendet för staten och dess allmänna institutioner (*ibid.*).

Författarna till rapporten från symposiet ovan menar att även om det finns en stor variation av motiv för illegal jakt så är ett förenande tema i de nordiska länderna (Sverige, Norge, Finland och Danmark) en känsla av maktlöshet från jägarens sida gentemot viltförvaltningen och de aktörer som ansvarar för den (Nordström-Källström et al. 2017). Detta minskade förtroende för politiker och benägenhet att ta lagen i egna händer på landsbygden är en oroande utveckling i de nordiska länderna (*ibid.*). Detta är inte bara ett problem för de skyddade arter som minskar och riskerar att utrotas till följd av den illegala jakten, det är också ett problem för legitimiteten hos myndigheter i allmänhet (Nordström-Källström et al. 2017).

Von Essen & Allen (2015) har lyft den "franska modellen" för motstånd mot vargförvaltningen som har tydliga symboliska och konfrontativa drag i sin kommunikation med politiker, samt den "italienska modellen" där man i stället tar avstånd från staten och själva "förvaltar" sina vargar enligt devisen "skjut, gräv, tig". Den "svenska modellen" för motstånd och illegal jakt skulle kunna karakteriseras av de kommunikativa dimensionerna av illegal jakt som ett motståndsbrott, där svenska jägare i vissa fall har valt att frikoppla sig från myndigheterna, precis som i Italien (von Essen & Allen 2015, von Essen, 2016a). von Essen menar att de dolda och avståndstagande sätt som svenska jägare arbetar på gör dem extra sårbara för radikalism och populism (von Essen, 2016b).

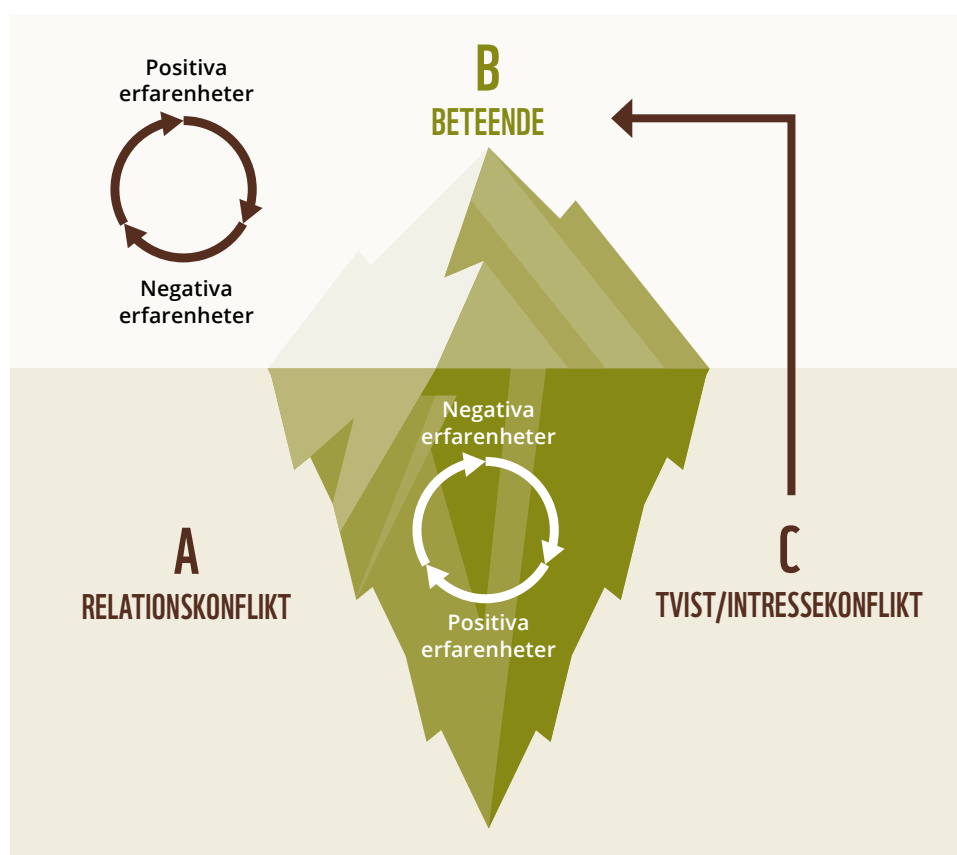
Just i lokalsamhället har man som individ kanske en generell bild av att "alla andra" accepterar den illegala verksamheten som pågår och vågar därför inte uttrycka sitt motstånd. Detta är dock inte fallet enligt Skogen & Kränge (2020). De har i sin forskning sett att det generellt finns en övertro på att "alla andra" anser att beteendet är ok, när detta egentligen inte stämmer. Långt fler än vad man tror delar åsikten om att illegalt dödande av rovdjur inte är ok (Skogen muntligen 2021). Detta går att jämföra med Rothstein (2002) som elaborerar om social tillit och hur den uppstår.

Det finns ett behov av att synliggöra denna diskrepans som Skogen & Kränge (2020) visar på för att öka civilkuraget i denna fråga för att förhindra ett parallellt samhälle som inte följer övriga samhällets lagar och där tystnads-kulturen är påtaglig hos allmänheten på grund av hot om repressalier.

Konfliktdynamik för att förstå illegalt dödande av rovdjur

Utifrån konfliktteori kan man göra sig en bild av hur dynamiken i en konflikt ter sig. Hur eskalerar en konflikt och vad händer med individen när den gör det? Jag har tidigare redovisat hur en viltkonflikt kan kategoriseras utifrån vilka parametrar som påverkar konflikten genom konfliktpyramiden (Madden & McQuinn 2014). I denna framställning rör vi oss på systemnivå gällande konflikteskalation.

Många gånger är alla delar av en konflikt dolda under ytan. Detta illustreras ofta i formen av ett isberg där underliggande faktorer bidrar till att upprätthålla det beteende som man ser (fig. 10) I de flesta fall när en konflikt eskalerar rör sig en relativt enkel intressekonflikt via relationsdelen, det vill säga att individen blir alltmer upptagen av relationerna till den andra parten när denne inte får gehör för sin sakfråga (tvisten). Om konflikten rör sig till relationsdelen av triangeln/ isberget nedan (A-hörnet), så är det frågorna i detta hörn man behöver hantera och inte längre behandla konflikten som en tvist/sakfrågemotsättning (C-hörnet). Det finns en utmärkt redovisning av de olika hörnen i Galtungs konflikttriangel i rapporten Konfliktkunskaps för rovdjursförvaltningen (Jordan 2015).

FIGUR 10. Ofta ser vi bara toppen av ett isberg. Konflikters beståndsdelar och eskalationsmönster på individnivå efter Galtung's konflikttriangel (1969). En konflikt utvecklas från C-hörnets tvist, till att bli en relationskonflikt (A-hörnet), till möjlig direkt handling (B-hörnet). I vissa fall kan en konflikt gå direkt från C-hörnet till B-hörnet. Om en tvist har utvecklats till en relationskonflikt behöver man arbeta konfliktlösande i A-hörnet och inte fokusera på sakfrågan (C-hörnet).

Om man dessutom har att göra med en asymmetrisk konflikt, där en part har mer makt än den andre (exempelvis i en samhällskonflikt) kan det snabbt uppstå en brist på tillit till samtalet. När en part under en längre tid upplevt att de inte får gehör för sina önskemål och intressen, fastän de lagt fram sina argument, kommer de att tappa tron på sakliga diskussioner som ett sätt att nå fram till ett acceptabelt resultat (Jordan 2015). Detta kan slutligen leda till den uppgivenhet som Pohja-Mykrä redovisar i sin text om illegalt dödande av rovdjur (Hovardas 2018). Pohja-Mykrä menar att ortsborna som en sista utväg har både möjlighet, och enligt sin egen upplevelsevärld rätt, att på olagliga sätt lösa den, ur deras synvinkel, orättvisa situationen.

Tillsyn för att förhindra illegalt dödande

Sverige är ett stort land med få möjligheter till att ha full översikt över illegalt dödande av stora rovdjur. Det är möjligt att öka samverkan mellan myndigheter, samt effektivisera rutinerna för hantering av upptäckt illegal verksamhet. För det har en strategisk grupp mot illegal jakt upprättats på myndighetsnivå ledd av Naturvårdsverket.

Det finns stora utvecklingsmöjligheter inom detta område. Dels behöver handläggare på länsstyrelsen kunskap om var stödet för tillsyn kan återfinnas och hur man arbetar strategiskt med detta inom andra sakområden. Dels skulle man behöva klargöras hur stora omkostnaderna skulle bli för en aktiv och förebyggande tillsynsverksamhet. I dagsläget finns få resurser för denna typ av tillsynsarbete på länsstyrelsen, inte bara inom rovdjursfrågan. Goda exempel kring arbetsstruktur och genomförande skulle möjligen kunna hittas inom andra sakområden som jobbar med stöd av Miljöbalken (MB). Sakområden där länsstyrelsen har ett tydligt uttalat tillsynsansvar. Goda samverkans exempel är länsstyrelserna i Värmland, Örebro och Västmanland som samverkar med polisen i Bergslagen för att nå ett bredare område, samt länsstyrelsen i Västra Götaland som tillsammans med regionpolisen i Dalsland och Halland arbetat för att kartlägga omfattningen av försvunna vargar i området som gränsar mellan Värmland och Västra Götaland. Gränsöverskridande samverkan mellan förvaltande myndigheter och polis på båda sidor om nationsgränserna finns i alla län som gränsar till Norge.

Det är dock enligt Jordan (2015) viktigt att komma ihåg att de insatser som görs mot olagliga konfliktbeteenden lätt blir eskalerande faktorer i komplexa samhällskonflikter. En satsning på åtgärder för att upptäcka illegal jakt och lagföra förövarna samtidigt som man exempelvis minskar polisiära resurser för att utreda annan brottslighet i glesbygder kan uppfattas som ytterligare ett bevis för att makthavare inte bryr sig om glesbygdsbefolkningens situation (Jordan 2015). Därför anses det vara viktigt med motvikter, dvs att myndigheterna även jobbar med andra delar som synliggör och stärker lokalbefolkningen som påverkas av olika myndighetsbeslut.

Dialog för att förhindra illegalt dödande

Det finns många röster som menar att man bör använda sig av dialogen för att motverka illegalt dödande av stora rovdjur. Det är dock sällan specificerat vilka insatser som bör vidtas. Det kan vara möjligt att på lång sikt arbeta konfliktförebyggande och konfliktdeeskalering genom att verka för att höja tilliten till förvaltningen och mellan enskilda individer. Detta kan då vara ett integrerat förhållningssätt i det vardagliga arbetet.

Ett exempel här är länsstyrelsen i Gävleborg som har gått helt motsatt väg och i stället för att leta brottslig verksamhet fokuserat på att dela med sig av information och kunskap, samt bygga relationer till medborgare på lokal nivå (stanna till och säga hej när man kör förbi), för att höja tilliten till inventeringar och förvaltningsarbetet generellt. Resultatet är att man på tio år har gått från att ha haft områden där markägarna inte släppte in naturbevakare till att ha god samverkan med de flesta markägare och en tydlig bild av att lokalbefolkningen hjälper till att "vara ögon" och själva motverka att någon bedriver illegal verksamhet.

© Ola Jemnersten / WWF-Sweden

DEL 4/ BEDÖMA HWC OCH MÖJLIGA ÅTGÄRDER FÖR ATT HANTERA KONFLIKT

IUCN rekommendationer om human-wildlife conflicts

IUCN (2020) konstaterar att viltkonflikter är komplexa och saknar enkla analyser och lösningar. Därför finns ett behov av ett holistisk, tvärdisciplinärt angreppssätt. De redovisar 6 insikter som bör beaktas när man planerar för att hantera viltkonflikter.

- 1** Interventioner som fokuserar enbart på att förhindra skada används ofta där det finns ett tryck att leverera lösningar. Att endast fokusera på att förhindra skada fungerar om det inte finns några underliggande relationskonflikter, men detta är sällan fallet. Arbetet med förebyggande åtgärder bör därför byggas upp som en process snarare än att förmedla färdiga lösningar, eftersom detta samtidigt är relationsskapande. På detta sätt får man också insikter i sociala och kulturella skillnader som behöver beaktas för att åtgärderna ska accepteras.
- 2** Dålig kunskap om konflikt och konfliktintervention kan förvärra konflikten. Att agera snabbt utan att analysera underliggande sociopolitiska element kan öka spänningen och eskalera frågan till svårlösliga konflikter med ökad polarisering. På samma sätt är det inte rekommenderat att använda sig av trial and errorhantering av konflikterna. Åtgärder som behöver testas måste vara noga avstämda med de som berörs för att åtgärderna inte ska upplevas som påtvingade färdiga universallösningar.
- 3** Kontextmedvetenhet och förståelse för social och politisk bakgrund är avgörande. Vilka är de olika intressenterna och aktörerna som är involverade i frågan, och vilka narrativ har de? De flesta viltkonflikter är multilaterala och sällan är endast en aktör berörd. Man behöver ha koll på och förstå alla berörda parter värderingar, sociala normer, trosuppfattning, kultur, ekonomi och andra social och politiska faktorer för att kunna planera och genomföra konfliktintervention.
- 4** Konfliktintervention och skadeförebyggande åtgärder måste designas och hanteras i samverkan. En nyckelfaktor för långsikt, hållbart resultat är att utveckla ett samverkande arbetssätt. Myndigheter behöver arbeta relationsskapande med berörda samhällen och andra involverade aktörer, samtidigt som de är medvetna och tydliga över sin egen roll och

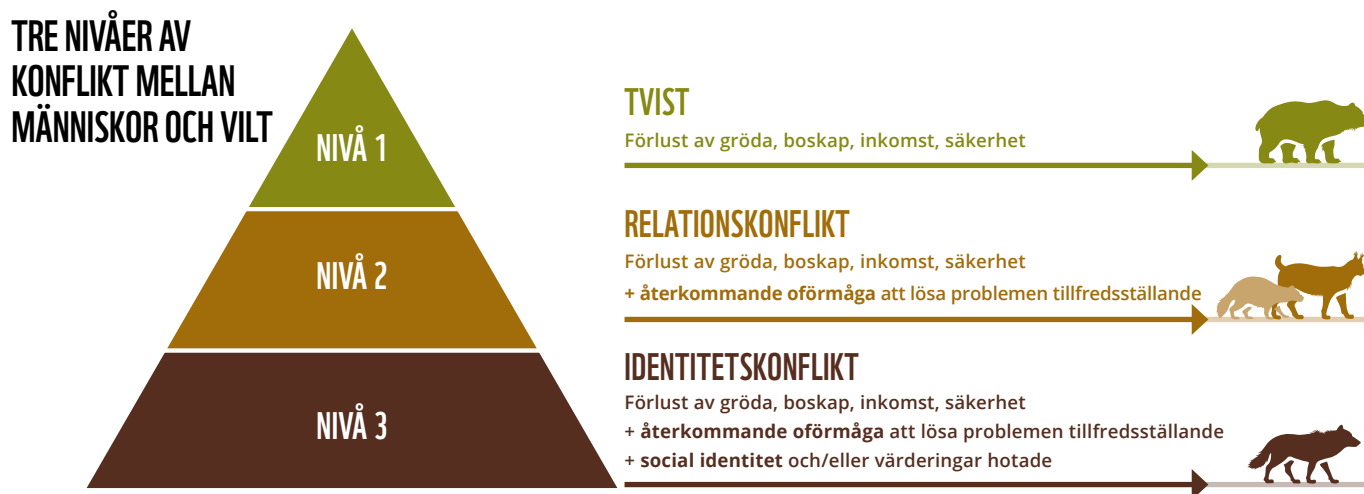
sitt uppdrag. Ofta är det processen för att komma fram till gemensamma mål och planer som bygger tillitsfullt samarbete. I de fall där konflikten är så infekterad att det är omöjligt att samverka (identitetskonflikt) kan det behövas särskilt tränade medlare för att arbeta med försoning innan eller parallellt med hanteringen av själva viltkonflikten.

- 5** Långsiktiga lösningar behöver integrera ekologiska, ekonomiska och fysiska modeller på landskapsnivå. När väl akuta åtgärder är hanterade behöver ett arbete med långsiktiga mål för hur människor och viltet ska kunna dela landskapet över tid. För detta behöver man också överväga vilka legala ramverk och vilket utvecklingsarbete som behövs. Det är avgörande att lokalsamhället ger input till forskare och tjänstemän om de lokala förutsättningarna, samt att lokalsamhället aktivt engageras i idégenerering och beslut om hur frågan ska hanteras. Man bör sträva efter att samverka sektorsövergripande.
- 6** Konflikter är inte alltid negativa, men ord och språk har betydelse. Konflikt föregår förändring. Konflikter kan därför ses som möjligheter till att förändra och förbättra en situation. Om viltkonflikter adresseras på rätt sätt så kan de tvinga oss att sätta ljuset på underliggande spänning och ojämlikheter, så att vi kan jobba för välmående, utveckling och bevarande. Det är viktigt att vara medveten om vilka effekter vissa ord och val av begrepp kan generera. Genom att kalla en meningsskiljaktighet för en konflikt kan göra att den eskalerar utan anledning. Samtidigt kan avsaknaden av att adressera meningsskiljaktigheter och konflikt göra att samhällen upplever sig bortglömda och marginaliserade.

Bedömning av de svenska förhållandena

Med hjälp av konfliktpyramiden (Zimmerman et al. 2020) gör jag här ett försök att kategorisera in de stora rovdjuren björn, varg, järv och lodjur på intensitets-skalan så som konflikterna beter sig idag i Sverige. Bedömningen görs dels utifrån de kriterier som ställs upp i artikeln, dels utifrån min egen erfarenhet efter att ha jobbat lång tid med rovdjursfrågorna. För att kategoriseringen ska kunna användas i förvaltningsarbetet bör den dock ske i bred samverkan med de som berörs av rovdjuren eftersom processen om hur man gör bedömningen och den egna skattningen är en lärandeprocess som fyller ett syfte i sig.

Sverige är ett långt land med olika förutsättningar i olika delar av landet. Det kan därför även vara så att kategoriseringen skiljer sig i olika delar av landet. Exempelvis kan det vara så att järv och lodjur klassas annorlunda i norra Sverige där rovdjursfrågan kolliderar med urfolksrättigheter och statens historiska sätt att agera mot den samiska befolkningen. Som tidigare nämnts kan det också vara så att ett djur uppfattas olika av olika intressegrupper eller individer inom samhället, vilket gör att denna bedömning behöver göras på flera nivåer.

FIGUR 11. Nivåer av konflikt enl. Zimmerman et al. (2020). Kompletterad med en egen bedömning av var de stora rovdjuren i Sverige kan klassas in. Liknande bedömning redovisas i Jordan (2015).

NIVÅ 1	NIVÅ 2	NIVÅ 3
Säkra inkomst och säkerhet (barriärer, alarm, skadeförebyggande åtgärder mm.)	Fokusera på att främja och bygga konstruktiva relationer mellan intressenter.	Adressering av konflikten innefattar vanligen dialogprocesser som balanserar maktrelationer mellan intressenter, samt stärker lokalsamhällen.
Minska förluster till tolererbara nivåer, minska nivåerna för risk.	Säkerställ att olika initiativ adresserar tidigare frågor på ett praktiskt eller symboliskt sätt.	Fokus måste vara på att återfå balansen i beslutsfattande, ägarskap och saminvestering.
Öka produktivitet och diversifiera inkomstmöjligheter för att balansera upp risk.	Praktiska lösningar spelar en roll, men är endast effektiva i kombination med insatser för att adressera normer och beteenden.	Symboliska gester som demonstrerar respekt inger intressenter en känsla av värdighet som man upplever saknas.

TABELL 2. Strategier för att hantera respektive konfliktnivå enligt Zimmerman et al. (2020).

Utifrån min kategorisering och tabellen ovan står det klart att några av rovdjuren behöver en mer omfattande hantering än enbart skadeförebyggande åtgärder. Detta känner förvaltningen redan till, att vissa arter skapar mer konflikt än andra. Men det har inte tidigare talats om varför det är så. Förhoppningsvis kan detta sätt att se på rovdjurens olika konfliktpotential, samt ramverket att rovdjursförvaltningen/vargförvaltningen är en svårlöst samhällskonflikt som följer ett visst mönster i sin upptrappning/ eskalation när den förblir ohanterad, få oss att hantera dessa frågor med en bredare palett av verktyg. Vi behöver förstärka konflikthanteringsförmåga både på individnivå och organisationsnivå, samt vidtar insatser för att försvaga eskalationen och dämpa intensiteten i konflikten. Själva definitionen av en svårlöst samhällskonflikt är att den är olöslig, men det innebär inte att den inte går att hantera och bearbeta.

Nuvarande hantering av rovdjurskonflikter i Sverige

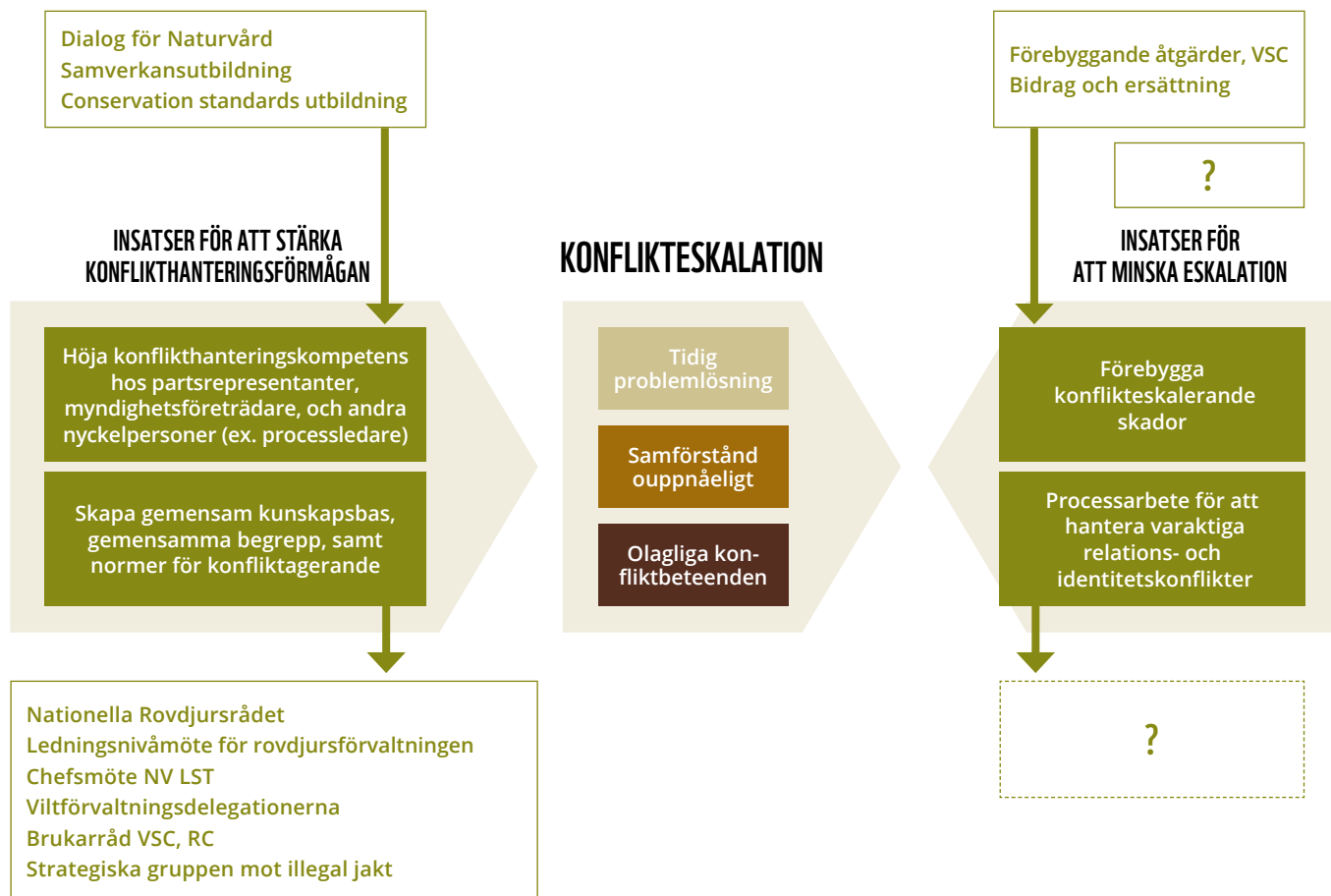
Inom dagens rovdjursförvaltning får skillnaderna i åsikt om hur förvaltningen ska genomföras långtgående konsekvenser. Å ena sidan bedrivs ett illegalt dödande av stora rovdjur av de som inte känner sig hörda och litar på förvaltningen. Å andra sidan överklagas förvaltningens olika beslut av de som inte heller känner sig hörda och upplever att förvaltningen fattar felaktiga beslut. Nordström-Källström et al. (2017) menar att fenomenet med att reducera viltvården till juridik, och flytta politiken till högre domstolar, där man stämmer varandra och överklagar, är en amerikansk modell som har spritt sig in i Europa på senare tid och gäller inom flera områden i samhället idag.

Idag har vi ett konflikthanteringssystem som har delar av de åtgärder som forskarsamhället anser vara nödvändiga på plats. I första hand har vi dock åtgärder för att hantera det som Zimmerman et al. (2020) benämner som tvister, samt till viss del relationskonflikter.

Jordan (2015) redovisar att det har satsats resurser på åtgärder för att förebygga konflikteskalerande skador, samt genomfört insatser för att utveckla kunskap och normer. Dels i syfte att reducera okunskap, missförstånd och myter, dels etablera gemensamma referensramar som kan ligga till grund för förhandlingar och strategiutveckling. Jordan (2015) redovisar vidare att det har gjorts en del insatser för att stärka konflikthanteringskompetensen, men att det saknas en långsiktig strategi för det hela. Han beskriver också att det i djupt eskalerade samhällskonflikter kan behövas mer målmedvetna strategier för att förbättra interaktionsmönstren mellan parterna. Detta kan man kalla ett långsiktigt processarbete för att arbeta med varaktiga relations- och identitetskonflikter (enligt Galtung's definition i konflikttriangelns A- B- och C-hörn).

I komplexa samhällskonflikter finns det dock begränsade möjligheter att uppnå samsyn kring kunskapsunderlaget i frågan. För värdekonflikter har vi ännu inga aktiva strategiska åtgärder. Till viss del skulle man kunna säga att länsstyrelsens fältpersonal för rovdjursfrågor (spårare/besiktningsmän/naturbevakare) fyller en del av att omhänderta värdekonflikterna då de bygger relationer med lokalbefolkningen i det vardagliga arbetet. Deras arbete har dock ofta andra uppgifter än att aktivt arbeta med dialog och samverkansprocesser som huvudsyfte och därmed skapas sällan en långsiktig strategi som går att följa och utvärdera.

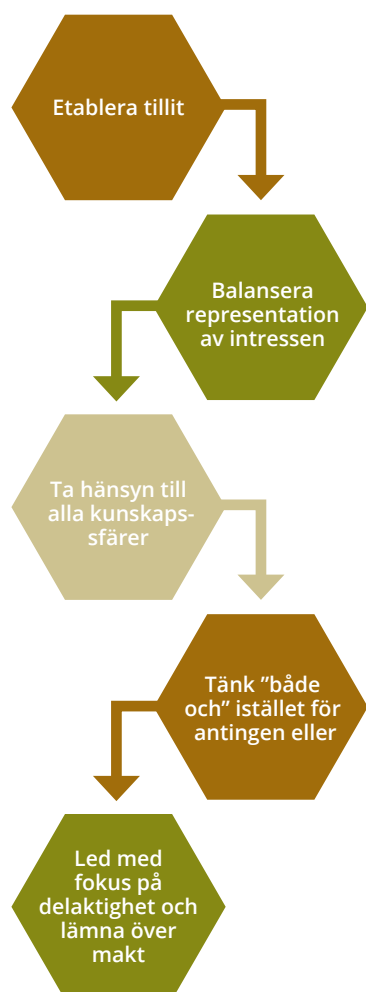
På nästa sida beskrivs de åtgärder som idag finns inom det svenska konflikt-hanteringssystemet (fig. 12). En sak blir tydlig när jag funderar över den ena rutan i figurens del som rör insatser för att försvaga eskalation av konflikt. I dagsläget är det oklart vilka åtgärder som skulle kunna kopplas till processarbete för att hantera varaktiga relations- och identitetskonflikter. Möjligen, så som nämnt tidigare, skulle man kunna klassa in naturbevakarnas jobb i denna ruta, men detta är då ingen strategiskt beslutad åtgärd. Den här frågan skulle behöva diskuteras närmare med länsstyrelserna.

FIGUR 12. Överblick över de åtgärder som idag vidtas inom det svenska konflikthanteringssystemet.

Jordan (2015) menar att om man vill genomföra ett mer systematiskt arbete med att utveckla ett genomtänkt konflikthanteringssystem är första steget att inventera konfliktpotentialen. Man behöver skaffa sig en överblick över vilka typer av konflikter inom området som har en sådan betydelse att det kan finnas anledning att ha en strategi för hur de ska (i möjligaste mån) förebyggas respektive hanteras när de aktiveras (Jordan 2015).

Le Roux (2021) har nyligen gjort en bred sammanställning av de polariteter som karakteriserar rovdjursfrågan (predator.dialogues.se). Det är tydligt att det inte endast är skador på tamdjur orsakade av stora rovdjur som är drivande i den svenska rovdjurskonflikten. Även kultur och identitet är starkt drivande faktorer. Denna kunskap om rovdjurskonflikters olika intensitetsnivåer på grund av omständigheter och bakomliggande faktorer kan bidra till detta första steg att kartlägga var det finns behov för långsiktiga interventionsstrategier. En mer omfattande version av denna konfliktkartläggning gjordes av Francine Madden och Human Wildlife Conflict Collaboration i Washington 2015 (Madden 2015).

Hodgson et al. (2020) menar att i arbetet med viltkonflikter behöver man se till att det sker omfattande strukturella förändringar i förvaltningssystemet för att kunna adressera de olika typerna av viltkonflikter på ett adekvat sätt. Vi kan inte bara förlita oss på att förebyggande av angrepp/skada samt utbetalning av ersättning kommer att lösa konflikten som sådan. Vi behöver komplettera detta arbete med ytterligare åtgärder.

Eriksson (2016) menar att man genom att adressera det politiska utanförskapet kan öka det sociala kapitalet och minska behovet av grupptillhörighet. Behovet av grupptillhörighet bidrar till polarisering i sak, så genom att adressera det politiska utanförskapet som många känner skulle man alltså enligt Eriksson kunna minska polariseringen i sakfrågan. Att öka det sociala kapitalet genom att återskapa tron på det politiska systemet kan också göra att man faktiskt kan uppnå de mål man sätter för förvaltningen, den illegala jakten och de sociala konflikterna (Eriksson 2016).

Sjölander-Lindqvist et al. (2015) har utforskat rovdjursförvaltningens system och identifierat fem faktorer som man enligt dem behöver ta hänsyn till för en fungerande samförvaltning. För det första behöver man etablera tillit till individer och grupper inom förvaltningen. För det andra behöver man ha en balanserad representation av intressen. Därtill behöver man ta hänsyn till alla kunskapsfärer; erfarenhet, kultur och tradition, samt forskning. Man behöver också lägga tid på kommunikationen och anta vad de kallar en pluralistisk ansats (jämför tankarna om polariteter) för att kunna genomföra kvalitativa dialoger som synliggör perspektiv och främjar gemensamt lärande. Därtill behövs ett ledarskap med tonvikt på delaktighet och att lämna över makt till deltagarna.

Både Lundmark & Matti (2014) och Sjölander-Lindqvist et al. (2015) menar att en ojämn representation av intressen i ett forum för samverkan kan ha en negativ påverkan på de perspektiv som framhålls av det intresse som är under-representerat. Mårald et al. (2015) redovisar dock att en snedvriden representation kunde uppvägas med en strukturerad och faciliterad process där detta togs i beaktande.

van Eeden et al. (2018) föreslår att strategier för samexistens anpassas till lokala förutsättningar, inkluderar kulturella värderingar och miljömässiga förutsättningar, samt designas på ett sådant sätt att det är möjligt att utvärdera de insatser som vidtagits.

Det kan finnas skäl att vid rekommendationer rörande åtgärder för att hantera viltkonflikter söka djupare bakom de rekommendationer som de olika forskarna gör. Precis som jag ramar in och avgränsar denna rapport, avgränsar också forskaren sitt scope. Baynam-Herd et al. (2018) har genom en review undersökt vilka typer av rekommendationer forskare ger rörande viltkonflikter. De menar att det är troligt att forskaren/forskarna är färgade av sina respektive forskningsfält samt varifrån man anser att konflikten har sitt ursprung när de ger sina rekommendationer. Endast i 15% av hundra granskade artiklar sätter man exempelvis upp en förändringsteori (förklarar hur man tror att förändring ska kunna uppstå) för sina rekommendationer (*ibid.*).

Att arbeta med värderingar och behov

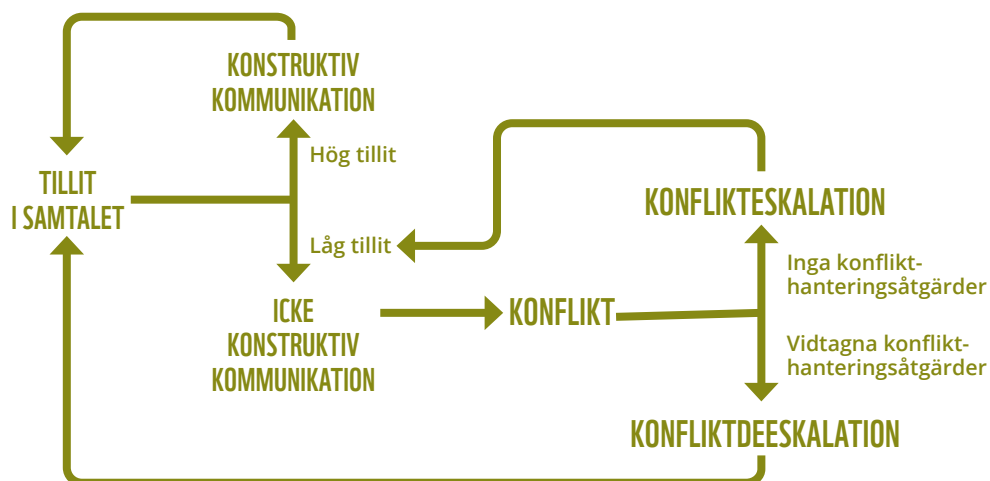
Varken behov eller värderingar kan förhandlas om (Burton 1990). Med denna slutsats blir det tydligt att det är värderingar och behov som bör styra samtalen inom rovdjursförvaltningen. Med tanke på att frågan kan ses som en djupt eskalerad samhällskonflikt/värdekonflikt behöver vi tala om det som ligger till grund för våra önskemål och behov. Endast i dessa samtal kan man stöta på och upptäcka vilka värden man inte är beredd att kompromissa om. Det gör det också lättare att skilja ur vad som är ett intresse och därmed förhandlingsbart.

Samtal som går så djupt att de undersöker underliggande behov och värderingar är inga enkla samtal och de kan kräva en tydlig struktur. Vi är inte vana vid att uttrycka oss i behov och värderingar i det dagliga samtalet. Därför blir det extra viktigt att man lägger upp en samtalsprocess i genuin dialogisk anda. Det vill säga, bygger en kapsel av tillit (Isaacs 1999) vari man kan stanna och utforska meningsskiljaktigheterna som uppstår utan att rädas en oskicklig hantering av samtalet. Olika värderingar och behov behöver få existera samtidigt.

Att arbeta med tillit

Det finns olika typer av tillit och jag kommer här att närmare beskriva den relationella tilliten. Relationell tillit fungerar så att t. ex. den upplevda likheten med en själv (så som delade värderingar) och tidigare positiva erfarenheter av den andre påverkar tilliten till den andre (t. ex. Johansson et al. 2019). Sjölander-Lindqvist et al. (2015) menar att just den relationella tilliten synes vara viktig att arbeta med i viltförvaltningsdelegationen, och att vetskapen om att relationell tillit är mycket motståndskraftig mot annat inflytande är något som ger en indikation på vilka starka psykologiska barriärer man behöver överkomma för att få en välfungerande samverkan med och mellan olika intressenter i delegationen. Även Forssander (2014) redovisar att upprättade informella relationer tycks påverka huruvida man kan nå framgång med adaptiv förvaltning.

FIGUR 13. Enkel schematisk bild över tillitens roll i samtalet, utvecklad utifrån Forssander (2014).

Tillit är också nära kopplad till rädsla och risktagande. Inom rovdjursförvaltningen är det tydligt att det finns olika uppfattning bland intressenter om vilka risker man är villig att ingå och vilka åtgärder man vill se hända. Exempelvis synliggörs detta i diskussioner om hur man vill och kan beskatta en rovdjurspopulation. För att arbeta adaptivt krävs ett visst mått av risktagande eftersom hela idén med ett adaptivt förhållningssätt bygger på att testa och utvärdera åtgärder som man inte tidigare testat. Om vi vill öka innovationskraften och möjligheten att våga ta risker för att testa nytt (arbeta genuint adaptivt och hitta nya vägar framåt) kan det alltså vara lämpligt att jobba relationsstärkande för att öka tryggheten och tilliten inom gruppen och mellan individer.

Att våga tänka nytt krävs också för att kunna se möjligheter ur ett annat perspektiv. Forssander (2014) menar att risk som upplevs på grund av osäkerhet kan sluta ett samtal. Även upplevelsen av att konflikt ska uppstå kan ha en begränsande påverkan på samtalen (*ibid.*) Detta kan jämföras med Hallgren et al. (2018) som med sin forskning synliggjort att de forum som idag upprättats för samverkan och dialog inte alls möjliggör ett utforskande av oliktankande. I stället sluts samtalen och man får aldrig möjligheten att stanna i och utforska oenigheten.

Adaptiv förvaltning innehåller till sin natur osäkerhet och risktagande, samt har en given potential att bli konfliktfyllt på grund av kontrasterande värderingar. Ju snabbare vi antar en *positiv konfliktsyn* med tillit som grund, desto lättare kommer vi att se alternativa sätt att hantera en fråga och lösa ut eventuella konflikterande synsätt som uppstår. Detta innebär dock inte att konsensus behöver uppnås, det innebär endast att man kan hantera de skilda åsikterna på ett mer konstruktivt sätt genom att stanna i och utforska meningsskiljaktigheterna.

Juerges et al. (2017) beskriver att en väl hanterad konflikt-situation eller avsaknaden av konflikt kan öka tilliten mellan aktörer, medan att tillåta en konflikt att eskalera kan förstöra den tillit man hade på förhand, samt göra konflikthanteringen mer svårhanterlig. Om detta händer så påverkar det gruppens tillit till att kunna hantera en konflikt gemensamt (*ibid.*). Rekommendationen från Juerges och hennes kollegor är att man ska lägga sina resurser på tillitsskapande aktiviteter om man vill minska konflikter. Påståendet om att avsaknaden av konflikt skulle kunna öka tilliten bör i detta fall jämföras med Hallgren et al. (2018) och deras resultat om att vi i Sverige tycks undvika att ens öppna upp för situationer där konflikt skulle kunna uppstå. Denna norm kan i stället riskera att få motsatt effekt eftersom det skapar frustration att aldrig få gå på djupet och prata om de "riktiga" frågorna.

JUERGES ET AL. (2017) REDOVISAR 12 FAKTORER SOM SKULLE KUNNA ANVÄNDAS FÖR ATT SKAPA OCH UPPRÄTTHÅLLA TILLIT;

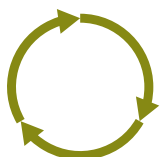
- Inomgruppsmedlemskap – genom att bygga relationer skapas tillit till individerna
- Närvaro av facilitator – skapar en förutsägbar struktur
- Tidigare erfarenhet – kan ha både positiv och negativ effekt på tilliten
- Närvaro av sakfrågeövergripande representation – dessa kan länka olika intressen
- Kommunikation – utbyte av idéer och kunskap om hur man på bästa sätt förvaltar
- Processuell rättvisa – att alla intressen har lika rätt att bli hörda
- Delaktighet i beslutsfattandet – skapar legitimitet
- Transparens – skapar klarhet
- Aktivt engagemang i förvaltningen – skapar förståelse för perspektiv
- Utbildning i sakfrågan – skapar gemensam kunskapsbild
- Delade värderingar – skapar delad förståelse för prioriteringar
- Respekt för delade värderingar

Deeskalerande arbete för att motverka faunakriminalitet

Det är möjligt att jobba med att dämpa rörelsen från konfliktriangelns C-hörn mot A-hörnet på olika sätt. Här behöver myndigheterna hitta olika strategier för att minska risken för att en relativt enkel sakfrågekonflikt eskalerar till en relationskonflikt som blir mer svårhanterlig. Myndigheterna behöver även hitta vägar för att hantera och om möjligt återställa relationskonflikter, samt förhindra att ett missnöje direkt övergår till ett otillåtet beteende. Nedan i grönt beskrivs exempel på hur man kan agera beroende på var konflikten befinner sig.

Ge uttryck för åsikter & känslor

Ta in andra behov och perspektiv
– empati för komplexitet, andras perspektiv, djuret som sådant

Frustration, irritation,
hat – antipati mot djuret
eller mot myndigheter/
förvaltning

A

RELATIONSKONFLIKT

- Dialog
- Konflikthantering
- Medling

B

BETEENDE

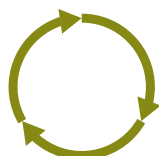
- Beivra kriminellt agerande
- Hantera jargong
- Upprätta spelregler för samtal & agerande

C

TVIST/INTRESSEKONFLIKT

- Förhandling
- Facilitering
- Dialog

Ge uttryck för åsikter & känslor
Ta in andra behov och perspektiv
– empati för ekosystemet och/
eller andras perspektiv

Frustration, irritation,
hat – antipati mot djuret eller
mot myndigheter/ förvaltning

FIGUR 14. Rekommendationer för agerande utifrån var konflikten befinner sig. Efter Galtung's konfliktriangel.

Ett deeskalerande arbete för att motverka faunakriminalitet är ett mycket långsiktigt arbete som kan ta decennier att hantera. Därför är det viktigt att komma ihåg att detta är ett "evigt arbete" som består av många delar och bör integreras i det dagliga arbetet och i en långsiktig strategi för rovdjursförvaltningen i sin helhet. Det är också viktigt att redan från början fundera över indikatorer för uppföljning och utvärdering över tid. Här kan man ta upp länsstyrelsen i Gävleborg som ett gott exempel där man i ett tidigt skede identifierade begreppen "transparens", "dialog" och "tillit" som styrande i förvaltningen. Det har på 10 år gett resultatet att fältpersonalen har en god kontakt med personer som är kritiska och hatiska mot förvaltningen och djuren i sig, men som ändå väljer att ha ett öppet samtal och släppa in fältpersonalen på markerna vid inventering och hålla kontakten med dem för kommunikationsutbyte. De har med andra ord arbetat med relationell tillit för att minska risken för illegalt beteende.

Under det tidigare nämnda symposiet om illegal jakt 2017 uttalade demokrati-forskaren Hans Peter Hansen att Sverige skulle kunna skapa nya demokratiska vägar för deltagande för att öka ägarskapet i rovdjursfrågan (Källström-Norström et al. 2017). Hovardas (2018) och övrig litteratur som härstammar ur EU-kommissionens olika projekt och rapporter argumenterar också för att det i grunden behövs ett ägarskap från samhällets medborgare för att sam-existens mellan rovdjur och människor ska kunna bli möjlig (till exempel Linell 2013, Boitani et al. 2015). Tanken kan även återfinnas inom arbetet med fredsbyggande och "reconciliation" (Lederach 1997). Hansens argument som grundar sig i demokratiteori handlade om att man i stället för nuvarande hantering, som genomförs i vertikal representativ demokrati, borde stödja den horisontella dimensionen mellan jämlika medborgare. En möjlig strategi kan vara att utforska den kritiskutopiska aktionsforskningen som tillämpades i Trysil och delvis lyckades att etablera en gemensam utgångspunkt, en känsla av ägande och medborgerligt ansvar hos deltagarna (Hansen et al. 2016).

En rekommendation är att anta det högre gemensamma syftet att höja tilliten till de förvaltande myndigheterna och rovdjursförvaltningen när ett deeskalerande arbete planeras, samt utarbeta förändringsteorier till de åtgärder man identifierar och föreslår.

© Tomas Tuilk

DEL 5/ REKOMMENDATIONER FÖR DEN FRAMTIDA FÖRVALTNINGEN

Man verkar idag vara eniga inom forskarvärlden att naturvårds- och viltförvaltningsarbete är komplext, svårhanterat, och ofta innebär stor inneboende konflikt. Många praktiker argumenterar också för att det är människor man hanterar inom förvaltningen, inte nödvändigtvis rovdjuren.

Den mesta forskningen föreslår att man bör anta ett samverkande (deliberativt) förvaltningssystem där samhällets medborgare ges inflytande på regional/lokal nivå (se exempelvis Treves et al. 2006). De senaste rovdjurspropositionerna har lyft fram behovet av samverkan, dialog och delaktighet, och politiker har beslutat om att inrätta strukturer för att möjliggöra denna dialog och samförvaltning. Samtidigt visar forskning att dessa befintliga strukturer ibland är suboptimerade och i vissa fall fungerar dåligt (exempelvis Hanngren & Westberg 2018). Utifrån ett konfliktperspektiv är det viktigt att inte bara sätta strukturen för dialog och samverkan, utan också att arbeta för att kvaliteten i samtalen blir så pass god att man uppnår sina syften med forumen.

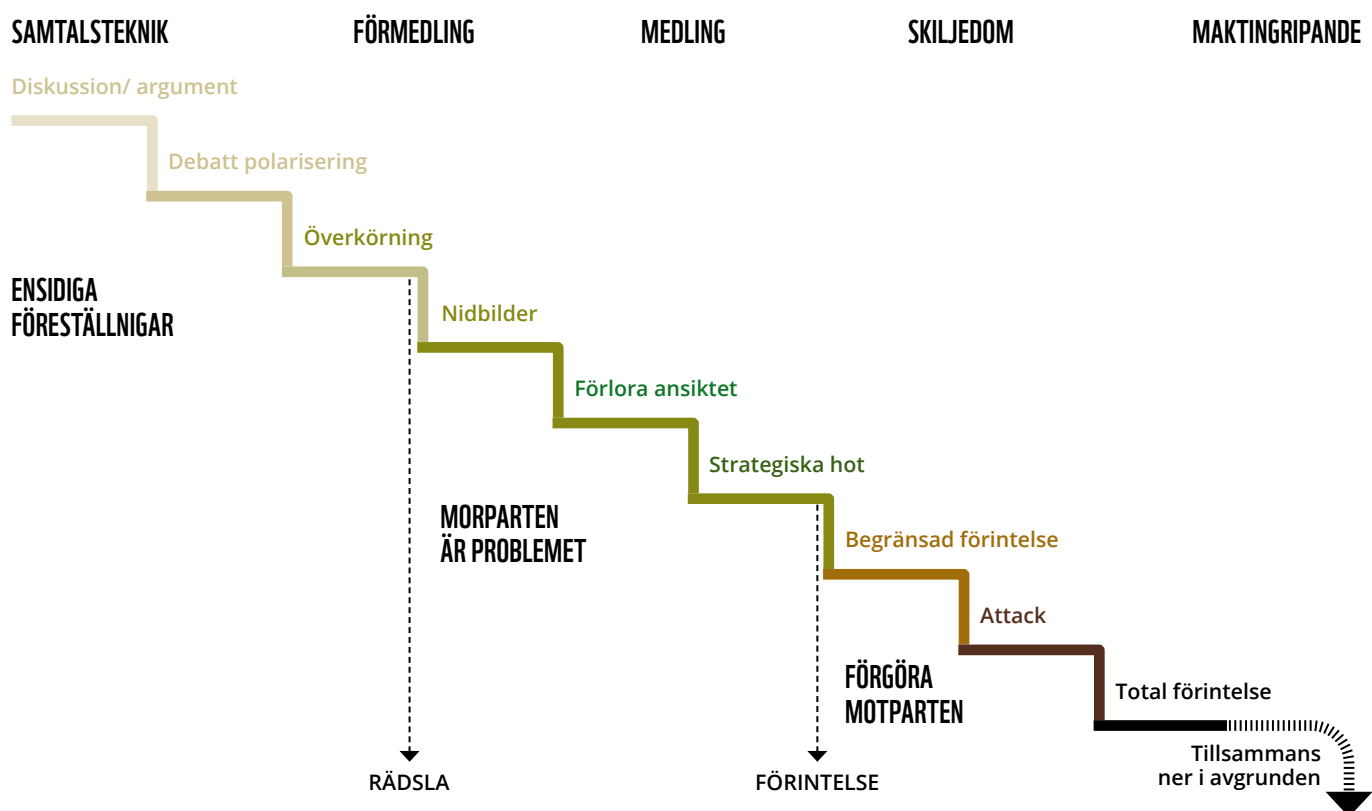
Olika forskare föreslår att vissa kriterier behöver bli mötta för att man ska få till deliberativ (samverkande) styrning; 1. inflytande (möjlighet att påverka resultatet av samverkan), 2. transparens (möjlighet att förstå vad som pågår och vilka vägval som görs vid beslutsfattandet), 3. jämlikhet (deltagande på lika villkor), 4. jämn representation av intressen, samt 5. dialog (på ett respektfullt sätt utbyta argument och erfarenheter och därmed skapar ett gemensamt lärande).

De som administrerar och ansvarar för respektive forum har också har mandatet att se till att kvaliteten i dialogen och det gemensamma lärandet uppnås. För viltförvaltningsdelegationerna kan det således anses vara länsstyrelsens ansvar att skapa förutsättningar för att uppnå god kvalitet i dialogen, för Nationella Rovdjursrådet Naturvårdsverket, osv.

I lokalsamhället där samtal i många fall pågår utan myndigheternas inblandning kan det exempelvis vara en intresseorganisation, en intresserad grupp medborgare eller andra parter som ser till att forum för samtal uppstår och att kvaliteten i samtalen håller hög nivå. Det är alltid upp till deltagaren i forumet att aktivt delta och acceptera eller inte acceptera nivån på dialogen/samverkan. I vissa fall har dock det offentliga ett visst ansvar att möjliggöra samverkan och dialog, exempelvis för nationella minoriteter eller marginaliserade grupper i samhället.

En utmaning är här sociala media. Det är inte bara inom rovdjursförvaltningen som utmaningar med sociala media uppstår. Det har i vissa fall pekats på att sociala media möjliggjort mobilisering av samhället eller militanta grupper och på så sätt möjliggjort och bidragit till uppror i samhället, i vissa fall till och med folkmord i olika delar av världen. I rovdjursfrågan i Sverige handlar det kanske snarare om att det uppstår det man inom forskningen kallar "echochambers" (ekokammare), det vill säga att människor med liknande åsikter samlas i forum för likasinnade och på så sätt endast får en bild av verkligheten återupprepad gång på gång. Ofta förstärks också bilden på olika sätt genom okritiskt argumenterande och åsikter som inte blir oemotsagda. Vissa länsstyrelser har facebook och instagram där allmänheten kan följa förvaltningen i länet. Jag känner dock inte till om något län aktivt har en sociala mediastrategi just för rovdjursförvaltningen.

Om vi återgår till strategisk bedömning av konflikt och efterföljande handling menar Cusack et al. (2020) att man behöver agera när man uppnår den nivå de kallar "unilateral action". I Glas's konflikttrappa sker en tydlig förändring mellan det tredje och fjärde steget där man når en annan nivå i konflikten. Man kan dra liknande slutsatser i figuren över eskalationsmönster i samhällskonflikter samt asymmetriska konflikter. Detta skifte i konfliktintensitet kräver ofta ett nytt agerande och en annan typ av handling från de olika parterna som är en del i konflikten, se bedömning i figur 15 nedan.

FIGUR 15. Olika typer av hantering av konflikten beroende på var man rör sig i Glas's konflikttrappa. Jämför gärna med bilden på det svenska konflikthanteringssystemets tre delar med olika insatser beroende på vilken del man befinner sig i.

Nuvarande fokus inom viltförvaltningen

När detta arbete tagit form har det blivit tydligt att man i den svenska rovdjursförvaltningen fortfarande satsar mycket tid och resurser på inventering, förebyggande åtgärder samt ersättning av skador orsakade av stora rovdjur, samt genomfört insatser för att utveckla kunskap och normer. Dels i syfte att reducera okunskap, missförstånd och myter, dels etablera gemensamma referensramar som kan ligga till grund för förhandlingar och strategiutveckling. Även jaktbeslutens livscykel tar upp en stor del av förvaltningens resurser. På regional nivå satsas också resurser på att möta människor vid informationsträffar och ute i landskapet där man rör sig.

Mindre tid och resurser verkar satsas på ett dialogiskt och lärande arbets sätt i de olika samverkansforumen som finns, exempelvis viltförvaltningsdelegationerna. Inte heller ser jag systematiska och strukturerade dialog- och samverkansinsatser med medborgarna för att minska oro och rädsla samt öka medbestämmandet. Här kommer det dock inom kort att komma ett vetenskapligt stöd för länsstyrelserna från aktuella forskare.

Jordan (2015) redovisar att det har gjorts en del insatser för att stärka konflikt hanteringskompetensen, men att det saknas en långsiktig strategi för det hela. Han beskriver också att det i djupt eskalerade samhällskonflikter kan behövas mer målmedvetna strategier för att förbättra interaktionsmönstren mellan parterna. Detta kan man kalla ett långsiktigt processarbete för att arbeta med varaktiga relations- och identitetskonflikter (enligt Galtung's definition i konflikttriangelns A- B- och C-hörn).

Den strategiska kommunikationen i syfte att öka transparensen i förvaltningen finns i vissa delar av landet, men långt ifrån överallt. Uppföljning och analys av de förvaltningsåtgärder som har vidtagits verkar vara en genomgående brist hos de förvaltande myndigheterna. Detta skapar en grogrund för egna spekulationer om hur läget ser ut samt omöjliggör en systematisk uppföljning av de förvaltningsåtgärder man genomför.

Att kartlägga och synliggöra de utmaningar företagare och medborgare får när rovdjur etablerar sig genomförs till viss del nu genom den nationella *dialogen för samexistens mellan människa och rovdjur* (predator.dialogues.se). Innovation och utveckling av nya arbetssätt inom förvaltningen har påbörjats på nationell nivå exempelvis inom inventering och illegal jakt, samt på regional nivå exempelvis med viltförvaltningsdelegationer och tillsyn.

Strategiskt arbete för att främja arbetstillfällena som kan uppstå till följd av rovdjurens etablering känner jag inte till att det pågår någonstans, här skulle man behöva ha en dialog med regioner och lokala organisationer/kommuninitiativ som främjar företagsetablering och arbetstillfällena. Alla dessa kopplar på ett eller annat sätt till hantering av ett konfliktfält.

Hantera värdekonflikter

I Zimmerman et al. (2020) rekommenderas att förvaltningen i den typ av konflikt som vargen genererar (värdekonflikt) fokuserar på att;

- 1 balansera maktrelationer och stärka lokalsamhället,
- 2 återfå balansen i beslutsfattande, ägarskap och saminvestering, samt
- 3 agera genom symboliska gester som demonstrerar respekt gentemot intressenter.

Hur detta ska omsättas till den svenska vargkonflikten behöver diskuteras inom och mellan berörda myndigheter och intressenter. Förslagsvis skulle ett förslag till arbetsprocess kunna tas fram där alla dessa parametrar definieras och tas i beaktande både inom och utanför beslutsfattandet.

Om man inte hanterar en värdekonflikt kan frågan snabbt växa till en demokratifråga där en myndighets agerande riskerar att urholka medborgarnas tillit till samhällets institutioner som sådana, inte bara de som hanterar rovdjursfrågan, eftersom medborgaren upplever att samhället inte kan hjälpa den enskilde individen i sin utsatthet. Avsaknad av agerande kan också få frågan att lyfta till politisk nivå där lokala och nationella politiker, samt nationella och internationella instanser kopplas in. Den praktiska förvaltningen blir därmed mycket tungrodd. Frågan blir också snabbt juridisk eftersom medborgare/intressenter söker externa parter (t. ex. domstolar) som kan döma av vad som ska anses vara rätt eller fel eftersom man själv inte har någon möjlighet att påverka förvaltningen och beslutsfattandet.

Ett komplement till de tre stegen ovan att identifiera de behov som medborgarna har (utifrån Human Needs Theory) och prioritera myndigheternas verksamhet utifrån det. En förvaltning som byggs utifrån medborgarnas behov har större chans att få legitimitet. Genom att sedan analysera sin egen verksamhet och identifiera var man kan koppla in strategiska dialog- och delaktighetsprocesser kan man tillmötesgå medborgarnas behov av information, kunskap och samarbete i frågor som berör den enskilde individens vardag. Det är inte överallt i förvaltningsarbetet man bör genomföra dialog- och delaktighetsprocesser. I arbetet som rör ren myndighetsutövning och beslutsfattande gentemot enskild kan det vara direkt olämpligt.

Om man vill jobba mer strukturerat med att utforska regionala utmaningar och möjliga sätt att hantera förvaltningen ur ett medborgarperspektiv kan metoder från Participatory Action Research (PAR) vara funktionella. Flera metodbanker finns tillgängliga fritt på nätet och olika kompendier går att ladda hem. Ett exempel på processmetod är Conservation Standards som används av b. la. Havs- och Vattenmyndigheten och Naturvårdsverkets områdesskydds-enhet. Denna processmetod är dock inte specifikt anpassad till värdekonflikter, utan rör sig snarare på tvist eller relationskonfliktnivå. Francine Madden har utvecklat sin egen processmetod utifrån Human Needs Theory kallad Conservation Conflict Transformation (CCT) vilken kan anses vara anpassad för just värdekonflikter.

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH

Om man vill fokusera på att finna logiken i varför man upprätthåller ett beteende som inte är bra/funktionella, kan man använda sig av Robert Keagans coachingprocess Immunity To Change (ITC). Robert Keagan är en betydande profil inom vuxenutvecklingsfältet och ITC-processen är ett kraftfullt verktyg för att identifiera förutfattade meningar och mentala inlåsningar som upprätthåller logiken i det beteende man har.

Det går också att bygga egna processer. Nedan ger jag ett exempel på upplägg och metodstöd för en inledande konfliktanalys, baserat bland annat på den teori som jag omnämnt i denna rapport.

ATT GÖRA FÖR ATT BEDÖMA EN VILTKONFLIKT

Bedöm huruvida du har att göra med en svårlöst samhällsfråga eller inte

- Använd i det första steget de 6 kriterierna för svårlösta samhällsfrågor
- Använd i det andra steget de 10 egenskaperna för svårlösta samhällsfrågor

Bedöm huruvida du har en viltkonflikt samt hur långt den har eskalerat

- Använd Glas's konflikttrappa
- Använd eskalationsmönstren för svårlösta samhällsfrågor
- Använd eskalationsmönstren för asymmetriska konflikter
- Använd Dialogues Triage för komplexa och konfliktfyllda frågor för att bedöma komplexitet och intensitet (triage.dialogues.se)
- Använd pyramiden för viltkonflikters intensitet (Zimmerman et al, 2020)

Analysera och bedöm mandatet och motivationen för att gå vidare med adekvata åtgärder

- Använd matrisen för skicklig och oskicklig hantering av svårlösta samhällsfrågor
- Använd organisationens vision, arbetsuppgifter och mål
- Använd ITC coaching för att hitta lösningar

Bedöm om du kan hantera frågan eller om någon utomstående part bör anlitas

- Använd Jordans kategorisering av vilka åtgärder som är lämpliga för vilka delar i Glas's konflikttrappa
- Använd Dialogues Triage för komplexa och konfliktfyllda frågor för att bedöma komplexitet och intensitet
- Använd Zimmerman et al. (2020) bedömningsgrunder och åtgärder för hantering av konflikt utifrån eskalationsnivå

Myndigheternas resurser

De flesta myndigheter är eniga om att rovdjursförvaltningen är underfinansierad sedan lång tid tillbaka. Samtidigt finns en grundläggande värdering att rovdjursfrågan inte får ta för mycket av skattebetalarnas pengar i anspråk. Detta argument lyfts också ofta av externa kritiker. Det uppstår därmed slitningar mellan att å ena sidan göra tillräckliga prioriteringar för att samhällets medborgare ska känna sig betryggade att förvaltningen sker på ett adekvat sätt och att man får hjälp när man behöver det, å andra sidan att skattebetalarnas pengar används på ett effektivt och ändamålsenligt sätt.

Om man vet att man inte kommer att få några ytterligare medel till förvaltningen, men ändå vill minska risken för demokratiunderskott och öka förtroendet för de förvaltande myndigheternas insatser, kan man exempelvis se över det arbete man idag bedriver. Myndigheterna kan analysera huruvida man gör rätt saker för att uppnå det syfte man har satt inom förvaltningsarbetet. Och om man inte gör rätt saker - finns det i så fall möjlighet att omfördela och frigöra medel för andra insatser som ökar chanserna att nå de syften man arbetar för? Vill man satsa på andra åtgärder och inriktningar så som demokrati, delaktighet och kommunikation, behöver man naturligtvis också se till att kompetensen finns inom myndigheterna. Här vilar också ett ansvar på intressenter att respektfullt uppmärksamma myndigheterna på önskade förändringar genom att dela kunskap och perspektiv.

En särskild problematik som är vanlig i komplexa samhällskonflikter är att man på förhand vet att utsikterna är små att kunna lösa de dilemman som finns så att alla parter accepterar utfallet (Jordan 2014). Det ligger nära till hands att då ifrågasätta om det är meningsfullt att avsätta tid och resurser till dialogprocesser och konfliktlösningsansträngningar (*ibid.*). Vad som ändå talar för att faktiskt jobba med konflikterna är att frågorna hur som helst kommer att uppta mycket av aktörernas tid och resurser. Ett riktat fokus på att medvetet hantera frågorna kan dessutom bidra till ökat förtroende och tillit till det demokratiska samhället som sådant.

Alternativen till fungerande dialog och konfliktlösning är att myndigheterna på olika sätt fattar beslut utan att söka överenskommelser. I komplexa samhällskonflikter är det alltid en svår bedömningsfråga vilket val man ska göra (Jordan 2014), exempelvis utifrån bedömningen av en effektiv statlig förvaltning, samt användande av de statliga resurserna. Konfliktinterventioner är ofta kostsamma både tids- och resursmässigt. Jordan menar dock att oavsett vilka avvägningar man gör så brukar de komplexa samhällskonflikterna ha en betydande eskalationspotential, vilket gör att man ändå tvingas lägga ner omfattande tid och resurser på att hantera dem (*ibid.*).

Åtgärder för att långsiktigt utveckla konflikthanteringsystemet

I samtliga fall där konflikt diskuteras är det stort fokus på relationsbyggande aktiviteter. Kärt barn har många namn och det kan kallas samverkan/dialog/kommunikation beroende på kontext och avsändare. I vissa delar av landet finns goda exempel på hur man har arbetat eller arbetar systematiskt med dialog och delaktighet. Det verkar dock vara svårt med kunskapsöverföring mellan regioner, samt mellan regional och nationell nivå. Detta är ett utvecklingsområde som man skulle kunna satsa på - att förmedla goda exempel. När man jobbar i ett konfliktfält är det viktigt att hitta strategier för att skapa uthållighet och en motvikt till all negativ respons man utsätts för. Kontinuitet krävs för det kollektiva minnet och för att kunna jobba långsiktigt med både ekologisk förvaltning och för konflikthanteringsstrategier. Det är tydligt att personal som jobbar med rovdjursförvaltning på myndigheterna idag inte stannar mer än några år och här har myndigheterna ett strategiskt arbetsmiljöarbete att utföra för att kunna uppnå denna kontinuitet.

Länsstyrelsens fältpersonal är idag den yttersta utposten för den statliga rovdjursförvaltningen. En viktig långsiktig strategi i förvaltningen kan vara att ha fast anställd fältpersonal. När en person blir tillsvidareanställd ökar chanserna att personen känner tillhörighet och lojalitet till uppdraget och arbetsgivaren, samt möjliggörs kontinuitet i relationsbyggandet med allmänheten. Skickliga personer i fält kan göra otroligt mycket för att bygga lokala relationer och nätverk. En strategisk rekrytering av fältpersonalen är därför A och O för att bygga tillit till den regionala, och i förlängningen den nationella, förvaltningen.

© Ola Jernsten / WWF-Sweden

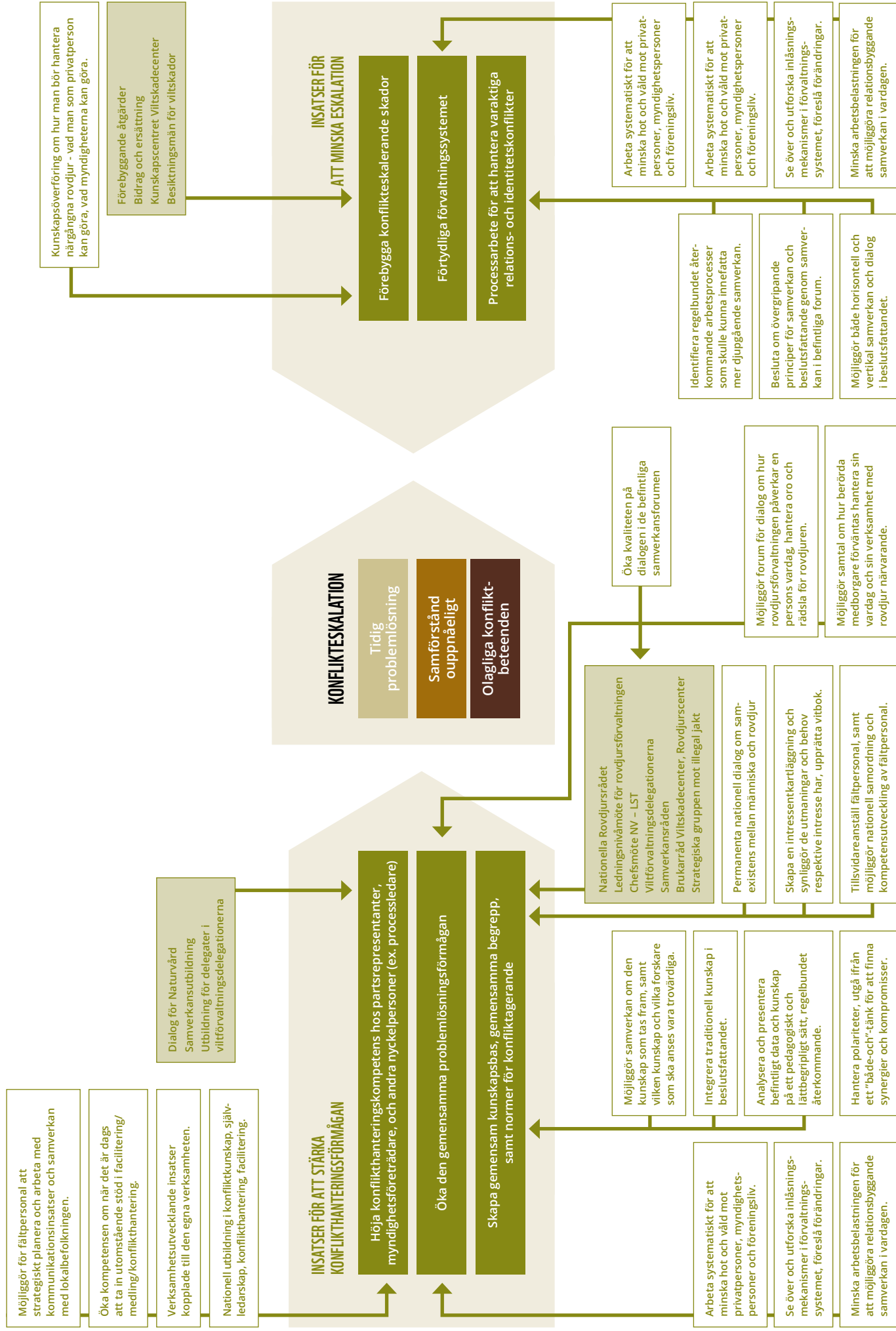

Jordan (2015) redovisar följande möjliga steg för att utveckla konflikthanterings-systemet i Sverige;

Jordans utgångspunkt är dels att konflikterna kring de svenska rovdjuren kommer att finnas kvar och behöver hanteras över under lång tid framöver, dels att de konventionella formerna för förvaltning och myndighetsutövande i vissa avseenden är otillräckliga för att hantera de påfrestningar komplexa samhällskonflikter innebär (Jordan 2015). Han menar vidare att det kan vara nödvändigt att på högre politisk nivå fatta beslut och avsätta resurser för ett mer systematiskt arbete med att utveckla kunskap och kompetens, samt utveckla konflikthanteringssystemet och påbörja arbetet med att utforma en långsiktig strategi för att bearbeta olika nivåer i konfliktkomplexet (Jordan 2015).

Utifrån den bild över det nuvarande svenska konflikthanteringssystemet som tidigare visats i denna rapport, så har jag nedan kompletterat figuren med möjliga åtgärder för att vidareutveckla systemet, se figur 16 nästa sida.

Följa och följa upp arbetet

Det vi mäter påverkar vilka val vi gör. När det kommer till samverkan och komplexitet är det viktigt att kombinera hårda kvantitativa indikatorer med mjuka kvalitativa analyser av sådant man inte kunde veta på förhand. Precis som i andra frågor med stark polarisering är parametrarna för vad som ska anses lyckat viktiga att definiera. De kan vara mycket annorlunda jämfört med när man jobbar med något som inte innefattar stark konflikt.

Detta är viktigt att tänka på och diskutera med intressenter. Olika intressenter har med största sannolikhet olika bild av vad som ska anses vara lyckade resultat och därmed behöver en förhandling av parternas bilder och mål ske. På samma sätt är det viktigt att inför antagandet av nya förvaltningsstrategier diskutera igenom vilka konsekvenser en viss strategi skulle kunna få ur ett konfliktperspektiv. Detta kan vara särskilt viktigt när det kommer till strategier för att motverka illegalt dödande av stora rovdjur. Både Jordan (2015) och Skogen & Kränge (2020) menar att om man inte hanterar de bakomliggande skälen till att människor väljer att genomföra så radikala åtgärder som att avliva vissa djur, utan bara ser det som ett brott som ska motverkas, så riskerar det att bygga på spänning och öka konflikten.

Capizzo (2018) menar att man behöver värdesätta och synliggöra det gemensamma lärandet och en delad förståelse som ett resultat som kan följas upp. Dialogen är ett abstrakt koncept som är utmanande för praktiker att omvandla och implementera (*ibid.*). Därför är det viktigt att hitta sätt att synliggöra och skapa indikatorer som gör att man kan se och synliggöra en lyckad kommunikation och dialog. Capizzo (2018) beskriver, liksom Hallgren et al. (2018) m. fl., att man genom dialogen bör ges en möjlighet att utforska fakta, skilda värderingar, politiska ställningstaganden, identiteter och narrativ. Utifrån detta skulle man kunna sätta indikatorer som är uppföljningsbara och därmed mäta kvaliteten i dialogen.

En ytterligare sak att klargöra inför en utvärdering av förändring är huruvida man vill utvärdera mot den normativa forskningen eller de faktiska förutsättningarna som nuvarande förvaltningssystem har. Man skulle också kunna utforma en utvärdering utifrån t. ex. Sjölander-Lindqvist et al. (2015) artikel om 5 faktorer för att hantera rovdjursförvaltningen väl. Eller så väljer man ut faktorer i konflikteskalationstrappan och sätter kriterier utifrån det. Man skulle även kunna sammankoppla eventuella utvärderingar till Sveriges strategi för landsbygdsutveckling, strategin för friluftsliv, folkhälsopolitiken, Agenda 2030, miljömålen, mm. för att få in de socioekonomiska perspektiven.

Viktigt är att man sätter indikatorer för lärandet och dialogen så att även detta innefattas i resultatet från en process. På detta sätt kan man få fler resultat än endast leveransen. Man skulle även kunna sätta kriterier för den kunskap man ska ta med i beslutsprocesserna. Exempelvis i vilken omfattning man har använt sig av traditionell kunskap, eller bara baserat sina beslut på vetenskaplig forskning.

Indikatorerna behöver sättas tillsammans med de som berörs av processerna i organisationen.

BILAGOR

1. METODSTÖD FÖR MEDLINGSINTERVENTIONER

REFERENSER

- Andersson, C., & Törnberg, P. (2018). Wickedness and the anatomy of complexity. *Futures*, 95, 118-138.
- Andrén H., Kjellander, P., Liberg, O., Persson, J., Sand, H., Wikensros, C. (2018). De stora rovdjurens effekter på annat vilt och tamren. Naturvårdsverkets rapport 6792.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 35:4, 216-224, DOI: [10.1080/01944366908977225](https://doi.org/10.1080/01944366908977225)
- Balint, P. J., Stewart, R. E., Desai, A., Walters, L. C. (2011). *Wicked environmental problems: Managing uncertainty and conflict*. Washington, DC: Island Press.
- Baynham-Herd, Z., Redpath, S., Bunnefeld, N., Molony, T., & Keane, A. (2018). Conservation conflicts: Behavioural threats, frames, and intervention recommendations. *Biological Conservation*, 222, 180-188.
- Boitani, L., F. Alvarez, O. Anders, H. Andren, E. Avanzinelli, V. Balys, J. C. Blanco, U. Breitenmoser, G. Chapron, P. Ciucci, A. Dutsov, C. Groff, D. Huber, O. Ionescu, F. Knauer, I. Kojola, J. Kubala, M. Kutal, J. Linnell, A. Majic, P. Mannil, R. Manz, F. Marucco, D. Melovski, A. Molinari, H. Norberg, S. Nowak, J. Ozolins, S. Palazon, H. Potocnik, P.-Y. Quenette, I. Reinhardt, R. Rigg, N. Selva, A. Sergiel, M. Shkvyrina,
- Burton, J. W. (1990). *Conflict: Human needs theory*. The Conflict series: Vol. 2. New York, NY: St. Martin's Press.
- J. Swenson, A. Trajce, M. Von Arx, M. Wolf, U. Wotschikowsky, D. Zlatanova, (2015). Key actions for Large Carnivore populations in Europe. Institute of Applied Ecology (Rome, Italy). Report to DG Environment, European Commission, Bruxelles. Contract no. 07.0307/2013/654446/SER/B3. Hämtad 2021-03-07. https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf
- Brown, V. A., Harris, J. A., & Russell, J. Y. (Eds.). (2010). *Tackling wicked problems through the transdisciplinary imagination*. Earthscan.
- Capizzo L. (2018). Remaining dialogue in public relations: Bathkin and open dialogue in the public sphere. *Public relations review* 44: 523-532. DOI: 10.1016/j.pubrev.2018.07.007
- Carpenter, S. L., & Kennedy, W. J. (1988). *Managing public disputes: A practical guide to handling conflict and reaching agreements*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Charon J.M. 2007. *Symbolic interactionism: An Introduction, An interpretation, An integration*. Prentice Hall, 2006. Upplaga 9. ISBN-13 9780132276917
- Chapman J. (2010). Lessons from a pluralist approach to a wicked policy issue. *Integral Review* Vol. 6, No. 1
- Coleman P. T. 2011. *The five percent – Finding Solutions to Seemingly Impossible Conflicts*. PublicAffairs; Illustrated edition. ISBN-10 1586489216
- Cusack, J. J., Bradfer-Lawrence, T., Baynham-Herd, Z., Castelló y Tickell, S., Duporge, I., Hegre, H., Moreno Zárate, L., Naude, V., Nijhawan, S., Wilson, J., Gerardo Zambrano Cortes, D., Bunnefeld, N. (2020) Measuring the intensity of conflicts in conservation. *Conservation Letters*, e12783.
- Duit, A., & Löf, A. (2015). Dealing with a wicked problem? A dark tale of carnivore management in Sweden 2007-2011. *Administration & Society*, 50(8), 1072-1096.
- Eklund A., Johansson M, Flykt A., Andrén H. & Frank J. (2020). Drivers of intervention use to protect domestic animals from large carnivore attacks, *Human Dimensions of Wildlife*, 25:4, 339-354, DOI: 10.1080/10871209.2020.1731633
- Eklund, A., Flykt, A., Frank, J. et al. (2020). Animal owners' appraisal of large carnivore presence and use of interventions to prevent carnivore attacks on domestic animals in Sweden. *Eur J Wildl Res* 66, 31. <https://doi.org/10.1007/s10344-020-1369-0>
- Engdahl, E., Lidskog, R. (2014). Risk, communication and trust: Towards an emotional understanding of trust. *Public understanding of science*, 23(6), 703-717.
- Eriksson M. (2016). Rurality and collective attitude effects on wolf policy. *Sustainability* 2016, 8, 711. DOI: 10.3390/su8080711
- EU-rapport (2013). *Life and Human coexistence with large carnivores*. ISBN 978-92-79-30393-7 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/life_and_human_coexistence_with_large_carnivores.pdf
- EU-rapport (Linnell, J. D. C. & Cretois, B. 2018). Research for AGRI Committee - The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe [https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/191585/IPOL_STU\(2018\)617488_EN%20AGRI-original.pdf](https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/191585/IPOL_STU(2018)617488_EN%20AGRI-original.pdf)
- EU-rapport (Fernandéz-Gill et al. 2018). Study for the PETI committee – Large carnivore Management Plans of protection: Best practises in Europe. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU\(2018\)596844_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU(2018)596844_EN.pdf)
- Frank, J., Johansson, M., Flykt, A. (2015). Public attitude towards the implementation of management actions aimed at reducing human fear of brown bears and wolves. *Wildl Biol* 21:122-130
- Forssander D. (2014). *Opening up communication in adaptive management*. Master thesis Department of Urban and Rural Development. SLU Uppsala.
- Goleman, D., Senge, P. (2016). *Trippelfokus: ett nytt synsätt på utbildning*. Fabricius Resurs. ISBN 9789198262636
- Hansen, H.P., von Essen, E. & Sriskandarajah, N. (2016). Citizens, Values and Experts: Stakeholders and the Inveigling Factor of Participatory Democracy. In Hansen, H.P., Nielsen, B.S., Sriskandarajah, N. & Gunnarsson, E. (Eds.). *Commons, Sustainability, Democratization: Action Research and the Basic Renewal of Society*, Routledge, pp. 125-150
- Hansson-Forman, K., Reimerson, E., Sjölander-Lindqvist, A. & Sandström, C. (2018). Governing Large Carnivores—Comparative Insights from Three Different Countries, *Society & Natural Resources*, 31:7, 837-852, DOI: 10.1080/08941920.2018.1447179

- Hallgren L., Bergeå H., Westberg L. (2018). Communicating problems when participants disagree (or avoid disagreeing) in dialogues in Swedish natural resource management – challenges to agonism in practice. *Front. Commun.* 3:56. DOI: 10.3389/fcomm.2018.00056
- Heberlein, T. A. (2012). *Navigating Environmental Attitudes*. Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-977332-9
- Hodgson, I. D., Redpath, S., Sandström, C., Biggs, D., O'Neil, M., Villat, J. (2020). The state of knowledge and practice on human-wildlife conflicts. Luc Hoffmann institute.
- Hovardas, T. (Ed.). (2018). *Large Carnivore Conservation and Management: Human Dimensions*. Routledge. ISBN: 9781138039995
- Isaacs, W. (1999). Dialogen och konstens att tänka tillsammans. Andra upplagan. BookHouse Editions AB. ISBN: 978-91-89388-79-6
- IUCN (2020). IUCN SSC Position Statement on the Management of Human-Wildlife Conflict. IUCN Species Survival Commission (SSC) Human-Wildlife Conflict Task Force. Hämtad 2021-03-14. www.iucn.org/theme/species/publications/policies-and-position-statements
- Johansson, M., Karlsson, J. (2011). Subjective Experience of Fear and the Cognitive Interpretation of Large Carnivores. *Human Dimensions of Wildlife*, vol. 16, pp. 15-29
- Johansson, M., Karlsson, J., Pedersen, E., Flykt, A. (2012) Factors Governing Human Fear of Brown Bear and Wolf, *Human Dimensions of Wildlife*, 17:1, 58-74, DOI: [10.1080/10871209.2012.619001](https://doi.org/10.1080/10871209.2012.619001)
- Johansson M., Dressel S., Ericsson G., Sjölander-Lindqvist A., Sandström C. (2019). How stakeholder representatives cope with collaboration in the Swedish moose management system. *Human dimensions of wildlife*. DOI: 10.1080/10871209.2019.1698081
- Johnson B. (1998). *Polarity Management, A summary introduction*. Polarity Management Associates.
- Jordan, T. (2002). Konflikter som yoga. Hur man använder sina vardagskonflikter för att utvecklas som människa. Hämtad 2021-03-14. <https://www.gu.se/sites/default/files/2020-09/Konflikter%20som%20yoga.pdf>
- Jordan, T. (2003) Skonsamma överkörningar. Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet. Hämtad 2021-03-13 https://cms.it.gu.se/infoglue/DeliverWorking/digitalAssets/1421/1421091_4skonsamma.pdf
- Jordan, T., Andersson, P. (2010). Att hantera de svårlösta samhällsfrågorna. Tankeskrift från Tryggare och mänskligare Göteborg.
- Jordan, T. (2011). Skillful Engagement with Wicked Issues A Framework for Analysing the Meaning-making Structures of Societal Change Agents. *Integral Review: A Transdisciplinary & Transcultural Journal for New Thought, Research, & Praxis*, 7(2).
- Jordan, T., Andersson, D. & LeRoux B. (2011). Metoder för att hantera svårlösta lokala och regionala samhällskonflikter: En kunskapsöversikt. Opublicerad kunskaps-över-sikt på uppdrag av Sveriges Kommuner och Regioner
- Jordan, T. (2012). *Läraryrbundets kompendium: Att hantera och förebygga konflikter på arbetsplatsen*. Läraryrbundet skolledarföreningen. Femte tryckningen.
- Jordan, T. (2015). *Konfliktkunskap för rovdjursförvaltningen*. Naturvårdsverkets rapport 6674. ISBN 78-91-620-6674-1
- Juerges N., Viedma A., Leahy J., Newig J. (2017). The role of trust in natural resource management conflicts: a forestry case study from Germany. *For. Sci.* 64(3):330-339. DOI: 10.5849/FS-2016-050
- Konventionen om biologisk mångfald (Convention of Biodiversity). Beslut om ratifikation SÖ 1993:77. Regeringen. Hämtad 2021-03-13. [Konvention om biologisk mångfald - Regeringen.se](https://www.regeringen.se/Contentassets/1421/1421091_4skonsamma.pdf)
- LeRoux, 2021. Dialogen om samexistens mellan människa och rovdjur. [Predator.dialogues.se](http://predator.dialogues.se) Hämtad 2021-03-13
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace Press, Washington, DC
- Lindskog, R., Bishop, K., Eklöf, K., Ring, E., Åkerblom, S., & Sandström, C. (2018). From wicked problem to governable entity? The effects of forestry on mercury in aquatic ecosystems. *Forest Policy and Economics*, 90, 90-96.
- Linnell, J. D. C. Odden, J., Kaczensky, P., Swenson, J. E. (2013). From conflict to coexistence: insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions. Contract N°070307/2012/629085/SER/B3 from the European Commission.
- Lundmark, C., Matti, S., & Sandström, A. (2014). Adaptive co-management: How social networks, deliberation and learning affect legitimacy in carnivore management. *European journal of wildlife research*, 60(4), 637-644.
- Lundmark, C., & Matti, S. (2015). Exploring the prospects for deliberative practices as a conflict-reducing and legitimacy-enhancing tool: the case of Swedish carnivore management. *Wildlife Biology*, 21(3), 147-156.
- Madden, F. (2004). Creating coexistence between humans and wildlife: global perspectives on local efforts to address human-wildlife conflict. *Human dimensions of wildlife*, 9(4), 247-257.
- Madden, F., McQuinn, B. (2014). Conservation's blind spot: The case for conflict transformation in wildlife conservation. *Biological Conservation*, 178, 97-106.
- Madden, F. (2015). *People and Wolves in Washington: Stakeholder Conflict Assessment and Recommendations for Conflict Transformation*. Human Wildlife Conflict Collaboration (HWCC).
- Mårald, E., Sandström, C., Rist, L., Rosvall, O., Samuelsson, L., & Idenfors, A. (2015). Exploring the use of a dialogue process to tackle a complex and controversial issue in forest management. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 30(8), 749-756. DOI: 10.1080/02827581.2015.1065343
- Naturvårdsverkets rapport (2013). Riskanalys av påverkan på renskötseln i samband med regeringsuppdrag M2012/2959/Nm Uppdrag om bevarande av genetiskt viktig varg. Hämtad 2021-03-07. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/6400/978-91-620-6609-3.pdf?pid=12522>
- Naturvårdsverket och Sametinget (2018). Redovisning av ett regeringsuppdrag - Traditionell kunskap. Hämtad 2021-03-13. [skr-uppdrag-traditionell-kunskap-slutl.pdf \(naturvardsverket.se\)](https://www.naturvardsverket.se/Contentassets/1421/1421091_4skonsamma.pdf)

- Nordström-Källström, H., von Essen, E., Hansen, H P., Perterson, M. N., Perterson T. R. (2017.) Om illegal jakt i Fennoskandia. Rapport från symposium. Urban and Rural Reports 2017:2. Hämtad 2021-03-14.
[nordstrom_kallstrom_h_et al_171003.pdf \(slu.se\)](#)
- Peterson, M. N., Birkhead, J. L., Leong, K., Peterson, M. J., & Peterson, T. R. (2010). Rearticulating the myth of human-wildlife conflict. *Conservation Letters*, 3(2), 74-82.
- Redpath, S. M., Young, J., Evely, A., Adams, W. M., Sutherland, W. J., Whitehouse, A., Amar, A., Lambert, R., Linnell, D. C., Watt, A., Gutierrez, R. J. (2013). Understanding and managing conservation conflicts. *Trends in ecology & evolution*, 28(2), 100-109.
- Redpath, S. M., Bhatia, S., & Young, J. (2015). Tilting at wildlife: reconsidering human-wildlife conflict. *Oryx*, 49(2), 222-225.
- Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy sciences*, 4(2), 155-169. Susskind & Carpenter 2016
- Regeringen (2007). Rovdjuren och deras förvaltning, SOU 2007:89. Hämtad 2021-03-13 <https://www.regeringen.se/49bbac/contentassets/4ccf9b41c310420a9e1030fc0459ab05/rovdjuren-och-deras-forvaltning-kapitel-15-till-25-sou-200789>
- Regeringen (2013). En hållbar rovdjurspolitik, Prop. 2012/13:191. Hämtad 2021-03-13 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/en-hallbar-rovdjurspolitik_H003191
- Rothstein, B. (2002). Sociala fällor och tillitens problem. SNS Förlag. ISBN 9789171508522
- Setterwall, A. (2009). Dialog för naturvården. Naturvårdsverkets kompetenshöjande insats för naturresursförvaltningen 2006-2011.
- Sjölander-Lindqvist, A. (2008). Local Identity, Science and Politics Indivisible: The Swedish Wolf Controversy Deconstructed, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 10:1, 71-94, DOI:10.1080/15239080701652672
- Sjölander-Lindqvist A., Johansson M., Sandström C. (2015). Individual and collective responses to large carnivore management: the roles of trust, representation, knowledge spheres, communication and leadership. *Wildlife Biology* 21(3): 175-185. Doi: 10.2981/wlb.00065
- Sjölander-Lindqvist, A., Risvoll, C., Kaarhus, R., Lundberg, A. K., & Sandström, C. (2020). Knowledge Claims and Struggles in Decentralized Large Carnivore Governance: Insights From Norway and Sweden. *Frontiers in Ecology and Evolution*. <https://doi.org/10.3389/fevo.2020.00120>
- Sjölander-Lindqvist, A. (2021). Psykosociala och socioekonomiska effekter av förekomsten av stora rovdjur. Ännu ej publicerad.
- Skogen, K., Kränge, O. (2020). The Political Dimensions of Illegal Wolf Hunting: Anti-Elitism, Lack of Trust in Institutions and Acceptance of Illegal Wolf Killing among Norwegian Hunters. *Sociologia Ruralis*. 60. 10.1111/soru.12309.
- Smith, J. A., Suraci, J. P., Clinchy, M., Crawford, A., Roberts, D., Zanette, L. Y., & Wilmers, C. C. (2017). Fear of the human 'super predator' reduces feeding time in large carnivores. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 284(1857), 20170433.
- Treves, A., Wallace, R. B., Naughton-Treves, L., Morales, L. (2006). Co-Managing Human-Wildlife Conflicts: A Review. *Human Dimensions of Wildlife*, 11:383-396. DOI: 10.1080/10871200600984265
- van Bueren, E. M., Klijn, E. H., & Koppenjan, J. F. (2003). Dealing with wicked problems in networks: Analyzing an environmental debate from a network perspective. *Journal of public administration research and theory*, 13(2), 193-212.
- van Eeden LM, Eklund A, Miller JRB, López-Bao JV, Chapron G, et al. (2018) Carnivore conservation needs evidence-based livestock protection. *PLOS Biology* 16(9): e2005577. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.2005577>
- Viltskadecenter och Jordbruksverket (2015). Redovisning av ett regeringsuppdrag N2015/3037/FJR - Åtgärder för att förebygga angrepp på tamdjur av stora rovdjur. Hämtad 2021-03-13 <https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/vsc/vsc-dokument/vsc-publikationer/rapporter/2015/jv-atgarder-forebygg-angrepp-pa-tamdjur-av-rovdjur.pdf>
- Viltskadecenter (2013). Effekter av vargförekomst på antalet fårbesättningar i Värmlands och Örebro län. Faktablad 1/2013 https://pub.epsilon.slu.se/11367/11/karlsson_a_et al_141119.pdf
- Viltskadecenter (2014). Faktablad - Åtgärder för att hantera rädsla för björn och varg. Hämtad 2021-03-13 https://pub.epsilon.slu.se/13048/1/frank_j_et al_160302.pdf
- von Essen, E. & Allen, M. P. (2015). Reconsidering Illegal Hunting as a Crime of Dissent: Implication for Justice and Deliberative Uptake, *Criminal Law & Philosophy*, 11 (2): 213-228.
- von Essen, E. (2016a). In the Gap Between Legality and Legitimacy: Illegal Hunting in Sweden as a Crime of Dissent, Diss. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
- von Essen, E. (2016b). Environmental Disobedience and The Dialogic Dimensions of Dissent. *Democratization*, 2: 305-324.
- Walker G. B., Daniels S. E. (2019). Collaboration in environmental conflict management and decision-making: Comparing best practises with insights from collaborative learning work. *Work. Front. Commun.* 4:2. DOI: 10.3389/fcomm.2019.00002
- Zimmermann, A., McQuinn, B., & Macdonald, D. W. (2020). Levels of conflict over wildlife: Understanding and addressing the right problem. *Conservation Science and Practice*, 2(10), e259.

LITTERATUR FÖR PRAKTISKT LÄRANDE OCH IMPLEMENTERING

Bennett G., Jessani, N. (2011). The knowledge translation tool kit
<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/46152/IDL-46152.pdf>

Hemberg G. (2008). Demokratiska utmaningar. På organisationsnivå, inom ett land och globalt. Demokratiakademin, Ordfront Förlag Stockholm.

Hahn G., Hök L., Jansson E. (2016). Så mäts socialt hållbart värdeskapande. Studentlitteratur AB Lund. ISBN:978-91-44-11725-6

Hallgren L., Ljung M. (2007). Miljökommunikation. Studentlitteratur. ISBN: 978-91-44-03313-6

Holmberg J., Lrsson J. (2018). A sustainability lighthouse – supporting transition leadership and conversations on desirable futures. Sustainability 10(11): 3842. DOI: 10.3390/su10113842
<https://www.mdpi.com/2071-1050/10/11/3842/htm>

Jordan T. (2012). Att hantera och förebygga konflikter på arbetsplatsen. Lärarförbundets skollärdarförening. Trosa Tryckeri.

Jordan T. (2014). Deliberative methods for complex issues: a typology of functions that may need scaffolding. Group Facilitation: A Research and Applications Journal no. 13.

Jordan T. (2014). Handbok i konflikthantering för organisationskonsulter och personalspecialister. Perspectus kommunikation AB. ISBN: 978-91-87669-54-5

Jordan T. (2014). Att mobilisera parterna till medverkan i konflikt. https://socav.gu.se/digitalAssets/1504/1504776_4.-att-mobilisera-parterna-till-medverkan-i-konfliktl--sning.pdf

Luft, J. and Ingham, H. (1955) The Johari window, a graphic model of interpersonal awareness, Proceedings of the western training laboratory in group development. Los Angeles: UCLA

Moltke H. V., Molly A. (2014). Systemisk coaching, en grundbok. Studentlitteratur. ISBN: 978-91-44-06851-0

Ranger A., Westerberg K. (2004). Metoder för möten – För ökat deltagande i lokalt förändringsarbete
http://reflekta.se/wp-content/uploads/2018/10/metod_for_moten.pdf

Treves, A., Wallace, R. B., Naughton-Treves, L., Morales A. (2006) Co-Managing Human–Wildlife Conflicts: A Review, Human Dimensions of Wildlife, 11:6, 383-396, DOI: 10.1080/10871200600984265

Treves A., Wallace R. B., White S. (2009). Participatory planning of interventions to mitigate human-wildlife conflicts. Conservation Biology, Vol. 23, No. 6. (1577-1587) DOI: 10.1111/j.1523-1739.2009.01242.x

Wänström J. (2013). Demokratisk förankring i skolnedläggningsprocesser
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:589015/FULLTEXT01.pdf>

Westberg L., Polk M. (2016). The role of learning in transdisciplinary research: moving from a normative concept to an analytical tool through a practise-based approach. Sustain Sci 11:385-397. DOI: 10.1007/s11625-016-0358-4.

IUCN bibliotek för human wildlife conflicts
[Document Library | HWCTF](https://www.iucn.org/DocumentLibrary/HWCTF)

Kunskapsplattform för konfliktkunskap och konflikthantering, Göteborgs Universitet
<https://socav.gu.se/Samverkan/arbetsplatskonflikt>

10 steg för dialog vid konflikter. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). ISBN: 978-91-7585-024-5
<https://skr.se/tjanster/merfranskl/rapporterochskrifter/publikationer/10stegfordialogvidkonflikter.30153.html>

Utveckla principer för medborgardialog. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). ISBN: 978-91-7164-774-0
<https://skr.se/tjanster/merfranskl/rapporterochskrifter/publikationer/utvecklaprinciperformedborgardialog.30435.html>